

STRATEGIA NAȚIONALĂ DE DEZVOLTARE „MOLDOVA 2030”

INTRODUCERE

Republica Moldova se confruntă cu un șir de provocări și tendințe pe termen lung, atât la nivel național, cât și la nivel regional și global, care vor avea consecințe semnificative în următoarele decenii. Incertitudinea și imprevizibilitatea sînt în creștere și, prin urmare, trebuie aplicate noi paradigme de dezvoltare, care să țină cont de capacitățile interne și resursele limitate ale mediului. Viteza progresului tehnologic schimbă complet relațiile societale, generînd noi oportunități de dezvoltare, dar, în același timp, tehnologiile informaționale se dezvoltă mai rapid decît capacitatea societății de a se adapta la acestea, creînd un șir de provocări pe termen lung. Deși există numeroase provocări în dezvoltare, sînt și numeroase oportunități care pot fi și trebuie valorificate. Prin urmare, este necesar de formulat soluții privind viitorul domeniilor de educație, ocupare a forței de muncă, ordine socială, relații dintre cetățeni și stat, schimbări demografice și schimbare a climei, asigurare a egalității și a justiției sociale. Astfel, pentru a deveni o societate adaptată la schimbări, incertitudini și provocări, Republica Moldova trebuie să adopte cadrul necesar pentru o abordare sistemică, pe termen lung, a dezvoltării durabile.

Strategia națională de dezvoltare „Moldova 2030” (în continuare – *Strategia „Moldova 2030”*) este un document de viziune strategică, care indică direcția de dezvoltare a țării și a societății pentru următorul deceniu, avînd la bază principiul ciclului de viață al omului, drepturile și calitatea vieții acestuia, și include 4 piloni ai dezvoltării durabile, cu 10 obiective corespunzătoare pe termen lung, după cum urmează:

- **economia durabilă și incluzivă:**
 - 1) creșterea veniturilor din surse durabile și atenuarea inegalităților economice;
 - 2) creșterea accesului oamenilor la infrastructura fizică, utilitățile publice și condițiile de locuit;
 - 3) ameliorarea condițiilor de muncă și reducerea ocupării informale;
- **capitalul uman și social robust:**
 - 4) garantarea educației de calitate pentru toți și promovarea oportunităților de învățare pe tot parcursul vieții;
 - 5) asigurarea dreptului fundamental la cea mai bună sănătate fizică și mintală;
 - 6) sistem de protecție socială solid și incluziv;
 - 7) asigurarea unui echilibru între muncă și familie;
- **instituțiile oneste și eficiente:**
 - 8) asigurarea unei guvernări eficiente și incluzive și a supremației legii;

9) promovarea unei societăți pașnice, sigure și incluzive;

• **mediul sănătos:**

10) asigurarea dreptului fundamental la un mediu sănătos și sigur.

Realizarea acestor obiective, prin aplicarea principiului *nimeni să nu fie lăsat în urmă*, va orienta Republica Moldova spre dezvoltarea durabilă.

Urmînd imperativul integrării europene, exprimat nemijlocit prin implementarea Acordului de Asociere dintre Republica Moldova, pe de o parte, și Uniunea Europeană și Comunitatea Europeană a Energiei Atomice și statele membre ale acestora, pe de altă parte, Strategia „Moldova 2030” adoptă conceptul utilizat de țările Uniunii Europene pentru măsurarea calității vieții oamenilor în 10 dimensiuni, sporirea calității vieții fiind scopul strategic al documentului. În același timp, Strategia „Moldova 2030” este contribuția Republicii Moldova la realizarea Agendei 2030 pentru dezvoltare durabilă (în continuare – *Agenda 2030*), adoptată de către țările membre ale Organizației Națiunilor Unite în septembrie 2015. Astfel, Strategia „Moldova 2030” transpune țintele, în special cele considerate acceleratori ai dezvoltării, și indicatorii Agendei 2030, adaptați la contextul național al Republicii Moldova.

Strategia „Moldova 2030” este documentul strategic de referință pentru toate documentele de politici la nivel național, regional și local. Aceasta nu înlocuiește strategiile sectoriale, dar indică domeniile și direcțiile prioritare de intervenție, care sînt importante pentru dezvoltarea durabilă pe termen lung a Republicii Moldova. În baza Strategiei „Moldova 2030”, autoritățile publice centrale vor întreprinde măsurile necesare pentru transpunerea direcțiilor prioritare în strategiile sectoriale, detaliind în acestea opțiunile de politici care trebuie implementate pe termen scurt și mediu. Totodată, este necesar ca spiritul și obiectivele setate în Strategia „Moldova 2030” să fie reflectate și în politicile regionale și locale. De asemenea, toți oamenii, companiile, partenerii sociali, organizațiile nonguvernamentale sînt încurajate să urmeze abordarea Strategiei „Moldova 2030” și să participe la realizarea obiectivelor acesteia.

Primul capitol al Strategiei „Moldova 2030” descrie tendințele majore în dezvoltarea Republicii Moldova pe termen lung, cu precădere în ceea ce privește familia și copiii, migrația populației, depopularea și îmbătrînirea, starea de sănătate a populației, educația, economia, tehnologiile informației și comunicațiilor, schimbările climatice și guvernarea. Aceste tendințe, în mare măsură, nu pot fi influențate prin intervenții izolate și de scurtă durată, ci sînt efecte ale abordărilor sistemice. Prin urmare, tendințele în cauză trebuie luate în considerare, în mod primordial, în setarea cadrului național de politici.

Cel de-al doilea capitol prezintă viziunea de dezvoltare pe termen lung a Republicii Moldova. Acesta include, în primul rînd, lecțiile învățate în urma implementării precedentelor strategii naționale de dezvoltare, după care explică abordarea utilizată în elaborarea și implementarea Strategiei „Moldova 2030” – centrarea pe oameni și pe sporirea calității vieții acestora –, precum și prezintă

scenariile de dezvoltare a Republicii Moldova pe termen lung, elaborate în urma unui exercițiu de previziune (foresight¹).

Cel de-al treilea capitol prezintă nemijlocit cele 10 obiective strategice de dezvoltare durabilă a Republicii Moldova, specificînd inițial modul în care ciclul de viață, calitatea vieții și drepturile omului stau la baza acestora. Pentru fiecare obiectiv strategic este prezentată situația curentă, fiind descrise succint principalele evoluții care reflectă calitatea vieții, de cele mai multe ori în comparație cu țările din regiune, însă fără a analiza exhaustiv și în detalii sectoarele și politicile sectoriale, astfel de analize fiind obiectul strategiilor sectoriale, care urmează a fi elaborate ulterior. Tot în acest capitol, ținînd cont de abordarea că *nimeni nu trebuie lăsat în urmă*, sînt prezentate cele mai vulnerabile grupuri și cauzele vulnerabilității acestora, astfel încît strategiile sectoriale și politicile care vor fi elaborate în baza Strategiei „Moldova 2030” să includă opțiuni de politici potrivite pentru fiecare grup vulnerabil. În același timp, pentru fiecare obiectiv strategic sînt prezentați principalii factori cauzali care determină schimbarea sistemelor, astfel încît să fie îmbunătățită calitatea vieții pentru toți oamenii.

După descrierea principalelor elemente care influențează calitatea vieții pentru toți oamenii, la fiecare obiectiv strategic este prezentată viziunea pentru dimensiunea respectivă, care arată orizontul la care se tinde pînă în anul 2030, principalele elemente ale acestei secțiuni fiind țintele obiectivelor de dezvoltare durabilă, considerate, în urma exercițiului de naționalizare a Agendei 2030 desfășurat în anul 2016, acceleratori ai dezvoltării durabile. După viziune sînt prezentate obiectivele specifice și acțiunile prioritate care indică direcțiile strategice de acțiune ce vor fi luate în considerare, în mod prioritar, în documentele de planificare și în politicile sectoriale elaborate pînă în anul 2030. Impactul scontat arată, la nivelul fiecărui obiectiv strategic, efectele anticipate ale intervențiilor planificate asupra calității vieții oamenilor, după care sînt propuși indicatorii de monitorizare și evaluare, cu ajutorul cărora va fi măsurat progresul în realizarea Strategiei „Moldova 2030”. Indicatorii de monitorizare și evaluare sînt formulați în baza indicatorilor relevanți ai obiectivelor de dezvoltare durabilă, adaptați la contextul Republicii Moldova, a indicatorilor utilizați de Uniunea Europeană pentru măsurarea calității vieții și a indicatorilor care reflectă poziția Republicii Moldova la nivel regional sau internațional.

În capitolul al patrulea sînt expuse principiile care vor sta la baza implementării Strategiei „Moldova 2030” și, respectiv, a documentelor de politici sectoriale pentru implementarea acestora, mecanismul și cadrul instituțional și

¹ *Foresight* este un model inovativ de planificare strategică și de formulare a politicilor, care analizează alternativele viitorului, însă fără a face predicții sau prognoze privind viitorul. Conform Organizației Națiunilor Unite, *foresight* este un proces sistematic, participativ, de colectare a inteligenței privind viitorul și de formulare a viziunii pe termen mediu-lung, ținînd spre facilitarea deciziilor din prezent și spre mobilizarea acțiunilor comune.

<http://www.undp.org/content/undp/en/home/librarypage/capacity-building/global-centre-for-public-service-excellence/ForesightManual2018.html>

normativ necesari pentru implementarea Strategiei „Moldova 2030”, precum și cadrul de monitorizare și de evaluare a implementării acesteia.

Pentru atingerea efectivă a obiectivelor indicate în Strategia „Moldova 2030”, de o importanță majoră este considerarea acesteia drept document de referință, la nivel național, în planificarea și elaborarea politicilor, monitorizarea permanentă a progresului implementării acesteia și întreprinderea măsurilor pentru ajustarea intervențiilor, propuse în Strategia „Moldova 2030”, la eventualele noi provocări ale Republicii Moldova. De asemenea, este necesar de a spori interconexiunea și coordonarea dintre politicile sectoriale și actorii responsabili de la diferite niveluri, de a promova dialogul privind incluziunea, de a stabili legături strânse între măsurile care urmează a fi întreprinse și de a crea un mediu propice pentru implementarea efectivă a Strategiei „Moldova 2030”.

I. TENDINȚELE MAJORE ÎN DEZVOLTAREA REPUBLICII MOLDOVA

Dezvoltarea umană în Republica Moldova, de la obținerea independenței, a fost în mare parte determinată de o serie de factori demografici, sociali, economici, climatici și de guvernare. Evaluarea obiectivă a tendințelor în dezvoltarea Republicii Moldova este importantă pentru a evidenția principalii factori și influențe care caracterizează dezvoltarea țării pe termen lung.

Familia și copiii

Republica Moldova trece printr-o tranziție demografică, caracterizată de schimbări majore în modelul familiei și al fertilității. Tinerii creează familii tot mai târziu pe parcursul ciclului de viață, iar rata divorțurilor a crescut esențial. În anii 1996–1998, vârsta medie la care bărbații se căsătoreau pentru prima dată era de 24 de ani, iar a femeilor – de 22 de ani, în timp ce, în anul 2016, vârsta medie pentru bărbați a fost de 28 de ani, iar pentru femei – de 26 de ani. Ponderea copiilor născuți în afara modelului tradițional al căsătoriei a crescut de la 15% la 22%, în aceeași perioadă. Rata nașterilor la adolescente continuă să fie de 2 ori mai mare în Republica Moldova (27,9 la 1000 de adolescente de 15–19 ani, în anul 2015) decât în Uniunea Europeană², cu disparitate mare între zonele rurale și cele urbane. A continuat tendința seculară de scădere a fertilității feminine: rata totală de fertilitate a scăzut de la circa 1,6 la 1,3. Modelul reproductiv rural, caracterizat anterior printr-un număr mai mare de copii născuți de femeile din sate decât de cele din orașe, a convers tot mai mult către modelul urban (figura 1). Familiile au devenit mai compacte, atât în sate, cât și în orașe.

² http://data.un.org/Data.aspx?d=WDI&f=Indicator_Code%3ASP.ADO.TFRT

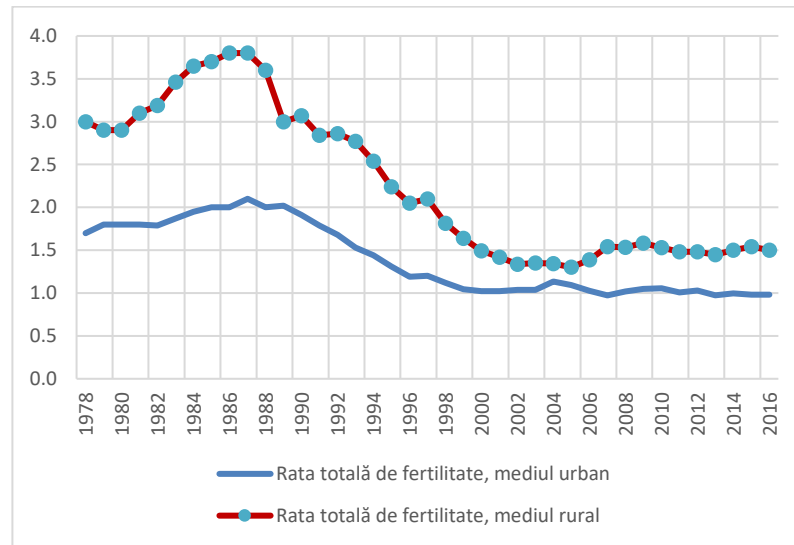

Figura 1. Evoluția ratei totale de fertilitate în Republica Moldova în perioada 1978–2016, în mediul urban și în cel rural

Sursa: Biroul Național de Statistică

În deceniile următoare, declinul demografic va continua cu ritmuri rapide. Conform prognozei demografice (anii 2015–2035), scăderea anuală a populației va constitui circa 1,1–2,0%. Efectivul numeric al nașterilor va fi foarte mic și nu va putea recupera declinul populației, acest fenomen fiind determinat atât de fertilitatea scăzută, cât și de scăderea numărului populației feminine de vîrstă fertilă (15–49 de ani). Pînă în anul 2035, efectivul populației țării ar putea să scadă pînă la 2085,8 mii (cu 28,4%)³. Totodată, se anticipează că numărul copiilor care trăiesc în familii monoparentale va crește esențial, în mare parte din cauza emigrării și a schimbărilor culturale privind modelul familiei tradiționale.

Migrația populației

În ultimii 20 de ani, migrarea internă și, în special, cea externă au devenit fenomene caracteristice pentru Republica Moldova, cu multiple consecințe demografice, sociale, culturale și economice. Migrația internă este greu de urmărit, deoarece obligativitatea vizei de reședință a fost anulată, însă anumite tendințe pot fi întrezărite în urma recensămîntului populației și al locuințelor din anul 2014. Astfel, în doar 2 ani anteriori recensămîntului, circa 56 de mii de oameni și-au schimbat locul de trai – municipiile Chișinău și Bălți și orașele Anenii Noi, Cahul, Căușeni, Ialoveni, Soroca și Taraclia fiind principalii receptori ai populației. Cel mai mult sînt afectate de un sold negativ al migrației interne comunitățile care deja se confruntă cu probleme economice și sociale majore, cum ar fi cele din raioanele Cantemir, Cimișlia, Fălești, Glodeni, Nisporeni, Șoldănești și Telenești.

³ Olga Gagauz, Alexandru Stratan, Mariana Buciuceanu-Vrabie și alții, *Analiza situației populației în Republica Moldova*, INCE, UNFPA, Chișinău, 2016. http://moldova.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/PSA_RO.pdf

Cu referire la măsurarea migrației externe au fost înregistrate progrese semnificative, fiind accesibile datele complexe care descriu fenomenul respectiv, precum și impactul asupra diferitor domenii ale societății⁴. În anul 2014, stocul emigranților *autorizați* pe parcursul ultimilor 20 de ani era de 104 mii de persoane⁵, acesta crescând la 109 mii la sfârșitul anului 2016. Procesul de imigrare a prins contururi mai clare în ultimii 10 ani, iar în 2013, pentru prima dată, numărul de imigranți a depășit numărul emigranților *autorizați*. Însă emigrarea autorizată constituie doar un segment foarte mic al fenomenului, provocarea majoră cu care se confruntă Republica Moldova este migrația externă în scop de muncă. Conform estimărilor oficiale ale Biroului Național de Statistică, în anul 2016, circa 320 de mii de persoane cu vârsta de peste 15 ani erau la lucru sau în căutare de lucru peste hotare, marea majoritate pe termen scurt (migrație circulară). Însă și aceste estimări par destul de conservative. Conform recensămintelor naționale derulate în principalele țări de destinație alese de emigranții moldoveni, în anul 2011, circa 584 de mii de originari din Republica Moldova locuiau permanent peste hotare, față de 357 de mii în anul 2001⁶. Emigrarea, însoțită și de mutațiile în modelul fertilității și familiei, a dus la scăderea mărimii medii a gospodăriilor casnice – de la circa 3,0 membri în anul 1996 la 2,3 membri în anul 2016, dar și la proliferarea gospodăriilor în care reprezentanții generațiilor de mijloc lipsesc.

În următorul deceniu va continua migrarea de la sat la oraș. Satele mici și medii vor rămâne principalele surse de populație tânără care se va stabili cu traiul în zonele urbane, în special în municipiile Chișinău și Bălți. Cel puțin 100–150 de mii de oameni, în special tineri, se vor muta cu traiul din sate în orașe în următorii 10 ani. Evoluția emigrării este greu de anticipat, dar există riscul ca emigranții pe termen scurt să treacă în categoria emigranților definitivi. Una dintre principalele incertitudini este legată de politica imigrațională a Federației Ruse – principala destinație a muncitorilor moldoveni angajați în migrația circulară. Dacă politica imigrațională a Federației Ruse va fi comutată în modelul imigrației pe termen lung, este foarte mare riscul ca, pînă în anul 2030, populația Republicii Moldova să scadă cu încă cel puțin vreo 250–300 de mii de cetățeni doar din contul emigrației. Totodată, procesul de imigrare, cel mai probabil, va ajunge la cote de circa 4–5 mii de oameni, anual, pînă în anul 2030. Astfel, persoanele de origine străină vor avea o prezență socială, culturală și economică mult mai vizibilă decît în prezent.

Depopularea și îmbătrînirea

Dacă rata natalității în Republica Moldova se înscrie în tiparul predominant al Europei de Est, atunci rata mortalității este neobișnuit de înaltă, în special în rîndul

⁴ Hotărîrea Guvernului nr. 634/2012 cu privire la aprobarea Listei indicatorilor și a Șablonului Profilului Migrațional Extins al Republicii Moldova.

⁵ Ministry of Internal Affairs of the Republic of Moldova, International Organization for Migration, *Extended Migration Profile of the Republic of Moldova 2009–2014*.

⁶ Olga Gagauz, Alexandru Stratan, Mariana Buciuceanu-Vrabie și alții, *Analiza situației populației în Republica Moldova*, INCE, UNFPA, Chișinău, 2016.

bărbaților, din cauza bolilor cardiovasculare. De aceea, în ultimii 20 de ani, sporul natural al populației din Republica Moldova a fost puternic negativ, în special în mediul rural. În combinație cu emigrarea, aceasta a dus la scăderea rapidă a numărului populației. Dacă recensământul din 1989 arăta o populație de 3,658 milioane de oameni locuind pe teritoriul țării, fără raioanele de est și municipiul Bender, atunci, conform rezultatelor recensământului din anul 2004, populația era de 3,383 milioane de locuitori, iar conform celui din anul 2014 – de 2,998 milioane de locuitori. Respectiv, numărul oficial al populației de 3,5 milioane, utilizat în prezent în statistica oficială, urmează a fi recalculat, ținând cont de fluxurile migraționale.

Populația scade în toate regiunile, raioanele și localitățile țării. Se constată concentrarea populației în municipiul Chișinău și raioanele centrale⁷. În mod deosebit, în ultimul deceniu, se evidențiază scăderea populației în raioanele Basarabeasca, Cimișlia, Dondușeni, Soroca și Nisporeni, precum și în municipiul Bălți, cu rate de scădere a populației de circa 20%. În prezent, circa 5% din populația țării locuiește în comune rurale foarte mici (sub 1000 de oameni) și relativ izolate, în care o bună parte din gospodăriile sînt abandonate, preponderent din motivele migrației atât externe, cât și interne. Conform datelor recensământului din anul 2014, circa 18% din casele și apartamentele din țară nu sînt populate.

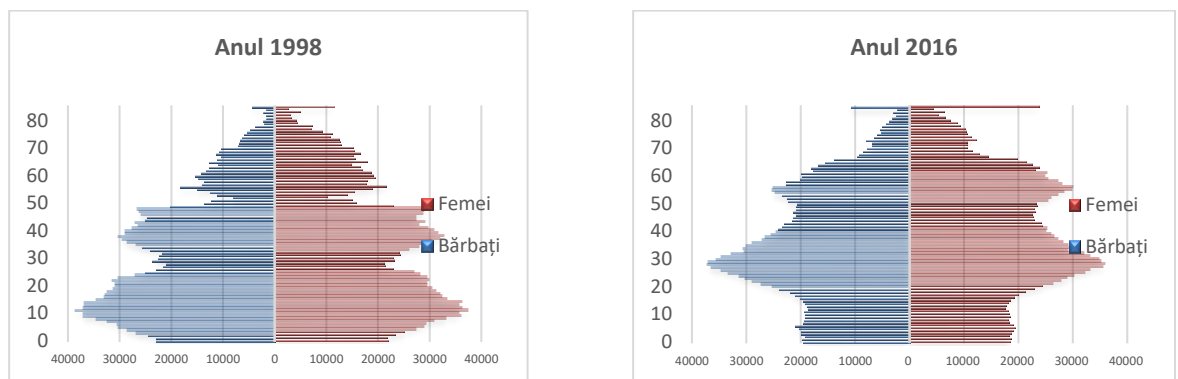
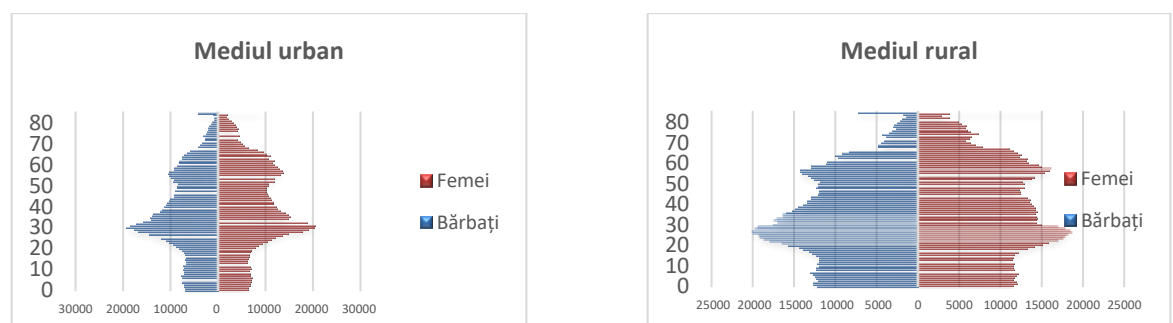

Figura 2. Piramida vîrstelor populației Republicii Moldova în anii 1998 și 2016
Sursa: Biroul Național de Statistică

⁷ *Indicele integral teritorial de securitate demografică: dinamica în anii 2014–2016*, Centrul de Cercetări Demografice, UNFPA, 2017.

Figura 3. Piramida vîrstelor populației Republicii Moldova în anul 2015, în mediul urban și în cel rural

Sursa: Biroul Național de Statistică

Combinăția dintre fertilitatea în scădere, emigrarea continuă și creșterea duratei de viață a populației a rezultat într-o îmbătrînire vertiginoasă a populației. Dacă în anul 1996 vîrsta medie era de 32,6 ani, atunci la începutul anului 2017 aceasta era de 38 de ani. Piramida vîrstelor s-a subțiat puternic (figura 2), anunțînd o creștere a coeficientului îmbătrînirii populației de la 17,2% în anul 2016 la circa 25%, estimat pentru anul 2030. În mediul urban, perspectiva îmbătrînirii populației este mai accentuată (figura 3).

Indicele de îmbătrînire activă demonstrează că îmbătrînirea activă în condiții sănătoase este inaccesibilă pentru mai bine de 70% din populația în vîrstă a Republicii Moldova, de 55 de ani și peste această vîrstă, indicele fiind de 2 ori mai mic în raport cu obiectivul-țintă de 57,5 puncte din țările Uniunii Europene. Una dintre cauze este speranța de viață mică a populației în comparație cu țările Uniunii Europene (practic cu 10 ani mai mică). Printre alți factori se numără nivelul scăzut de studii și de bunăstare mintală a populației în vîrstă (51,1% și, respectiv, 62%), nivelul redus al conexiunii sociale al acestei categorii de populație (32,2%) spre deosebire de cel al vîrstnicilor din țările Uniunii Europene (49%). Totodată, vîrstnicii din Republica Moldova au deprinderi limitate în utilizarea tehnologiilor informaționale (2,9%, comparativ cu 40,8% – media înregistrată pentru țările Uniunii Europene) și de învățare continuă pe parcursul întregii vieți (0,3%, comparativ cu 4,5% în țările Uniunii Europene).

Recentele estimări sugerează că Republica Moldova este pe cale de a rata valorificarea primului dividend produs de tranziția demografică, iar politicile ar trebui să țintească valorificarea celui de-al doilea dividend demografic⁸.

Starea de sănătate a populației

Starea de sănătate a populației țării a înregistrat anumite îmbunătățiri pe parcursul ultimelor 2 decenii. Speranța de viață a crescut de la 63/70 de ani pentru bărbați/femei în anul 1996 la puțin peste 68/76 de ani în 2016, iar rata mortalității infantile a scăzut de la 21 de cazuri/1000 nou-născuți vii la 9,3 cazuri. Ambii indicatori sînt foarte buni pentru grupul de țări cu nivelul de venituri comparabil cu cel al Republicii Moldova, dar plasează Republica Moldova sub standardele regionale, în special pentru mortalitatea infantilă și speranța de viață a bărbaților.

În ultimii ani, incidența HIV are tendința de creștere (20 de persoane HIV+ nou-depistate la 100 de mii de populație în anul 2015), o situație alarmantă fiind înregistrată în rîndul tinerilor cu vîrsta de 15–24 de ani: incidența HIV la 100 de mii de persoane de această vîrstă aproape s-a dublat de la 12,2 în anul 2000 la 20,3 în

⁸ Expert-Grup și UNFPA, Fondul Națiunilor Unite pentru Populație, *Demografia contează: care este impactul dinamicii populației asupra economiei Republicii Moldova?*, Chișinău, 2017.

anul 2015⁹. Rata incidenței tuberculozei în anul 2014 a fost de 10 ori mai mare în Republica Moldova față de media din țările Uniunii Europene.

Deși HIV/SIDA și tuberculoza au o incidență înaltă și se află în atenția instituțiilor de sănătate publică și a donatorilor, profilul morbidității și mortalității generale ale populației este dominat de bolile necomunicabile (în special, bolile cardiovasculare, oncologice și ale aparatului digestiv). În anul 2015, maladiilor necomunicabile le reveneau 83% din numărul total al anilor de viață de incapacitate, în timp ce celor transmisibile – 11%, iar incapacității cauzate de accidente – doar 6% (figura 4). Fumatul și consumul excesiv de băuturi alcoolice – 2 dintre factorii esențiali asociați cu bolile necomunicabile – au o incidență foarte înaltă în Republica Moldova. Estimativ, 45% din bărbați fumează, în comparație cu 35% în medie globală, 44% în Bulgaria, 39% în România și 34% în Ungaria. Conform celor mai recente estimări ale Organizației Mondiale a Sănătății, în anul 2014, în Republica Moldova s-a consumat un volum de băuturi alcoolice echivalent cu 10 l de alcool pur per capita, puțin peste media istorică de 9,5 l în perioada 2000–2013. Acest nivel de consum este mult peste media globală de 6,3 l per capita, reflectând o cultură a abuzului caracteristică regiunii: Bulgaria consumă circa 12 l per capita, România – 9,6 l per capita, iar Ungaria – 10,9 l per capita.

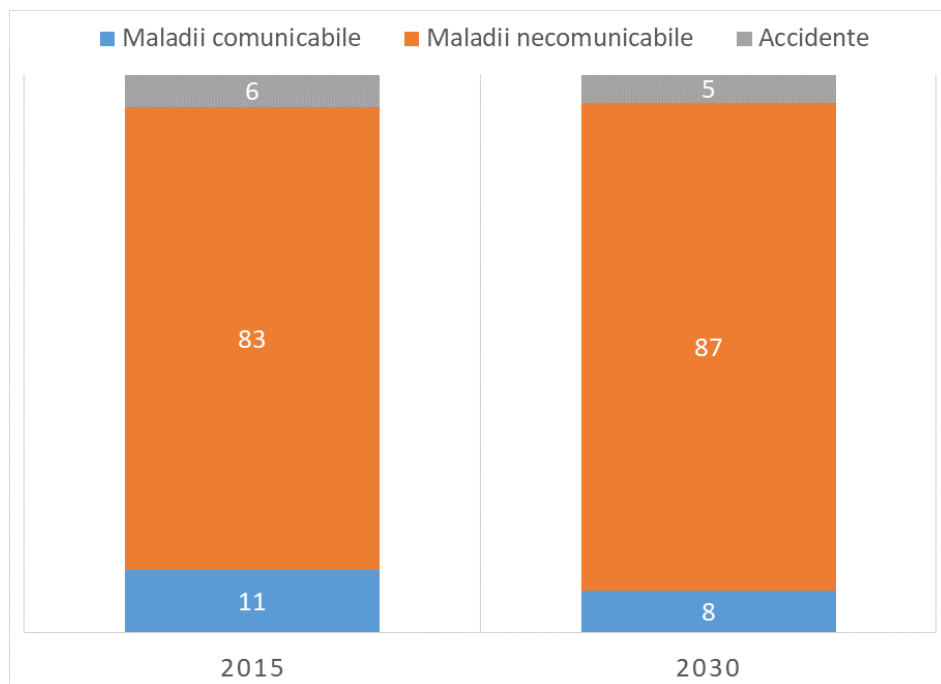

Figura 4. Structura anilor totali de viață de incapacitate în Republica Moldova, pe cauze, % din total, anul 2015 și proiecții pentru anul 2030

Sursa: Misiunea MAPS/Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare

⁹<http://www.cnms.md/sites/default/files/Monitorizarea%20controlului%20infec%C8%9Biei%20HIV%20%C3%AE%20Republica%20Moldova%2C%20anul%202015.pdf>

Maladiile necomunicabile sînt în mare parte determinate de stilul de viață și alimentație, de nivelul general de stres, de fumat și abuzul de băuturi alcoolice și de profilul demografic. De aceea, dacă ținem cont de tendința pregnantă de îmbătrînire a populației și prevalența fumatului, se poate anticipa că, pînă în anul 2030, acestea vor fi și mai dominante decît în prezent, incapacitatea cauzată de maladiile necomunicabile urmînd să ajungă la 87% din total. Din perspectiva opțiunilor de politici, această tendință impune dezvoltarea mai degrabă a soluțiilor de profilaxie și prevenire decît a soluțiilor centrate pe tratamentul uneia sau altei maladii specifice. Speranța de viață sănătoasă înregistrează diferențe semnificative pe sexe: pentru bărbații din grupul de vîrstă de 15–19 ani, speranța de viață a fost estimată la 54,1 ani, iar speranța de viață sănătoasă – 47 de ani, proporția timpului trăit în stare de sănătate foarte bună, bună și satisfăcătoare constituind 87%, pe cînd femeile, avînd speranța de viață mai mare – 62 de ani, pierd mai mulți ani în stare rea/foarte rea de sănătate, proporția timpului petrecut în stare bună de sănătate constituind doar 82%. De asemenea, s-a constatat că oamenii de la sate trăiesc mai puțin și au speranța de viață sănătoasă mai mică decît cei din orașe¹⁰.

Educația

În general, educația este un sistem inert, deoarece sînt necesare perioade lungi pentru ca îmbunătățirile în sistemele educaționale să se manifeste în nivelul de alfabetizare funcțională, performanțele școlare, abilitățile pe piața muncii și competitivitatea economică în general. Republica Moldova a obținut anumite succese în domeniul educațional pe parcursul ultimelor 2 decenii. Dacă la mijlocul anilor '90 media anilor de școlarizare a populației cu vîrsta de peste 15 ani era de 8,4 ani, atunci pînă în anul 2015 aceasta a ajuns la 10,1 ani (sub media regională de 11,2 ani). Republica Moldova a înregistrat anumite progrese și în performanțele educaționale. După cum arată rezultatele Programului pentru Evaluarea Internațională a Elevilor (PISA), Republica Moldova a obținut rezultate mai bune în anul 2015, comparativ cu propria performanță din anul 2009, dar încă rămîne departe de standardele țarilor Organizației pentru Cooperare și Dezvoltare Economică (figura 5).

¹⁰ *Speranța de viață sănătoasă – indicatorul general al sănătății populației*, Centrul de Cercetări Demografice și Fondul Organizației Națiunilor Unite pentru Populație, 2015.

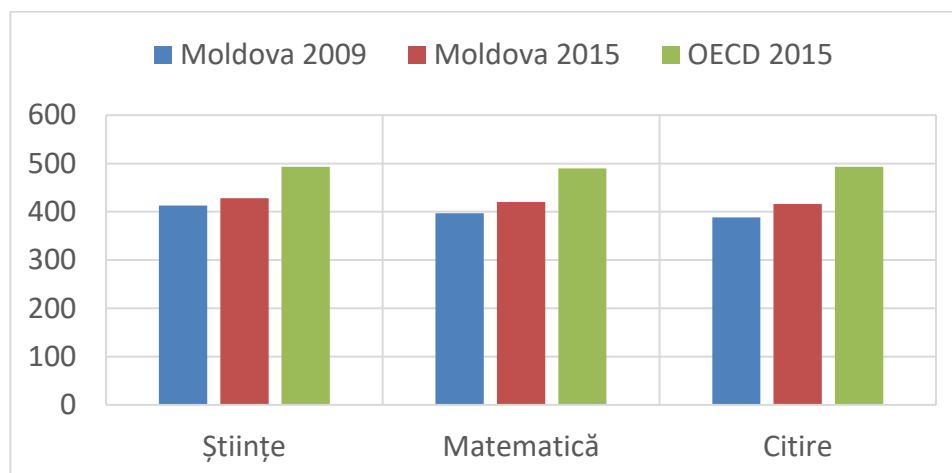

Figura 5. Rezultatele evaluării elevilor moldoveni și media Organizației pentru Cooperare și Dezvoltare Economică conform Programului pentru Evaluarea Internațională a Elevilor (PISA), anii 2009 și 2015

Sursa: SPG al OCDE în domeniul educației

Pe parcursul ultimelor 2 decenii a crescut în mod esențial și rata de cuprindere în educația preșcolară și primară, atât în mediul urban, cât și în cel rural. În cazul ratelor de cuprindere în nivelurile de învățământ ulterioare, calitatea datelor statistice suferă din cauza incertitudinilor legate de numărul real al populației de vîrsta corespunzătoare: indicatorii de cuprindere în nivelurile de învățământ de la cel gimnazial la următoarele niveluri par să subestimeze puternic rata reală de înrolare, deoarece în numitorul indicatorului se folosește numărul oficial al populației – număr care, după cum a arătat recensămîntul din anul 2014, supraestimează mărimea populației școlare efective. Deși pînă în anul 2030 se anticipează creșterea numărului de ani de școlarizare pînă la 10,8 ani, rata înaltă de abandon școlar în nivelurile superioare ale sistemului compromise avansarea mai rapidă a performanțelor educaționale ale oamenilor și convergența către standardele regionale.

Economia

Indicatorul de bază care atestă evoluția economică este produsul intern brut (PIB). Evoluția acestui indicator a fost extrem de sinuoasă pe parcursul ultimelor 2 decenii. Din 1994 pînă în prezent, rata de creștere medie anuală a PIB-ului a fost de circa 2,7%, astfel încît în anul 2017 nivelul PIB-ului a fost cu 89,6% mai mare decît nivelul corespunzător anului 1994. PIB-ul per capita a crescut de la 400 de dolari SUA în anul 1995 la circa 2291 de dolari SUA în anul 2017¹¹. Republica Moldova a avansat din grupul țărilor cu venituri mici în cel al țărilor cu venituri medii inferioare. Pe parcursul ultimilor ani însă, creșterea PIB-ului a avut loc pe fondul erodării potențialului economic. Figura 6 relevă oscilația destul de pronunțată a PIB-ului efectiv în jurul PIB-ului potențial¹². Aceasta a fost determinată de

¹¹ FMI, World Economic Outlook Database, October 2017.

¹² PIB-ul potențial este estimat în baza ocupării complete și a utilizării complete a stocului de capital.

influența diferitor șocuri negative, în special de secetele din anii 2007, 2009, 2012 și 2015, de criza financiară mondială din anul 2009 și criza bancară locală din anul 2015. În perioada 2010–2017, PIB-ul a crescut anual în medie cu 4,5%, depășind nivelul anului 2008 (anul de pînă la criza din 2009) cu 33,1%, iar PIB-ul per capita a rămas la cel mai scăzut nivel comparativ cu alte țări din Europa Centrală și de Est (figura 7).

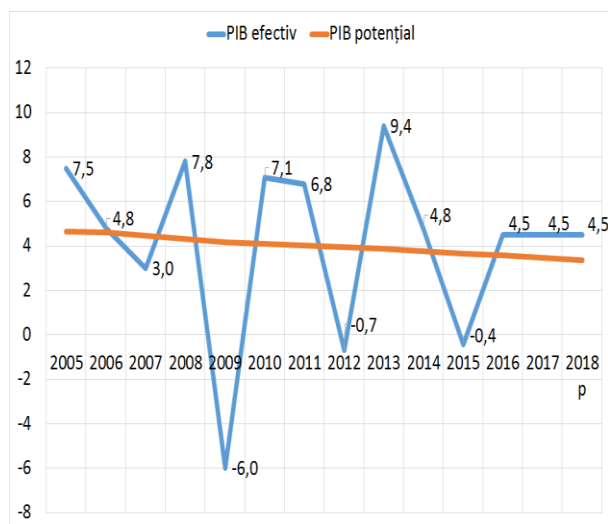

Figura 6. PIB-ul efectiv și potențial, %

Sursa: Calculele în baza datelor Biroului Național de Statistică

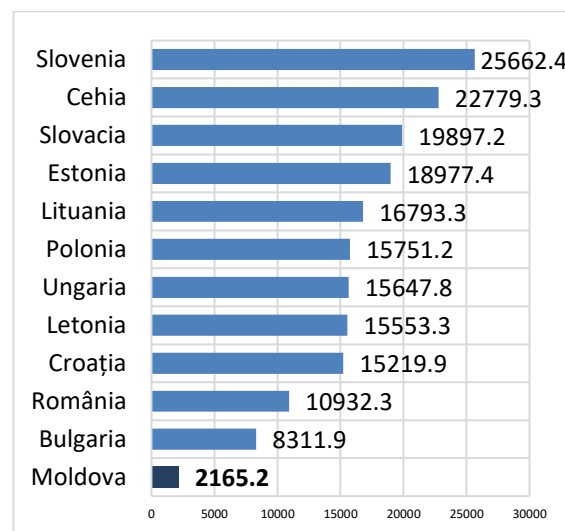

Figura 7. PIB-ul per capita în 2016, prețurile anului 2010, dolari SUA

Sursa: Calculele în baza datelor Băncii Mondiale

Analiza structurii PIB-ului după resurse denotă că cea mai mare pondere o deține categoria *alte servicii*, care, împreună cu serviciile de comerț și construcții, în anul 2017, a constituit 57,3% din PIB (figura 8). Acestea sînt urmate de impozitele nete pe produse și servicii, a căror pondere, în perioada 2010–2016, s-a redus gradual de la 16,6% la 14,7% din PIB. Situația respectivă reflectă anumite modificări de politici (de exemplu, anularea graduală a tarifelor vamale la importurile din Uniunea Europeană), dar ar putea să sugereze și o posibilă creștere a economiei informale și, respectiv, dificultăți în colectarea veniturilor fiscale. Totuși, în anul 2017, ponderea impozitelor nete pe produs în PIB a crescut pînă la 15,9% datorită înviorării cererii interne, precum și îmbunătățirii administrației fiscale. O altă vulnerabilitate a modelului de creștere economică ține de ponderea scăzută a sectorului industrial (14,6% în anul 2017). Deși industria a înregistrat o creștere ușoară pe parcursul ultimilor ani, ponderea mică a sectorului relevă capacitatea limitată a economiei de a produce bunuri comercializabile. Sectorul agricol, în care activează circa o treime din forța de muncă, deține o pondere disproporționat de mică în PIB (12,2% în anul 2017), fapt ce denotă productivitatea și, respectiv, competitivitatea extrem de scăzute în acest sector.

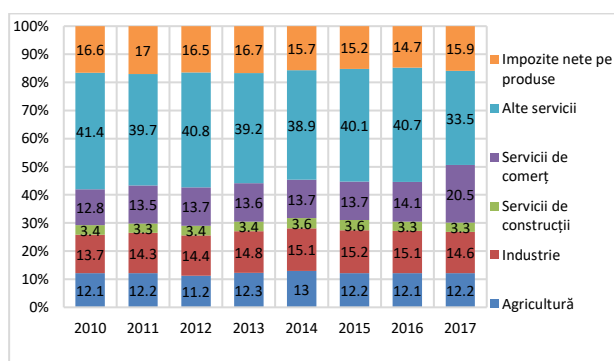

Figura 8. Structura PIB-ului după resurse în anii 2010–2016, % din total
Sursa: Biroul Național de Statistică

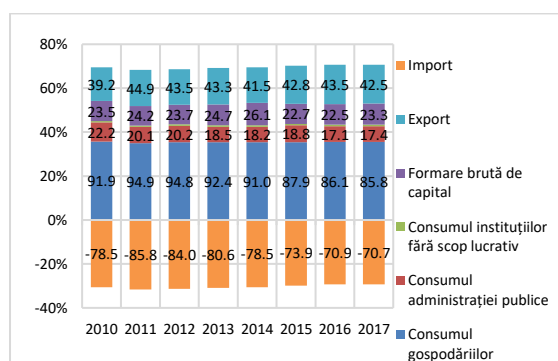

Figura 9. Structura PIB-ului după utilizări în anii 2010–2016, % din total
Sursa: Calculele în baza datelor Biroului Național de Statistică

Deși pe parcursul anilor 2010–2017 s-a observat o ușoară diminuare a ponderii consumului gospodăriilor casnice în PIB (de la 91,9% la 85,8%), în paralel cu o ușoară creștere a exporturilor (de la 39,2% la 42,5%), paradigma de creștere economică a Republicii Moldova, în esență, nu s-a schimbat. Astfel, cererea internă este în mare parte acoperită de importuri (figura 9). Deși ponderea importurilor în perioada 2010–2017 s-a diminuat de la 78,5% la 70,7%, aceasta continuă să fie semnificativă și, în mod sistemic, mult peste nivelul exporturilor, cauzând în mod persistent un deficit comercial și un deficit de cont curent. În același timp, rolul investițiilor continuă să fie unul minor, cu o pondere de numai 23,3% în anul 2017 și fără schimbări esențiale pe parcursul ultimilor ani. Aceasta scoate în evidență carențele mediului de afaceri din țară, care, în paralel cu ponderea redusă a exporturilor în PIB și a deficitului comercial înalt, relevă competitivitatea scăzută – o vulnerabilitate sistemică a economiei țării.

Conform scenariului de bază (în lipsa unor șocuri pozitive sau negative), pînă în anul 2030, economia va continua să crească cu ritmuri mai degrabă modeste, cu circa 3,5% anual. Rolul industriei va crește, dar posibil mai mult datorită ramurilor noi din sectorul construcțiilor de mașini, în timp ce industria alimentară și a băuturilor – strîns conectată prin legături interramurale la sectorul agricol și la mediul rural – va avansa mai lent, iar agricultura va suferi din cauza lipsei cronice de investiții și de capital uman și din cauza schimbărilor climatice. Persistența acestui model de creștere va stimula migrația sat–oraș și emigrarea externă și va exercita presiuni asupra infrastructurii urbane, mediului periurban și bugetului public.

Tehnologiile informației și comunicațiilor

Nivelul general de penetrare a comunicațiilor electronice și tehnologiei informației în Republica Moldova a crescut rapid pe parcursul ultimului deceniu. În prezent, gradul de utilizare a telefoanelor mobile pentru apeluri de voce a atins

124,2%, în timp ce rata de penetrare a serviciilor de acces la internet la puncte mobile în bandă largă – 72,79%: unul dintre cele mai înalte niveluri din Europa de Est. Nivelul de penetrare a serviciilor de acces la internet fix în bandă largă este de 16,84%¹³.

Analiza conexiunilor la internet fix în funcție de viteza de transfer al datelor, contractate de abonați, arată că, în anul 2017, cea mai importantă creștere a fost atestată pe segmentul abonaților la conexiunile ce permit viteze de peste 100 Mbps. Numărul acestor abonați a crescut, față de anul 2016, cu 23% și a ajuns la circa 40 de mii. Numărul abonaților care au contractat conexiuni ce permit viteze de transfer al datelor cuprinse între 30 Mbps și 100 Mbps a sporit cu 10% și a totalizat peste 295,2 mii. În același timp, pe segmentele de conexiuni cu viteze mai mici au fost înregistrate scăderi de la 1 la 22%. La finalul anului 2017, ponderea abonaților la conexiunile ce permit viteze de peste 100 Mbps a ajuns la circa 7%, iar la conexiunile cu viteze cuprinse între 30 Mbps și 100 Mbps s-a ridicat la 52%. Totodată, ponderea abonaților la conexiunile ce permit viteze cuprinse între 10 Mbps și 30 Mbps s-a micșorat pînă la 33%, la conexiunile cu viteze între 2 Mbps și 10 Mbps – pînă la 5%, iar la conexiunile cu viteze de pînă la 2 Mbps a rămas la nivelul anului 2016 – 4% (figura 10).

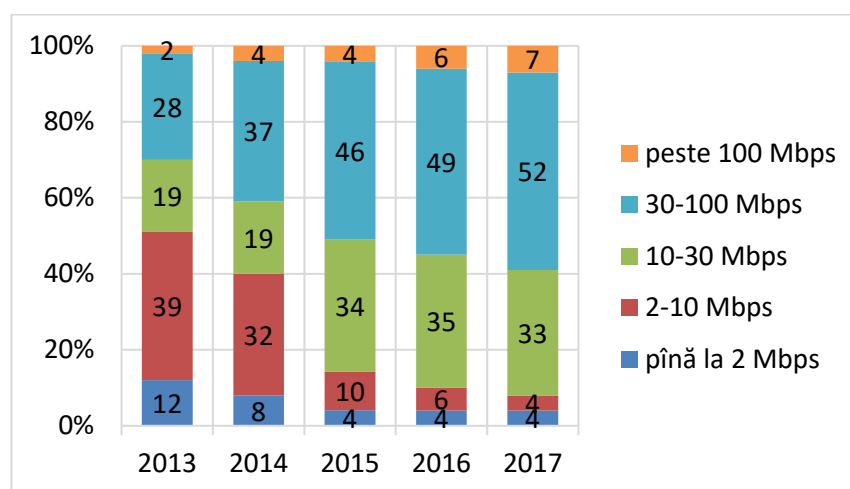

Figura 10. Structura abonaților la serviciile de internet fix în funcție de viteza de acces
Sursa: Ministerul Economiei și Infrastructurii

Nivelul de penetrare a internetului fix în bandă largă este de circa 17%. Însă există indicatori care sugerează o inegalitate înaltă în accesibilitatea și utilizarea tehnologiilor. Conform unuia dintre sondajele recente, 29% dintre respondenți niciodată nu au utilizat internetul¹⁴. Nivelul de utilizare a tehnologiilor informației și comunicațiilor pentru scopuri economice rămîne destul de limitat: celor circa

¹³ Raportul Agenției Naționale pentru Reglementare în Comunicații Electronice și Tehnologia Informației (ANRCETI), *Evoluția pieței de comunicații electronice în trimestrul II, 2018*.

http://www.anrceti.md/files/filefield/Raport%20ev.%20piete%20CE%20Q_II_2018.pdf

¹⁴ <http://egov.md/ro/resources/polls/sondajul-national-perceptia-asimilarea-si-sustinerea-de-catre-populatie-e-2>

51 de mii de întreprinderi funcționale le revin doar circa 2 mii de pagini web. Un progres important în aplicarea tehnologiilor este înregistrat în administrația publică, în special în ceea ce ține de modernizarea serviciilor¹⁵, însă există un potențial nevalorificat pentru îmbunătățirea calității și accesibilității serviciilor prestate și pentru reducerea costurilor administrative în prestarea serviciilor publice.

În scenariul de bază, rata de penetrare a telefoniei mobile până în anul 2030 va atinge 130%, iar dezvoltarea tehnologiilor va permite creșterea substanțială a nivelului de acoperire cu internet mobil. Însă tendințele din ultimii 8 ani sugerează că un important segment de populație (circa 15–20%) ar putea să rămână fără acces la telefonia mobilă și la internet. Totodată, sofisticarea tehnologică tot mai accelerată a tinerilor, deschiderea comercială din partea Uniunii Europene și necesitatea de diversificare a piețelor de desfacere vor impune firmele să își asigure o prezență on-line mai înaltă, iar Guvernul – să devină mai agil sub aspectul preluării inovațiilor tehnologice.

Până în anul 2030 se așteaptă o creștere considerabilă a vitezelor de acces la internet datorită dezvoltării și implementării noilor tehnologii de acces cu modernizarea rețelelor ce utilizează tehnologii depășite (rețelele bazate pe xDSL vor fi înlocuite cu cele bazate pe fibră optică), fiind stabilite astfel de obiective încât conexiunile la internet fix care permit viteze între 30 Mbps și 100 Mbps să constituie circa 45%, conexiunile cu viteze cuprinse între 10 Mbps și 30 Mbps – 3%, conexiunile cu viteze de peste 100 Mbps – 50%. Viteza conexiunilor la internet mobil va crește odată cu implementarea în Republica Moldova a tehnologiilor 5G ce permit rate de acces de peste 1 Gbit/s. Această inițiativă este aliniată la ultimele tendințe europene privind necesitatea realizării conexiunilor la internet, la prețuri accesibile și disponibile, de oriunde. Conectivitatea este un factor important pentru dezvoltarea țării, deoarece internetul obiectelor, digitalizarea industriei, tehnologia cloud sînt posibile cu conexiuni sigure și omniprezente, care să ofere parametri optimi de viteză și calitate. Prin urmare, va fi necesară promovarea tehnologiei 5G ce va oferi o accesibilitate și viteză înaltă (peste 100 Mbit/s) pentru orice gospodărie din țară. În acest context va fi posibilă dezvoltarea serviciilor de tip internetul lucrurilor (IoT–Internet of Things), ceea ce va crea noi lanțuri valorice, modele financiare și oportunități de afaceri. Astfel, penetrarea internetului mobil va atinge valoarea de 80%.

Schimbările climatice

În virtutea dependenței înalte a economiei și a comunităților rurale de sectorul agricol, societatea moldovenească este extrem de vulnerabilă la schimbările climatice. Seceta este fenomenul climatic extrem care lasă cel mai adînc impact economic și social. În ultimele 2 decenii, incidența și impactul secetei au crescut în mod simțitor, înscriindu-se în tendințele de scară regională și globală. Din cele

¹⁵ <http://egov.md/ro/resources/infographics/asimilarea-produselor-lansate-cadrul-agendei-de-ettransformare-situatia-la-1>

38 de episoade de secetă sezonieră, constatate oficial începînd cu anul 1945, 13 episoade îi revin perioadei de după anul 2000, iar 9 dintre acestea au avut un asemenea grad de cuprindere teritorială încît au fost catalogate ca fiind catastrofale¹⁶. Frecvența medie a secetelor constituie 1–2 episoade pe parcursul unui deceniu în regiunea de nord, 2–3 – în regiunea centrală și 5–6 – în regiunea de sud.

Consecința cea mai directă a climei mai aride care se prefigurează în următoarele decenii va fi reducerea productivității culturilor agricole, inclusiv a grîului, porumbului, strugurilor, legumelor, culturilor tehnice și furajere, cu un gradient nord-sud pronunțat în magnitudinea impactului. Chiar și adoptarea unor practici de irigare nu va compensa pierderile de productivitate, fiind necesare măsuri suplimentare de asigurare a utilizării eficiente a apei la nivelul fiecărei entități agricole, tranziția la soiuri de plante mai rezistente la secetă și asigurarea instruirii fermierilor (tabelul 1).

Tabelul 1

Impactul estimat al schimbărilor climatice asupra productivității culturilor agricole în Republica Moldova pentru perioada 2040–2050, % față de nivelul actual al productivității, pe scenarii de adaptare, culturi agricole și zone agroecologice

Scenariul de aprovizionare cu apă	Cultura agricolă	Zona agroecologică		
		Nord	Centru	Sud
Irigare	Porumb	-8	-6	-9
	Grîu	-14	-30	-34
	Lucernă	-7	-13	-18
	Struguri	-4	-3	-5
	Mere	0	0	-3
	Legume	-5	-9	-13
Pluvial	Porumb	-9	-3	-10
	Grîu	-36	-38	-45
	Lucernă	-13	-18	-12
	Struguri	-4	-3	-2
	Mere	-2	-4	-3
	Legume	-9	-13	-9

Sursa: Misiunea MAPS/ Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare

Scăderea cantității de precipitații și creșterea cererii pentru apă în scopuri de irigare ar putea să accentueze competiția pentru resursele de apă atît în interiorul țării, cît și în raport cu țările vecine. Modelările la nivelul sectorului de apă pentru fiecare zonă agricolă și bazin riveran, efectuate de Banca Mondială, sugerează că, și

¹⁶ Svitlana Starchenko, *Agrometeorological Service of the Republic of Moldova. Assessment of Droughts*, presentation delivered on 24–28 of April 2017, Budapeșt. Agrometeorological Monitoring Center of the State Hydrometeorological Service of the Republic of Moldova.
http://www.met.hu/doc/rendezvenyek/WMO_EUMETSAT_2017/moldova.pdf

în absența schimbărilor climatice, creșterea cererii pentru apa folosită în scopuri de irigare va cauza oricum deficit de apă în următoarele decenii.

Guvernarea

Calitatea guvernării, adică capacitatea Guvernului de a furniza societății servicii publice de calitate și relevante, are un rol central în traiectoria de dezvoltare a țării.

Conceptul de calitate a guvernării este complex, iar măsurarea acesteia – dificilă. Cea mai relevantă reflectare a progresului țării pe parcursul ultimelor 2 decenii este oferită de setul de indicatori globali ai calității guvernării, estimați de Banca Mondială. Aceștia utilizează în modul cel mai robust posibil o multitudine de surse pentru a estima calitatea guvernării pe 6 dimensiuni relevante:

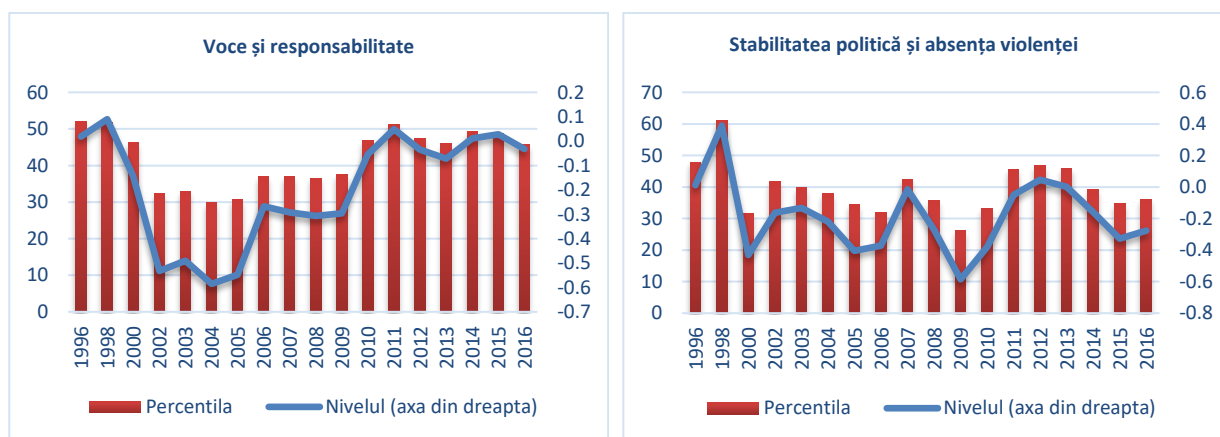
- 1) voce și responsabilitate;
- 2) stabilitatea politică și absența violenței/terrorismului;
- 3) eficiența Guvernului;
- 4) calitatea cadrului regulator;
- 5) supremația legii;
- 6) controlul corupției.

Pentru fiecare dintre cele 6 dimensiuni ale calității guvernării este prezentat atât nivelul atins de Republica Moldova, cât și locul țării în clasamentul global (exprimat prin centilă/percentilă). Astfel, prin figura 11 sînt transmise 3 mesaje esențiale:

1) la începutul anului 2016, Republica Moldova este poziționată mai rău decît în primii ani ai măsurărilor pentru fiecare dintre cele 6 dimensiuni ale calității guvernării;

2) la un singur aspect – calitatea cadrului regulator – Republica Moldova este, destul de ezitant, în prima jumătate a clasamentului global;

3) eficiența Guvernului, supremația legii și controlul corupției sînt aspectele la care Republica Moldova pare să se confrunte cu probleme sistemice și de durată.

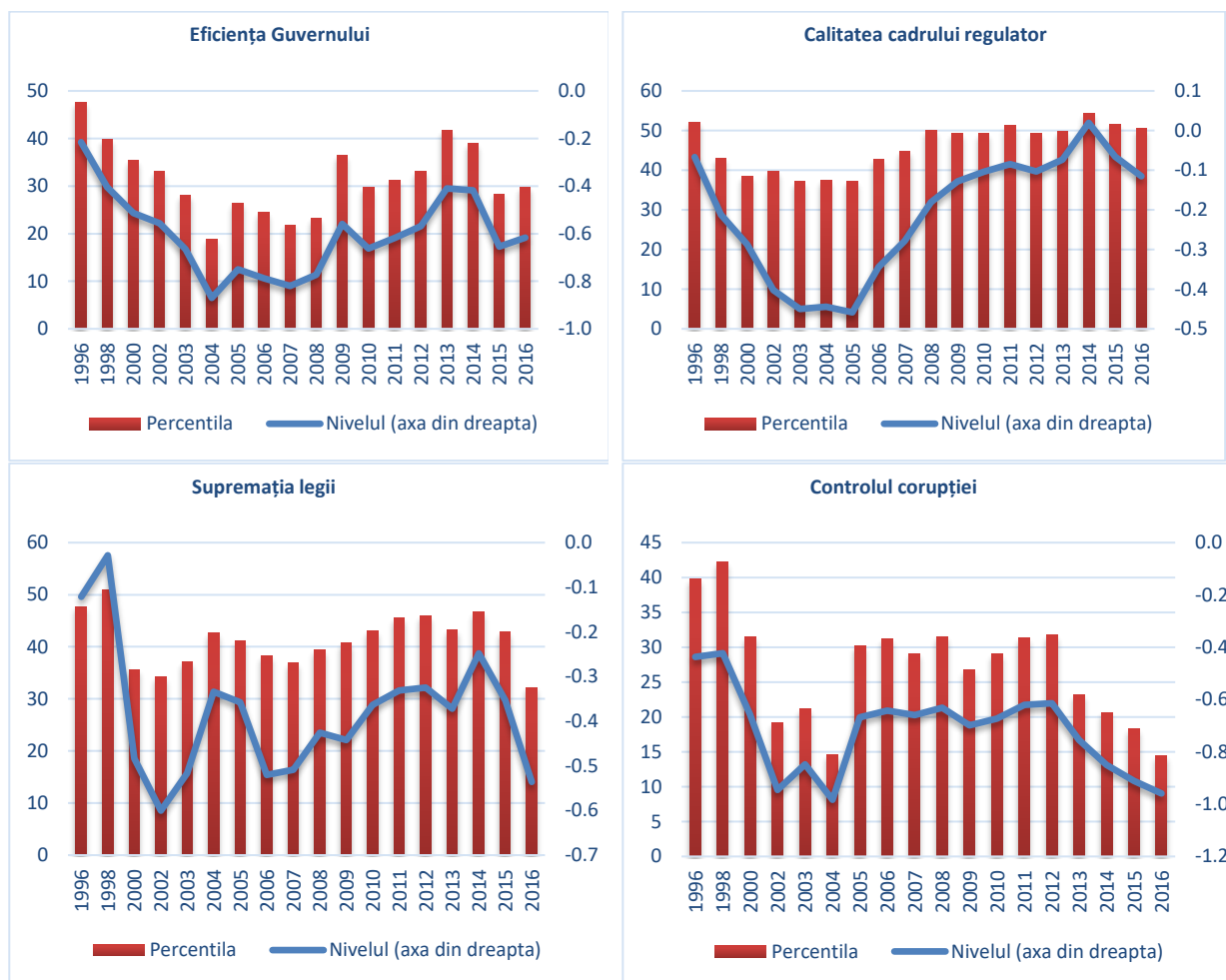

Figura 11. Evoluția calității guvernării în Republica Moldova în perioada 1996–2016 pe 6 dimensiuni de bază

Sursa: www.govindicators.org

Ținând cont de aceste evoluții, în scenariul de bază nu este de așteptat să se îmbunătățească esențial calitatea guvernării în Republica Moldova pînă în anul 2030. Proiecțiile sugerează că, în principiu, toți indicatorii ar putea să ajungă în zona pozitivă a scalei de evaluare, dar poziția țării în clasamentul global nu se va ameliora esențial. Evident, aceste proiecții sînt ușor hazardate din cauza faptului că, spre deosebire de dinamica demografică, economică sau climatică, traiectoria de evoluție a calității guvernării se poate schimba în mod cardinal, în funcție de prezența sau absența voinței politice pentru realizarea schimbărilor.

II. VIZIUNEA DE DEZVOLTARE PE TERMEN LUNG A REPUBLICII MOLDOVA

Planificarea strategică: lecțiile trecutului

În perioada care a urmat după obținerea independenței, Republica Moldova s-a confruntat cu multiple provocări de dezvoltare. Țara a făcut față unor riscuri

majore, a utilizat cu succes mai multe oportunități, ratînd, în același timp, valorificarea altora. Cu certitudine, a fost acumulat un bagaj vast de experiențe și lecții care, însușite în mod corespunzător, ar putea ghida țara în eforturile sale de dezvoltare continuă.

În ceea ce privește planificarea politicilor de dezvoltare, experiența Republicii Moldova este una ambivalentă. Pe de o parte, a fost acumulată o vastă practică prin elaborarea mai multor documente de planificare strategică la nivel național. Pe de altă parte, după cum arată și Raportul de evaluare a Strategiei naționale de dezvoltare „Moldova 2020”, o analiză riguroasă a impactului acestor documente ar putea să nu ducă la concluziile cele mai îmbucurătoare.

Niciuna dintre strategiile al căror scop central a fost acela de a contribui la dezvoltarea națională – Strategia preliminară de reducere a sărăciei din anul 2000, Strategia de creștere economică și reducere a sărăciei (2004–2006), Strategia națională de dezvoltare pe anii 2008–2011, Strategia națională de dezvoltare „Moldova 2020” – nu a avut impactul scontat, cel de îmbunătățire a vieții oamenilor. Într-o măsură destul de moderată, aceste eșecuri pot fi atribuite calității documentelor de planificare propriu-zise. Printre punctele slabe ale documentelor de planificare strategică, elaborate pe parcursul ultimilor 25 de ani, următoarele 3 sînt definitorii:

- *focalizarea excesivă pe fenomenul creșterii economice*. Această abordare a dus la substituirea dezvoltării naționale cu procesul de creștere economică, în ipoteza că efectele creșterii economice urmau să se difuzeze în întreaga societate. În acest context, omul a fost privit ca resursă pentru accelerarea creșterii economice, și nu ca principal beneficiar al unei creșteri economice care să fie durabilă din punctul de vedere al consumării resurselor naturale, inclusivă sub aspect social și geografic și echitabilă ca impact asupra viitoarelor generații. Chiar și în strategiile în care scopurile de creștere economică au fost complementate cu cele de reducere a sărăciei, fenomenul de reducere a sărăciei era tratat în mod mai utilitarist, într-o definiție strict monetară, reducerea fiind influențată semnificativ de remitențele migranților în scop de muncă. Nu este de mirare că reducerea nivelului sărăciei, măsurat în mod obiectiv (la pragul sărăciei), este în puternică disonanță cu percepțiile populației privind bunăstarea (figura 12), iar creșterea PIB-ului se produce pe fundalul unor dispoziții sociale tot mai pesimiste privind situația curentă și perspectivele economice ale țării (figura 13). Mai mult, deoarece nu au fost identificate politici în vederea transpunerii creșterii economice în crearea forței de muncă formale, presupunîndu-se că aceasta va urma în mod automat creșterea economică, contribuția pieței muncii la prosperitate a scăzut semnificativ;

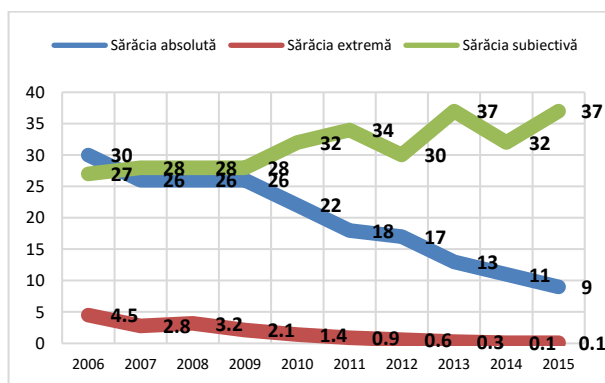

Figura 12. Corelația dintre incidența sărăciei la pragul național și percepțiile subiective ale populației privind nivelul de venituri
Sursa: Biroul Național de Statistică, Barometrul opiniei publice, variate ediții

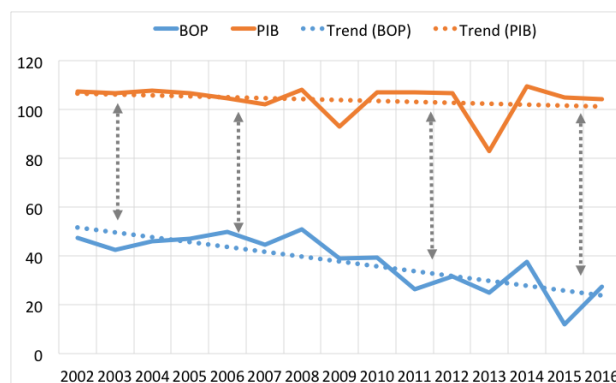

Figura 13. Evoluția PIB-ului și balanța percepțiilor sociale privind situația economică

Sursa: Biroul Național de Statistică, estimări ale Expert-Grup și ale Barometrului opiniei publice, variate ediții

- *stabilirea arbitrară a priorităților de dezvoltare.* În multe cazuri, prioritățile de dezvoltare, încorporate în documentele de dezvoltare, erau mai degrabă o reflectare a echilibrului de puteri formale și informale, a influențelor instituționale sau a necesității alinierii politicilor naționale la unele oportunități financiare de moment decât un rezultat al analizelor concludente și al înțelegerii teoriei schimbării. Drept urmare, de cele mai multe ori prioritățile au fost formulate într-o manieră „dezumanizată” (cum ar fi dezvoltarea mediului de afaceri), cu un accent puternic pe dezvoltarea sistemelor și a infrastructurii tehnice (dezvoltarea rețelei drumurilor și a celei aferente sectorului energetic), fără a arăta cum, la modul practic, cei mai defavorizați oameni din societate ar fi urmați să beneficieze de aceste progrese. Fără a contesta relevanța respectivelor priorități, acestea ar fi trebuit să se regăsească mai degrabă în strategiile de sector decât într-o strategie națională care reprezintă viziunea de dezvoltare a țării;

- *calitatea limitată a datelor și a indicatorilor.* Datele folosite la planificarea dezvoltării nu întotdeauna au asigurat o detaliere suficientă a fenomenelor analizate, inclusiv din cauza dezagregării limitate pe gen, vârstă, regiune, etnie, dizabilitate etc. Acest fapt nu a dat posibilitatea de a identifica care sînt inegalitățile și cum grupurile vulnerabile beneficiază de rezultatele dezvoltării, precum și care sînt acele măsuri de politici pentru a îmbunătăți situația grupurilor mai vulnerabile. Indicatorii de monitorizare nu întotdeauna aveau o legătură directă cu problematica abordată și/sau nu aveau o prezență constantă în lucrările statistice publice și măsurările sociologice. Țintele, de multe ori, erau stabilite arbitrar, fără o corelare clară cu scara intervenției planificate și cu resursele disponibile. Mai mult ca atât, numărul oficial al populației este supraestimat din lipsa datelor actualizate cu privire la emigrare, ceea ce afectează fiabilitatea altor indicatori statici din domeniul sănătate, cel social, economic sau educațional. Lipsa unor prognoze oficiale privind populația face

dificilă proiectarea unor ținte cu privire la dinamica populației în următoarele decenii.

Într-o măsură mult mai mare, impactul documentelor de planificare strategică a fost constrâns de calitatea generală a cadrului de politici, a mediului instituțional, de procesele administrative și rutinele birocratice în care erau integrate documentele de planificare strategică.

În particular:

- *strategiile de dezvoltare nu au reușit să se integreze în nucleul proceselor administrative.* Având, de multe ori, un sentiment limitat de proprietate (ownership) asupra documentelor de planificare strategică, autoritățile naționale responsabile de planificarea și monitorizarea politicilor percepeau elaborarea documentelor de politici mai degrabă drept niște condiționalități din partea partenerilor de dezvoltare și, prin urmare, raportările și monitorizările aferente acestor documente erau percepute ca elemente străine, care le absorb resursele și timpul;

- *rolul incert atribuit strategiilor naționale de dezvoltare în cadrul general de politici.* Nu a fost clar definită și menținută relația ierarhică a documentelor de planificare strategică la scară națională cu cele la nivel de sector, regiune de dezvoltare sau raion/localitate. În mod decisiv, a fost foarte slabă conexiunea dintre politicile naționale și cele regionale și locale;

- *deficitul generalizat de resurse financiare.* Nu întotdeauna s-a reușit securizarea unor resurse financiare adecvate pentru a finanța prioritățile de dezvoltare, iar conexiunile dintre documentele de planificare strategică și liniile corespunzătoare în bugetul public național au fost prea slabe. Tranziția către planificarea bugetară bazată pe programe încă este departe de finalizare. Problema conexiunilor slabe dintre politicile declarate și buget a fost amplificată de dificultățile în alocarea transparentă a resurselor pentru priorități concurente;

- *deficitul generalizat de resurse umane profesionale în administrația publică.* Legat într-o anumită măsură de deficitul de resurse financiare și de absența unor mecanisme motivante de promovare și avansare în carieră, deficitul resurselor umane a șubrezit memoria instituțională privind documentele de planificare strategică, iar fluxul continuu al cadrelor a dus la pierderea legăturilor dintre instituții și documentele de planificare;

- *inexistența cadrului general de monitorizare și evaluare.* Puține documente de planificare strategică au beneficiat de monitorizare constantă și de evaluări intermediare și finale efective. Totodată, cadrul de monitorizare și evaluare descris în documentele de politici este unul precar, conținând indicatori irelevanți pentru prioritățile și obiectivele strategice care urmăresc mai degrabă performanța instituțiilor decât schimbările fenomenelor respective. Unul dintre cele mai critice elemente în acest lanț a fost legislativul, cel care practic nu și-a exercitat rolul de control parlamentar și de supraveghere asupra executivului, ceea ce s-a reflectat asupra pasivității și responsabilității reduse ale autorităților publice în monitorizarea documentelor de politici;

- *deprecierea relevanței planificării strategice*. Documentele de planificare pe termen lung care acoperă câteva cicluri electorale, în mod inevitabil, pierd din relevanță odată cu materializarea noilor realități de dezvoltare și odată cu schimbarea guvernelor. Revigorarea acestora implică actualizarea prevederilor/priorităților, cu ajustarea la noile riscuri și oportunități. Punctele slabe ale cadrului de monitorizare și evaluare strategică au făcut imposibil acest lucru în Republica Moldova.

Privind în viitor: abordarea Strategiei „Moldova 2030”

Ținând cont de lecțiile oferite de traiectoria de dezvoltare a țării din ultimele 2 decenii, de precedentele procese și documente de planificare strategică națională și de necesitatea de a asigura o evaluare obiectivă a impactului politicilor, pentru Strategia „Moldova 2030” este propusă o viziune centrată pe oameni și pe drepturile fundamentale ale acestora.

Viziunea Strategiei „Moldova 2030” este că, pînă în anul 2030, Republica Moldova va deveni o țară în care oamenii vor dori să trăiască, vor vedea oportunități pentru dezvoltarea individuală și de care își vor lega aspirațiile, o țară pe care părinții o vor vedea ca loc bun de trai și de dezvoltare pentru copiii lor.

Pentru materializarea acestei viziuni este necesară atingerea unui progres palpabil în sporirea calității vieții oamenilor, progres verificabil atît prin datele statistice obiective, cît și prin percepțiile și experiențele subiective ale oamenilor. Este indiscutabil faptul că Republica Moldova trebuie să își asigure o convergență economică și tehnologică accelerată cu țările din regiune și, în acest sens, inevitabil, va concura cu aceste țări în atragerea investițiilor, valorificarea și extinderea oportunităților de export, atragerea oamenilor talentați, promovînd creșterea economică incluzivă etc. De asemenea este clar că modernizarea țării – pe toate planurile – este posibilă numai prin continuarea și aprofundarea procesului de integrare europeană a țării. Însă imperativul strategic al țării este recîștigarea încrederii propriilor cetățeni.

Astfel, scopul major al Strategiei „Moldova 2030” este de a spori în mod vizibil calitatea vieții oamenilor din Republica Moldova. La prima vedere, o atare expunere vizionară ar putea să nu pară suficient de ambițioasă, dar, de fapt, aceasta este integral aliniată la realitățile și provocările cu care se confruntă țara. Or, emigrarea este cel mai puternic semnal că oamenii nu sînt mulțumiți de viața și de perspectivele pe care le au în Republica Moldova. Prin urmare, acest scop al strategiei trebuie să fie atins prin punerea în valoare a omului, care este principala avuție a țării, fapt ce ar rezulta și în diminuarea fluxului migrației externe, în menținerea și valorificarea potențialului uman în țară. În acest sens, prioritățile de politici urmează să creeze toate condițiile necesare pentru valorificarea potențialului fiecărei persoane, indiferent de vîrstă, mediul de reședință, sex, etnie, dizabilitate, religie sau alte diferențe. Astfel, Strategia „Moldova 2030” urmează să schimbe optica politicilor publice din Republica Moldova prin centrarea acestora pe problemele, interesele și aspirațiile oamenilor. În contextul schimbărilor

demografice prin care Republica Moldova trece și al prognozelor pînă în anul 2030, îmbunătățirea vizibilă a calității vieții oamenilor în raport cu dinamica populației va avea un impact direct asupra valorificării celui de-al doilea dividend demografic.

Această viziune homocentrică, adică axată pe om și pe necesitățile lui, derivă din alinierea țării la Agenda 2030 și este în concordanță cu Acordul de Asociere dintre Republica Moldova, pe de o parte, și Uniunea Europeană și Comunitatea Europeană a Energiei Atomice și statele membre ale acestora, pe de altă parte.

Agenda 2030 își propune să transforme lumea, finalitate la care Republica Moldova poate contribui angajîndu-se în propriul proces de transformare internă și dezvoltare durabilă, proces în care *niciun om să nu fie lăsat în urmă*. Întregul set de obiective și ținte de dezvoltare durabilă, precum și indicatorii propuși pentru măsurarea progresului nu reprezintă nimic altceva decît o istorie de dezvoltare cuprinzătoare, expusă în termenii cei mai umani posibili. Noua Strategie „Moldova 2030” este instrumentul concret prin care Republica Moldova se angajează să implementeze obiectivele de dezvoltare durabilă, care, evident, trebuie aliniată la propriile priorități și resurse. Astfel, Strategia Moldova 2030” are obiectivul major de a realiza drepturile sociale și economice fundamentale ale omului și de a asigura ca toți oamenii să aibă șanse egale, indiferent de variatele criterii care îi fac pe oameni diferiți, ținînd cont totodată de caracterul durabil al dezvoltării, reflectat de mediul în care omul trăiește.

Acordul de Asociere dintre Republica Moldova, pe de o parte, și Uniunea Europeană și Comunitatea Europeană a Energiei Atomice și statele membre ale acestora, pe de altă parte, este un tratat internațional cuprinzător, un document cu efecte juridice clare, ce stabilește relațiile dintre părți și reformele ce urmează să fie implementate de Republica Moldova. Acordul are ca scop și stabilirea Zonei de liber schimb complex și cuprinzător (ZLSCC) – de fapt, una dintre cele mai importante părți ale întregului acord. Dincolo însă de liberalizarea comerțului, acordul vizează modernizarea Republicii Moldova prin alinierea la normele și standardele Uniunii Europene în toate domeniile, iar aceste norme și standarde, în general, corespund celor mai bune practici internaționale. Dispunînd de acest acord, Republica Moldova nu trebuie să „reinventeze roata” în domeniile tehnice complexe, ci să asigure implementarea acestuia, inclusiv cu suportul pe care îl poate oferi Uniunea Europeană, și să învețe din vasta experiență a țărilor europene. Aplicarea acordului nominalizat contribuie la realizarea agendei de reforme politice și economice care vizează inclusiv soluționarea problemelor de ordin social, economic sau politic din țară. Implementarea acordului este mai mult decît o chestiune tehnică, vizînd sarcina urgentă de instituire a unei guvernări eficiente și integre. Astfel, acordul oferă Republicii Moldova multiple beneficii pentru dezvoltarea umană. Racordată la procesul de integrare europeană, Strategia „Moldova 2030” va contribui la creșterea standardelor de viață, inclusiv pentru grupurile vulnerabile.

O nuanță importantă în această filozofie de dezvoltare este centrarea pe om în cadrul societății. Asemenea abordare ia în considerare faptul că, fiind o ființă socială,

omul trebuie să trăiască în armonie cu alți oameni și că drepturile individuale nu pot fi afirmate prin încălcarea drepturilor altor oameni. Această abordare presupune, de asemenea, eliminarea sărăciei în toate dimensiunile relevante ale fenomenului, nu doar sub aspect strict monetar, deoarece pentru oameni contează nu numai nivelul de venituri, dar și accesul egal și incontestabil la servicii și bunuri publice și private de calitate. Aceasta implică și asumarea unei responsabilități sporite pentru a stopa degradarea mediului și consumul resurselor naturale, având în vedere și necesitățile generațiilor viitoare, așa cum este prevăzut în Agenda 2030. De asemenea, mai presupune și edificarea unei societăți pașnice, solidare și de înaltă coeziune, compusă din oameni educați, cu gândire critică și liberi de obscurantism, o societate în care conflictele de orice tip și magnitudine se rezolvă prin dialog, argumente și respectarea strictă a drepturilor. Din partea Guvernului, ca exponent al statului și unul dintre principalii agenți ai schimbării, această filozofie cere o schimbare la nivel de mentalitate, astfel încât politicile să fie stabilite într-un cadru deschis, transparent, bazat pe parteneriate, pe alinierea armonioasă a tuturor intereselor care există în societate, și nu pe cele determinate de soluții impuse, ca pretenție de adevăr incontestabil.

Dezvoltarea: proces complex și incert

Dezvoltarea unei țări este rezultatul interacțiunii mai multor factori. Republica Moldova este un stat mic sub toate aspectele relevante – economic, demografic, al influenței geopolitice – puternic conectat, în virtutea unor politici comerciale, financiare și privind libera circulație, la lumea externă și puternic dependent de factorii de natură climatică, tehnologică etc. De aceea, traiectoria de dezvoltare a țării a fost influențată nu doar de politicile interne, dar și de factorii aflați în afara controlului direct al Guvernului. Acești factori trebuie luați în considerare la stabilirea priorităților și la planificarea intervențiilor concrete de politici.

De exemplu, Republica Moldova trece printr-o tranziție demografică de durată, una care va marca evoluția economică și socială încă multe decenii înainte. În mod constant se vorbește chiar de o „criză demografică”, dar este clar că această criză nu poate fi rezolvată nici în mod direct și nici rapid, fiind rezultanta atât a unor tendințe social-economice negative mai profunde, precum migrația externă a populației, cât și a unor decizii individuale legate de momentul oportun și numărul copiilor pe care bărbații și femeile și-i doresc. Mai mult ca atât, trebuie conștientizat faptul că, fără intervenții de politici țintite spre sistemul de îngrijire a copiilor și spre piața forței de muncă, unele efecte vor fi inevitabile. De exemplu, odată cu abilitarea economică a femeilor, potențialul economic și climatul social și politic se vor îmbunătăți, fiind necesare măsuri de politici care să faciliteze echilibrul dintre viața privată și cea profesională, servicii de calitate de îngrijire a copilului și acces la servicii de sănătate de calitate pentru a avea numărul dorit de copii de către bărbați și femei. Prin investiții în atingerea numărului dorit de copii, abilitarea economică a

tinerilor și vârstnicilor, precum și prin utilizarea oportunităților migraționale, Republica Moldova ar putea valorifica cel de-al doilea dividend demografic.

Emigrarea forței de muncă amplifică presiunile demografice inclusiv asupra pieței forței de muncă, dar exercită și influențe pozitive. Privită în context negativ, emigrarea duce la risipirea capitalului uman, șubrețirea capitalului social și creșterea numărului de copii și vârstnici abandonati. Pe de altă parte, emigrarea poate fi văzută ca fenomen salutar de mobilitate umană, fiind urmată de scoaterea multor familii din condițiile de sărăcie extremă, de formare a unor importante economii personale și a unor cunoștințe și deprinderi care nu ar fi fost posibil de acumulat în condițiile Republicii Moldova, potențial care trebuie direcționat spre dezvoltarea societății. Dacă nu ar fi existat oportunitatea pentru emigrarea internațională, cel mai probabil, s-ar fi produs o puternică emigrare internă din mediul rural suprapopulat către cel urban, unde condițiile de trai și oportunitățile economice sînt mult mai bune.

Schimbările climatice globale definesc noi provocări, care vor deveni și mai pregnante în viitorul apropiat. Multe dintre impacturile exercitate de schimbările climatice globale și costurile asociate nu sînt încă pe deplin conștientizate. Pe de o parte, este clar că costurile de construcție și întreținere a infrastructurii publice și rezidențiale vor spori. Costurile de producție în agricultură vor crește ca urmare a necesităților de adaptare a soiurilor de plante și a speciilor de animale la noile realități climatice, a pierderilor tot mai mari de pe urma unor fenomene climatice extreme și a creșterii costurilor de asigurare financiară contra acestor fenomene. Pe de altă parte, extinderea perioadei calde a anului ar putea să ofere noi oportunități pentru extinderea perioadelor de vegetație a culturilor agricole, să permită creșterea unor culturi noi și să reducă consumul de energie în perioada rece a anului. Chiar dacă balanța riscurilor și a oportunităților pe care le produc schimbările climatice globale este mai degrabă negativă, incidența socială și localizarea geografică a acestora sînt incerte.

O abordare holistică și sistemică este necesară pentru a înțelege mai bine modalitatea în care diferiți factori se intercalează și influențează dezvoltarea de ansamblu. Un asemenea exercițiu a fost organizat în perioada august–septembrie 2017, cu suportul ONU Moldova, pentru a susține procesul de elaborare a viziunii pentru Strategia „Moldova 2030”. Pornind de la analiza dezvoltării prin prisma setului naționalizat de obiective de dezvoltare durabilă, exercițiul menționat a permis cartografierea la o scară foarte detaliată a relațiilor cauzale care se manifestă între diferite obiective și ținte de dezvoltare durabilă (figurile 14 și 15).

Analiza care s-a bazat atît pe utilizarea datelor cantitative, cît și pe valorificarea inteligenței colective, prin consultarea și implicarea directă a mai multor actori, a scos în evidență rolul decisiv al bunei guvernări, al coeziunii sociale, al educației și serviciilor de sănătate de calitate, al accesului la locuri de muncă decente și al protecției resurselor de apă și sol în asigurarea unei dezvoltări incluzive. Exercițiul a confirmat o dată în plus necesitatea de definire a unei viziuni

de dezvoltare axate pe realizarea activă a drepturilor fundamentale și pe fortificarea capacităților și abilităților individuale ale fiecărui om.

E vorba de fortificarea acestor capacități de adaptare și mai relevante în contextul în care, după cum a arătat un alt exercițiu analitic efectuat în anul 2017 – cel de previziune (foresight) a procesului de dezvoltare –, viitorul rămîne, în mare parte, incert. Republica Moldova este expusă unui număr foarte mare de forțe și tendințe exogene cu efect opus – migraționale, climatice, tehnologice, energetice, a căror rezultată nu este nici pe departe clară, și asta în timp ce resursele interne necesare pentru gestionarea acestor provocări sînt și vor rămîne în viitorul previzibil limitate.

Sînt posibile atît scenarii de evoluție liniară, cît și scenarii de adaptare disruptivă la noile schimbări, atît colapsuri ale unor sisteme, cît și noi începuturi. De exemplu, pe de o parte, creșterea populației globale va fi însoțită de creșterea cererii pentru energie, apă și produse alimentare și, inevitabil, va determina creșterea prețurilor pentru aceste resurse pe piața internă. Pe de altă parte, o serie de dezvoltări tehnologice ar putea securiza o ofertă corespunzătoare de resurse. De exemplu, dezvoltarea surselor regenerabile de energie conduce la eficientizarea utilizării combustibililor fosili prin utilizarea tehnologiilor noi și moderne. Știința materialelor promite în cîțiva ani soluții mult mai bune pentru filtrarea și reciclarea apei. Avansarea tehnologiilor agricole și a geneticii ar putea de asemenea să reducă presiunile asupra piețelor agroalimentare.

„Teoria schimbării” care poate fi construită pe baza acestor analize se bazează pe fortificarea interconexiunilor pozitive și demontarea continuă a celor negative. La nivelul obiectivelor de dezvoltare durabilă naționalizate de primul nivel ierarhic au fost identificate 14 bucle de forță, prin intermediul cărora obiectivele de dezvoltare durabilă se catalizează reciproc (figurile 14 și 15). Deoarece viitorul este în mod definitiv incert, teoria pe care ar trebui să se bazeze dezvoltarea Republicii Moldova este în esență una simplă: fortificarea capacităților la nivelul fiecărui om, al comunității și al societății în ansamblu de a se adapta la schimbările cu caracter disruptiv și de a valorifica oportunitățile pe care le oferă viitorul pentru a atinge o calitate mai înaltă a vieții. În cadrul acestei teorii, o țară care are resurse limitate poate să atingă un nivel de dezvoltare superior doar asigurînd șanse egale pentru toți, inclusiv șanse egale de utilizare a resurselor și a serviciilor societății, și abilitînd în mod pozitiv oamenii care provin din grupurile cele mai defavorizate.

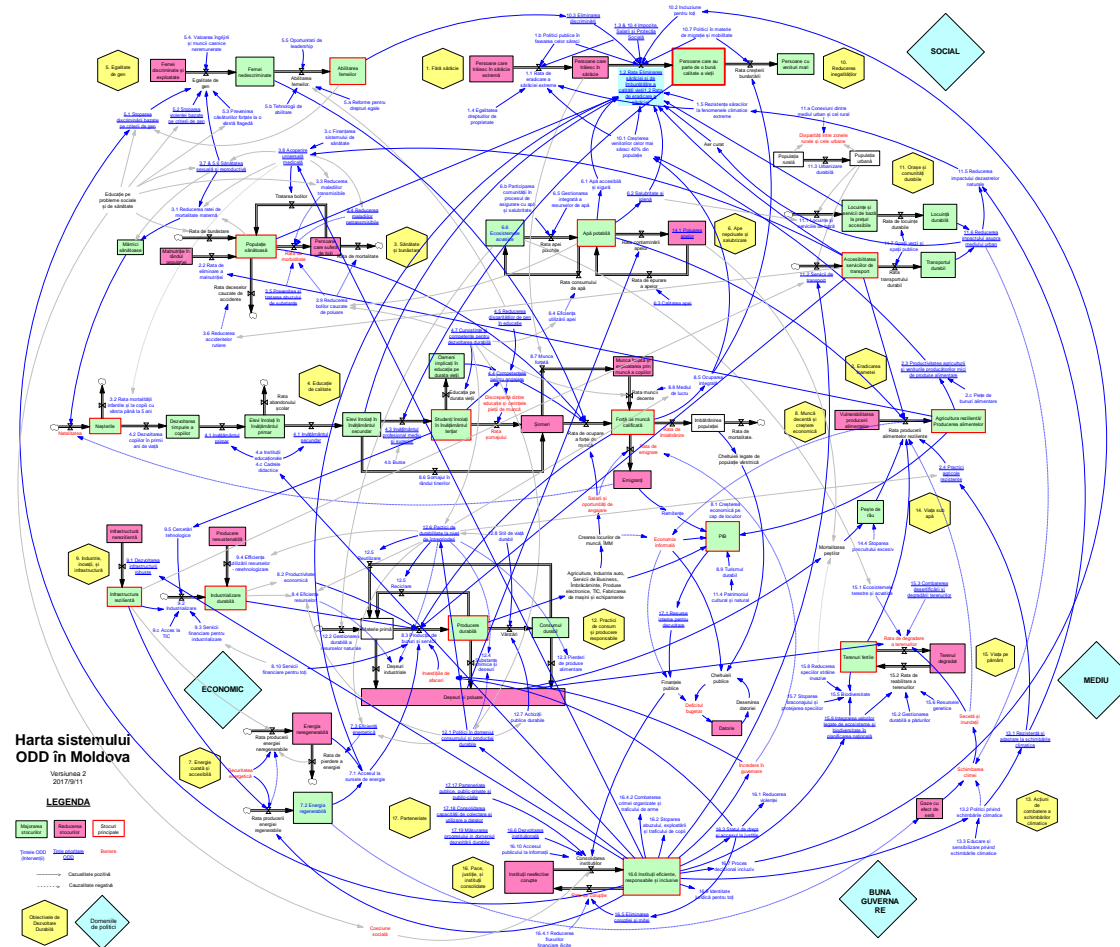

Figura 14. Harta detaliată a sistemului obiectivelor de dezvoltare durabilă în Republica Moldova

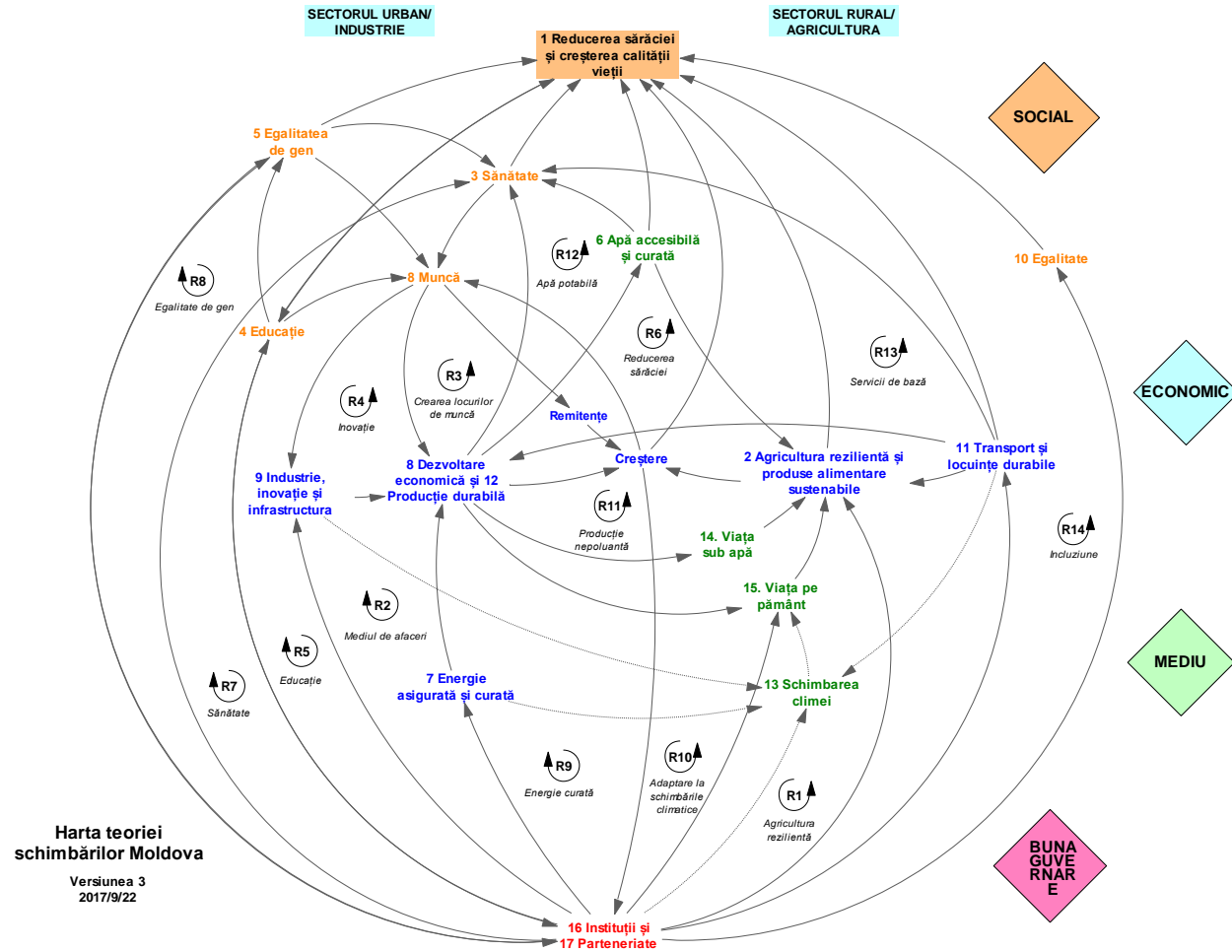

Figura 15. Harta teoriei schimbărilor în Republica Moldova

Spre obiectivele de dezvoltare durabilă: scenariile posibile de politici

În baza platformei *International Futures* a fost creat un scenariu de bază și 3 scenarii alternative ale viitorului pentru a explora implicațiile acestora pentru politici și pentru a evalua capacitățile țării de a atinge variate ținte ale obiectivelor de dezvoltare durabilă până în anul 2030. Scenariile au fost create și simulate de către specialiștii de la Centrul pentru Viitoruri Alternative „Frederick S. Pardee” al Școlii pentru Studii Internaționale „Josef Korbel” de la Universitatea din Denver, în consultare cu Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare și Banca Mondială¹⁷. Cele trei scenarii alternative sînt:

- 1) reziliența;
- 2) buna guvernare;
- 3) scenariul integrat.

Fiecare scenariu presupune că intervențiile persistă pentru întreaga perioadă 2017–2030.

Scenariul 0: scenariul de bază

Acest scenariu presupune evoluția tuturor componentelor modelului de dezvoltare conform tendințelor care s-au prefigurat de-a lungul timpului. Acesta nu prevede intervenții de politici structurale, instituționale sau investiții publice care s-ar abate esențial de la volumul tipic de investiții observat de-a lungul ultimelor două decenii în Republica Moldova.

Scenariul 1: reziliența

Acest scenariu simulează o serie de îmbunătățiri în potențialul uman și în capacitatea individuală a oamenilor de a face față șocurilor. În particular, se simulează extinderea accesului la infrastructură, cu un accent pe apă și sanitație și pe tehnologii informaționale și de comunicații. Accentul pe accesul la apă și sanitație și pe tehnologii informaționale și de comunicații a fost pus deoarece ambele domenii au fost identificate ca fiind prioritare și necesitînd consolidare continuă în contextul Republicii Moldova. În cadrul acestui scenariu, pînă în anul 2030, accesul la apă se apropie de 100%, iar accesul la sanitație – de 90%. Vom evidenția că, în scenariul de bază, puțin peste 90% din oameni vor avea acces la apă și puțin peste 80% – la sanitație îmbunătățită. Rata de penetrare a serviciilor de acces la internet fix în bandă largă va crește de la 16,5% în anul 2017 la 30% în anul 2030 (comparativ cu 28% în scenariul de bază).

Scenariul mai modelează reducerea prevalenței maladiilor netransmisibile prin atenuarea unor factori determinanți (prevalența fumatului) și prin îmbunătățirea rezultatelor principale (cum ar fi indicele masei corporale). La modul concret, scenariul simulează reducerea ratei mortalității cauzate de bolile cardiovasculare cu 13% față de scenariul de bază. Prevalența fumatului la bărbați în anul 2030 este de

¹⁷ Andrew C. Scott, David K. Bohl, Steve Hedden, Jonathan D. Moyer, Barry B. Hughes, *Sustainable Development Goals Report: Moldova 2030*, 2017. Invited Research Paper for UNDP. The Frederick S. Pardee Center for International Futures, University of Denver, Denver, CO.

21%, comparativ cu 25% în scenariul de bază. Indicele mediu al masei corporale simulat pentru anul 2030 este de 25,9%, față de 26,4% în scenariul de bază.

În sfârșit, scenariul simulează îmbunătățiri majore în educație prin sporirea esențială a gradului de cuprindere în sistemul educațional. Rata de cuprindere în educația primară și gimnazială este setată la nivelul de 100%, rata de cuprindere în educația liceală – 95%, iar rata de absolvire a educației liceale – 90%.

Scenariul 2: buna guvernare

Scenariul bunei guvernări simulează impactul unui pachet de politici care sporesc transparența și eficiența guvernamentală, reduc corupția, promovează libertatea economică și fortifică incluziunea socială, cu un accent pe abilitarea femeilor. Rolul scenariului nu este de a recomanda cele mai bune politici, ci de a explora impactul pe care îl poate avea pe termen lung îmbunătățirea calității guvernării asupra dezvoltării umane.

Acest scenariu presupune o îmbunătățire substanțială în eficiența guvernării, comparabilă cu îmbunătățirile realizate de Georgia de la începutul anului 2000 până la începutul anului 2010, care ar depăși nivelul de eficiență caracteristic azi pentru Estonia. De asemenea, scenariul prevede sporirea nivelului de transparență, astfel încât Republica Moldova să ajungă în anul 2030 la nivelul de azi al Poloniei și al Republicii Cehe. Abilitarea de gen (pe baza indicelui de abilitare de gen al Programului Națiunilor Unite pentru Dezvoltare) în Republica Moldova va crește de la 0,56 azi la 0,70 în anul 2030, ajungând din urmă Estonia, țara care, din toate statele postsovietice, are cel mai înalt nivel de egalitate de gen. În sfârșit, scenariul presupune că nivelul de libertate economică al Republicii Moldova va crește de la 6,6 la 8,2, depășind Georgia de azi, țara care a realizat cel mai înalt nivel de libertate economică în grupul statelor postsovietice. Prognozele libertății economice sînt bazate pe indicele calculat de Institutul Fraser și includ astfel de dimensiuni ca mărimea Guvernului, eficiența legilor, drepturile de proprietate, accesul la credit, libertatea comercială, precum și reglementările aferente creditului, muncii și afacerilor.

Scenariul 3: scenariul integrat

Scenariul integrat explorează efectele combinate ale primelor două scenarii și încearcă să identifice dacă din combinarea acestora rezultă sau nu efecte de sinergie.

Tabelul 2

**Impactul scenariilor de politici asupra unor ținte ale obiectivelor
de dezvoltare durabilă selectate și asupra unor indicatori
suplimentari pentru anul 2030**

Descrierea	Cea mai recentă observație	Scenariul de bază	Reziliența	Buna guvernare	Scenariul integrat
Obiectivul de dezvoltare durabilă 1. Eliminarea sărăciei în toate formele sale					
Ponderea populației cu venituri mai mici de 3,10 dolari SUA (2011 PPP) pe zi	1,14	0,36	0,31	0,27	0,23
Ponderea populației cu venituri mai mici de 4,13 dolari SUA (2011 PPP) pe zi	4,60	1,72	1,54	1,34	1,18
Ponderea populației cu venituri mai mici de 5,73 dolari SUA (2011 PPP) pe zi	15,60	7,25	6,69	5,90	5,37
Obiectivul de dezvoltare durabilă 2. Eradicarea foamei, asigurarea securității alimentare, îmbunătățirea nutriției și promovarea agriculturii durabile					
Procentul populației care suferă de foame	1,50	1,35	1,33	1,31	1,29
Procentul copiilor sub 5 ani care suferă de malnutriție (greutate/înălțime <-2 abateri medii pătratice)	2,20	2,23	1,81	2,21	1,79
Procentul copiilor sub 5 ani care suferă de malnutriție severă (greutate/înălțime <-3 abateri medii pătratice)	0,50	0,54	0,53	0,37	0,36
Obiectivul de dezvoltare durabilă 3. Asigurarea sănătății și promovarea bunăstării pentru oamenii de toate vârstele					
Rata mortalității infantile, cazuri/1000 nou-născuți vii	9,4	9,0	8,46	8,51	8,16
Rata mortalității cauzate de bolile cardiovasculare, ‰	6,2	8,2	7,1	8,2	7,1
Prevalența fumatului, ‰	24,3	24,9	20,7	25,0	20,8
Obiectivul de dezvoltare durabilă 4. Asigurarea unei educații incluzive, echitabile și de calitate și promovarea oportunităților de învățare pe parcursul vieții					
Rata netă de cuprindere în învățământul primar	91,0	99,9	100,0	100,0	100,0

Rata brută de cuprindere în învățământul primar	92,4	100,6	100,6	100,6	100,6
Rata brută de absolvire a învățământului primar	99,8	105,9	106,0	106,0	106,1
Rata brută de cuprindere în învățământul gimnazial	86,8	96,9	98,5	97,4	98,9
Rata brută de absolvire a învățământului gimnazial	86,6	94,1	96,0	95,2	97,1
Rata brută de cuprindere în învățământul secundar	84,6	84,7	95,0	85,5	95,5
Rata brută de absolvire a învățământului secundar	41,4	56,0	90,0	57,4	91,9
Ponderea studenților în învățământul profesional tehnic secundar	43,5	43,7	58,7	43,7	58,7
Obiectivul de dezvoltare durabilă 6. Asigurarea accesului la apă și sanitație pentru toți					
Procentul oamenilor cu acces la apă din surse sigure	88,4	91,8	99,0	91,8	99,0
Procentul oamenilor cu acces la servicii de sanitație îmbunătățite	76,4	81,4	89,0	81,6	89,1
Obiectivul de dezvoltare durabilă 8. Promovarea unei creșteri economice durabile, incluzive și cuprinzătoare, ocupare deplină și productivă și condiții de lucru decente pentru toți					
Rata de creștere anuală a PIB-ului	0,1	3,6	4,0	5,0	5,5
Obiectivul de dezvoltare durabilă 9. Infrastructură, reziliență, promovarea unei industrializări incluzive și durabile și promovarea inovațiilor					
Rata de penetrare a serviciilor de acces la internet fix în bandă largă, %	16,5	25	30,0	27,0	31,0
Acoperirea cu servicii 4G și 5G a populației, %	0	99	99	99	99
Indicatori suplimentari					
Consumul gospodăriilor casnice, miliarde dolari SUA	7,2	9,6	9,9	10,4	10,7
Educația adulților, ani	10,1	10,3	10,7	10,4	10,8
PIB-ul total, miliarde dolari SUA	8,0	12,9	13,3	14,1	14,5
PIB-ul per capita (la PPP), mii dolari SUA	4,7	7,0	7,1	7,4	7,5
Veniturile bugetului public național, miliarde dolari SUA	3,1	6,0	6,1	6,4	6,7
Indicele dezvoltării umane	0,7	0,7	0,8	0,7	0,8

Speranța de viață la naștere, ani	71,5	73,3	74,4	73,4	74,5
Populația de 65 de ani și peste această vîrstă, % din totalul populației	9,9	17,8	18,2	17,8	18,2

Sursa: Misiunea MAPS

Rezultatele scenariilor de politici pînă în anul 2030

Tabelul 2 prezintă progresul Republicii Moldova în realizarea unor ținte ale obiectivelor de dezvoltare durabilă pînă în anul 2030 conform scenariului de bază și celor 3 scenarii alternative simulate (limitările modelului și datelor nu au permis modelarea progresului pentru toate țintele obiectivelor de dezvoltare durabilă).

Toate deciziile de politici presupun compromisuri în alocarea resurselor și capacităților. Într-o lume a resurselor limitate, investițiile în infrastructură, de exemplu, implică renunțarea la investițiile în sectoarele de sănătate și educație. Platforma International Futures permite explorarea și compararea acestor compromisuri de politici.

Dacă analizăm indicatorii prognozați, putem constata că scenariul integrat generează cel mai puternic impact, sugerînd că un pachet integrat de politici are efecte mai mari decît suma intervențiilor la nivel de sectoare. Acesta conduce la cea mai puternică scădere a sărăciei, incidența acesteia, măsurată la pragul de 5,73 dolari SUA/zi, scăzînd de la 15,6% în anul 2015 la 5,4% în anul 2030. Cele mai mari creșteri ale PIB-ului per capita sînt asociate acestui scenariu. Pînă în anul 2030, PIB-ul este cu 12,4% mai mare în scenariul integrat decît în scenariul de bază și cu 3,4% mai mare decît în următorul scenariu – buna guvernare.

Scenariul rezilienței produce cele mai mari îmbunătățiri în starea de sănătate și educație. Pînă în anul 2030, rata mortalității infantile se va reduce pînă la 8,46 promile, comparativ cu 9,0 promile în scenariul de bază. Ca urmare a intervențiilor orientate asupra factorilor-cheie ai maladiilor necomunicabile, rata mortalității cauzate de bolile cardiovasculare scade de la 8,2 promile în anul 2030 în scenariul de bază la 7,1 promile, rezultînd în salvarea a 28 de mii de vieți între anii 2015 și 2030. În același scenariu, prevalența fumatului scade de la 24,9% în anul 2030 în scenariul de bază la 20,7%.

Beneficiile acestui scenariu au implicații și asupra compoziției demografice în anul 2030. Datorită reducerii mortalității, speranța de viață crește de la 73,3 ani în anul 2030 în scenariul de bază la 74,4 ani în scenariul rezilienței. Aceasta duce la o majorare a grupului populației vîrstnice (680 de mii) comparativ cu scenariul de bază (660 de mii) pînă în anul 2030, ceea ce se traduce și într-o creștere a resurselor publice care vor trebui acordate pentru asigurarea pensiilor decente. Dintr-o altă perspectivă, reducerea mortalității este un rezultat al îmbunătățirii sănătății, respectiv populația vîrstnică mai sănătoasă va fi mai activă, inclusiv economic.

Scenariul bunei guvernări, comparativ cu scenariul rezilienței, oferă câștiguri mult mai substanțiale pe plan economic. Cauza este că problemele de guvernare și corupția strangulează de-a dreptul economia și împiedică edificarea unui sistem economic mai durabil și incluziv. Îmbunătățirile în calitatea guvernării au efecte imediate asupra veniturilor. Dacă investițiile în infrastructură, sănătate și educație au nevoie de timp ca să își demonstreze impactul, reducerea corupției, creșterea transparenței procesului decizional și îmbunătățirile în funcționarea statului de drept se manifestă imediat.

Aceste scenarii – sumare, dar robuste – au menirea să arate că Guvernul va trebui să facă compromisuri în raport cu obiectivele concurente atunci când va decide strategia de dezvoltare a țării. Evident, scenariile au propriile limite impuse de limitările în modelare și în datele disponibile. Din aceste cauze nu a fost construit, de exemplu, un scenariu în jurul emigrației și remitențelor. Totuși, ar putea să existe politici eficiente care să permită canalizarea remitențelor spre utilizări productive, dar acestea nu vor fi în stare să compenseze scăderea naturală a emigrației și a remitențelor asociate. De asemenea, este important de arătat că scăderea ratelor de fertilitate și emigrarea vor duce la o îmbătrânire accelerată a populației. Actualul dividend demografic va dispărea odată cu comprimarea forței de muncă cu circa 170 de mii de oameni între anii 2015–2030. Republica Moldova deja demonstrează rate de ocupare apropiate de minimele globale. Astfel, politicile de stimulare a ocupării productive vor fi de o deosebită importanță pentru creșterea economică și a veniturilor.

III. OBIECTIVELE DE DEZVOLTARE DURABILĂ A REPUBLICII MOLDOVA

Calitatea vieții și drepturile omului: operaționalizarea filozofiei de dezvoltare

Calitatea vieții este un concept cu multe dimensiuni. Viziunea și obiectivul strategic major al Strategiei „Moldova 2030” sînt centrate pe calitatea vieții, ceea ce implică o definiție clară a dimensiunilor acesteia, identificarea principalilor factori determinanți și actori ai schimbării și atribuirea unui set de indicatori statistici pentru măsurarea tendințelor recente, a situației actuale, a perspectivelor de dezvoltare și a țintelor pertinente pentru intervențiile strategice.

Ținînd cont că este un document de viziune pe termen lung, care arată impactul anticipat al intervențiilor de politici asupra oamenilor, în Strategia „Moldova 2030” se utilizează conceptul aplicat în mod standard, la nivelul țărilor membre ale Uniunii Europene, pentru măsurarea fenomenului calității vieții oamenilor¹⁸. În conformitate cu acesta, o calitate mai înaltă a vieții presupune atingerea unor progrese durabile și largi sub aspect social în zece dimensiuni:

- 1) nivelul de venituri;

¹⁸ <http://ec.europa.eu/eurostat/documents/3217494/6856423/KS-05-14-073-EN-N/742aee45-4085-4dac-9e2e-9ed7e9501f23>

- 2) condițiile de trai;
- 3) condițiile de muncă;
- 4) nivelul de educație;
- 5) starea de sănătate;
- 6) climatul social;
- 7) utilizarea timpului;
- 8) calitatea guvernării;
- 9) siguranța și securitatea publică;
- 10) calitatea mediului.

Respectivele dimensiuni *acoperă* în mod satisfăcător aspectele fundamentale ale vieții omului. Acestea sînt relevante pentru femei și pentru bărbați, pentru mediul rural și pentru mediul urban, pentru oamenii de diferite etnii, chiar dacă rezultatele nu sînt egale. În același timp, vîrsta este criteriul esențial care poate să impună variațiile cele mai semnificative în importanța pe care o atribuie oamenii atunci cînd evaluează calitatea vieții lor. În cazul copiilor, educația și echilibrul rezonabil al timpului acordat jocului și învățării sînt dimensiuni cu ponderi mai mari în calitatea vieții decît pentru restul populației. Tinerii și cei în vîrstă aptă de muncă acordă o importanță mai mare veniturilor, condițiilor de trai și calității guvernării. Persoanele în etate pun un accent mai mare pe starea de sănătate și climatul social. Securitatea publică și calitatea mediului sînt la fel de importante pentru toți.

Din aceste considerente, principiul ciclului de viață al omului este utilizat drept cadru analitic fundamental pentru identificarea priorităților de politici pentru Strategia „Moldova 2030” (figura 16). Acesta presupune identificarea și influențarea benefică a factorilor esențiali care definesc calitatea vieții la toate etapele, de la naștere pînă la încetarea vieții, înțelegerea bună a economiei relațiilor intergeneraționale, a necesităților socioeconomice specifice fiecărei vîrste și a implicațiilor pe care le au acestea pentru dezvoltarea pe termen lung.

Trebuie de remarcat faptul că centrarea pe oameni și pe calitatea vieții acestora nicidecum nu neglijează, așa cum ar putea să pară, mediul de afaceri care asigură creșterea economică, ci direcționează mai degrabă intervențiile de politici pe termen lung, ținînd cont de capitalul uman existent și de necesitățile și oportunitățile de dezvoltare a acestuia, îmbunătățirea calității vieții oamenilor fiind efectul care trebuie urmărit în elaborarea reformelor și a politicilor în orice sector social sau economic.

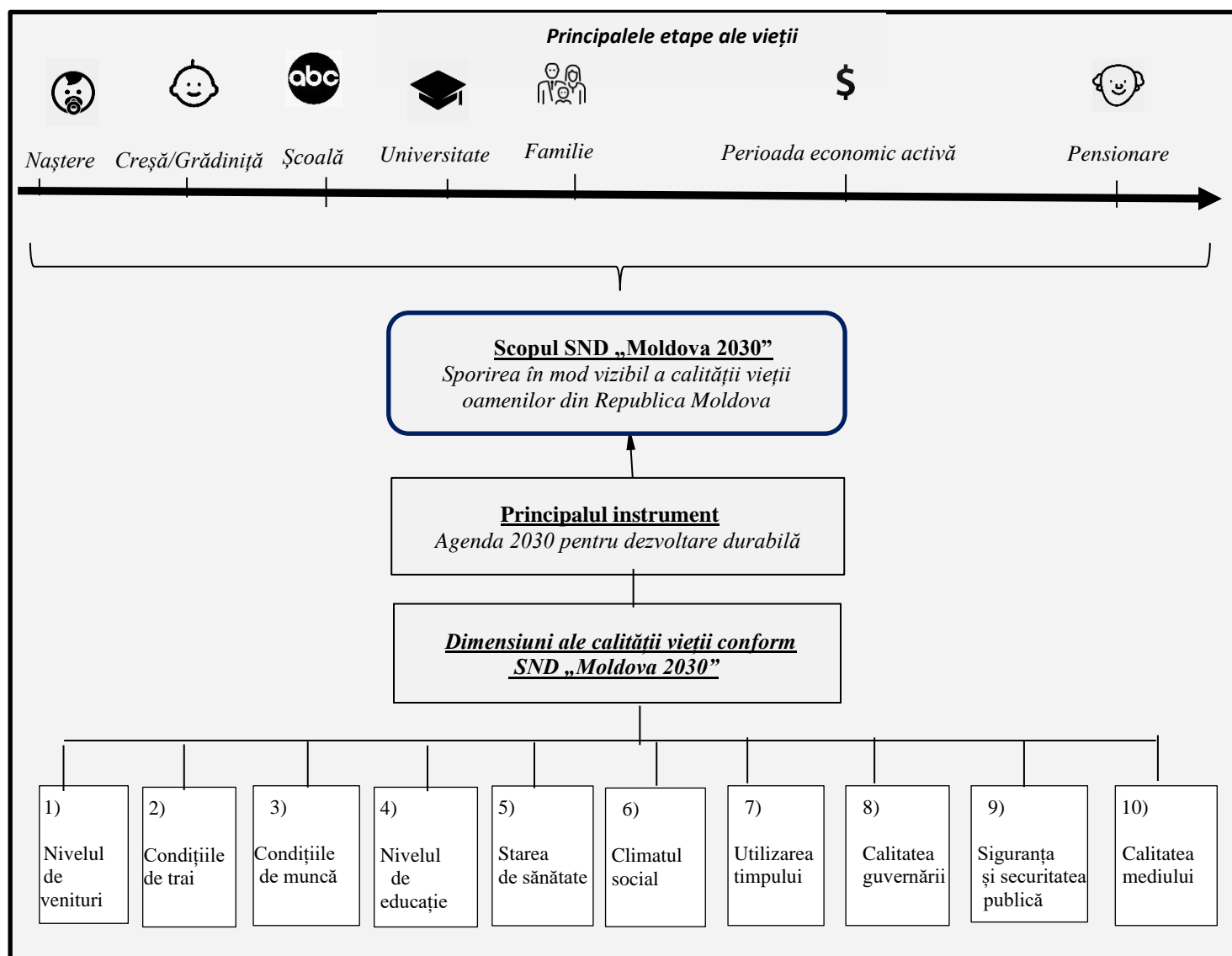

Figura 16. Ciclul vieții utilizat în formularea viziunii Strategiei „Moldova 2030”

1. Creșterea veniturilor din surse durabile și atenuarea inegalităților economice

Situația curentă

În pofida diminuării ratei de sărăcie din ultimii ani, nivelul veniturilor în Republica Moldova rămâne cel mai scăzut comparativ cu țările din Europa Centrală și de Est. Media pentru perioada 2010–2016 a venitului național net ajustat per capita¹⁹ a constituit 2050 de dolari SUA, ceea ce reprezintă doar 75% din nivelul înregistrat de Ucraina și doar 29% din nivelul înregistrat de România. Astfel, salariul mediu, care constituie principala sursă de venit a populației, constituie doar a cincea

¹⁹ Venitul național net ajustat este calculat de către Banca Mondială și este egal cu venitul național brut minus consumul de capital fix și erodarea resurselor naturale.

parte din media salariilor din țările Europei Centrale și de Est, la fel ca și productivitatea muncii²⁰. Drept rezultat, Republica Moldova acumulează deficit al ciclului de viață – în marea parte a vieții, oamenii consumă mai mult decât câștigă²¹. Surplusul ciclului de viață este acumulat timp de numai 23 de ani (între 34 și 56 de ani), această perioadă fiind în Republica Moldova mult mai scurtă comparativ cu alte țări din regiune. Astfel, anual se acumulează deficite de zeci de miliarde de lei²². Acestea pun presiuni pe sistemul de finanțe publice, deoarece o bună parte din deficit este acoperită din transferuri publice. În ultimă instanță, deficitul ciclului de viață pune o presiune mare pe sistemul economic, deoarece generatori de valoare adăugată brută în economie sînt mai puțini față de consumatorii acesteia.

Pe lângă nivelul relativ scăzut al veniturilor, o altă problemă ține și de durabilitatea acestora. În ultimii ani a crescut ponderea prestațiilor sociale în totalul de venituri disponibile²³ (de la 18% în anul 2011 la 23% în anul 2017) și a remitențelor (de la 15% în anul 2011 la 17% în anul 2017), care, prin definiție, nu pot servi drept surse durabile de venituri: remitențele, cu timpul, au tendința să scadă pe măsura reîntregirii familiilor migranților moldoveni în țările în care au plecat, dar și a deficiențelor economice din Federația Rusă, care este principala sursă a remitențelor, prestațiile sociale avînd scopul de a diminua riscul de sărăcie și nicidecum de a majora veniturile, iar în contextul constrîngerilor bugetare și al îmbătrînirii demografice, acestea vor servi mai curînd drept sursă de riscuri și vulnerabilități sociale. În același timp, venitul din activitățile economice individuale, atît cele agricole, cît și cele nonagricole, de asemenea, este cel mai scăzut în raport cu țările de comparație, ponderea acestora în totalul de venituri fiind diminuată de la 17% în anul 2011 la 13% anul în 2017.

Grupurile vulnerabile

- *Copiii, vîrstnicii și adulții cu dizabilitate.* În anul 2015, rata sărăciei pentru copii a fost de 11,5%, pe cînd cea pentru populația generală – de 9,6%. Inclusiv 0,2% dintre copii sînt expuși la sărăcia extremă. Rata sărăciei pentru copiii din mediul rural este de 9 ori mai mare decît rata sărăciei pentru copiii din mediul urban²⁴. Vîrstnicii au rata sărăciei de 10,1% față de populația generală (9,6%). Gospodăriile care au în componența lor un adult cu dizabilitate au o rată a sărăciei mai accentuată.

- *Populația cu venituri mici* – în particular, cei care se încadrează în primele 2 quintile după venituri, venitul disponibil mediu lunar al cărora este sub minimul de existență: 63% din minimul de existență pentru prima quintilă și 86% pentru a

²⁰ Este necesar de remarcat că aceste estimări cuprind și veniturile din activitatea informală, deoarece se bazează pe interviuarea persoanelor de către Biroul Național de Statistică în cadrul *Cercetării bugetelor gospodăriilor casnice*.

²¹ *Demografia contează. Care este impactul dinamicii populației asupra economiei Republicii Moldova?*, UNFPA și Expert-Grup, 2017.

²² 36,4 de miliarde de lei, conform celor mai actualizate calcule pentru anul 2014.

²³ Conform datelor studiului selectiv în gospodării al Biroului Național de Statistică *Cercetarea bugetelor gospodăriilor casnice*.

²⁴ *Copiii Moldovei*, Biroul Național de Statistică, UNICEF, 2017.

doua quintilă. Astfel, circa 40% din populație trăiește la un nivel de venituri inferior minimului de existență²⁵.

• *Populația din zonele rurale.* 14,5% din populația rurală trăiește sub pragul sărăciei, comparativ cu 3,1% din zonele urbane, conform datelor din anul 2015. Totodată, în anul 2016 venitul disponibil mediu lunar pe o persoană din mediul rural a constituit doar 73% din nivelul venitului din mediul urban. Riscurile sînt alimentate și de expunerea populației rurale la sectorul agricol (58% din populația ocupată în anul 2016), unde salariul brut lunar este unul dintre cele mai mici din economie (66% din salariul brut mediu în anul 2016)²⁶.

• *Famiile cu copii.* Cuplurile familiale cu copii, părinții singuri cu copii, părinții minori și alte gospodării cu copii înregistrează în medie cele mai scăzute venituri. În anul 2016 venitul disponibil mediu lunar pentru aceste 3 categorii de populație a constituit doar 101%, 92% și, respectiv, 93% din minimul de existență mediu pe țară²⁷. Situația este și mai dramatică pentru aceleași categorii de populație din localitățile rurale. Este necesar de remarcat faptul că expunerea atît de mare a familiilor cu copii la riscurile sărăciei subminează alocările de resurse pentru alimentația, sănătatea și educația viitoarelor generații, fapt ce ar putea să se transpună în erodarea și mai mare a capitalului uman, a competitivității țării și a calității vieții.

• *Femeile care, în medie, obțin salarii mai joase față de bărbați.* În anul 2016, salariul mediu lunar al femeilor a constituit 86% din salariul bărbaților. Cele mai mari diferențe se observă în domeniile „activități financiare și asigurări” (59%) și „informații și comunicații” (67%), în special în subdomeniile „activități de editare” (52%), „activități de servicii în tehnologia informației” (53%) și „activități de producție cinematografică, video și de programe de televiziune; înregistrări audio și activități de editare muzicală” (55%).

• *Populația de etnie romă.* Aproximativ 51% dintre gospodăriile de etnie romă se află sub pragul național al sărăciei absolute. Gospodăriile nonrome care locuiesc în vecinătate au o pondere de 24% pentru același indicator²⁸.

Chiar dacă analizele din țară privind sărăcia și excluziunea socială nu includ date privind anumite grupuri vulnerabile, o serie de alte studii relevă riscul sporit de a cădea în sărăcie, în special pentru populația de etnie romă, victimele traficului de ființe umane, migranții reîntorși, grupurile de imigranți și persoanele cu HIV/SIDA, persoanele din grupurile cu risc sporit de infectare HIV (utilizatori de droguri injectabile, lucrători ai sexului comercial etc.) și persoanele cu tuberculoză²⁹.

²⁵ Conform datelor studiului selectiv în gospodării al Biroului Național de Statistică *Cercetarea bugetelor gospodăriilor casnice*.

²⁶ Conform datelor Biroului Național de Statistică.

²⁷ Conform datelor studiului selectiv în gospodării al Biroului Național de Statistică *Cercetarea bugetelor gospodăriilor casnice*.

²⁸ Conform datelor furnizate de către Oficiul ONU pentru Drepturile Omului în Moldova.

²⁹ ONU Moldova (2016). Evaluarea comună de țară pentru Republica Moldova.

Factorii cauzali

Nivelul scăzut de venituri și riscurile sporite de sărăcie sînt cauzate de oportunitățile economice limitate care împiedică oamenii, în special pe cei din grupurile vulnerabile, să își realizeze aspirațiile profesionale, atît în calitate de angajați, cît și în calitate de angajatori. Astfel, pe de o parte, Republica Moldova înregistrează una dintre cele mai scăzute rate de ocupare din Europa Centrală și de Est (41% în anul 2016), iar pe de altă parte, carențele mediului de afaceri au subminat activitatea investițională: în perioada 2010–2016, formarea de capital finanțată din surse nebugetare s-a redus cu 6,6%, accesul la finanțe fiind una dintre principalele constrîngeri pentru oamenii de afaceri (conform Raportului competitivității globale 2017–2018), iar nivelul mediu al influxurilor nete de investiții străine directe raportate la numărul populației a fost cel mai scăzut comparativ cu țările Europei Centrale și de Est (doar 74 de dolari SUA). Astfel, o economie slabă limitează oportunitățile economice ale oamenilor și se transpune în presiuni sporite asupra sistemului de protecție socială, precum și determină migrația populației peste hotare.

Viziunea strategică

Creșterea nivelului veniturilor și reducerea sărăciei și a riscurilor acesteia sînt prioritatea strategică a țării. De asemenea, este importantă asigurarea incluziunii economice prin intermediul echității distribuției veniturilor și diminuării inegalităților economice, în vederea dezvoltării armonioase a întregii societăți. Principalul mecanism în acest sens este majorarea competitivității țării, pe plan intern și extern, inclusiv prin specializarea inteligentă a țării. În acest sens, pînă în anul 2030, urmează să fie implementate următoarele ținte strategice:

- reducerea cu 50% a nivelului de sărăcie absolută și sărăcie în toate dimensiunile sale potrivit pragului național și pragului internațional pentru bărbați, femei și copii de toate vîrstele, cu accent pe cele mai dezavantajate grupuri (obiectivul de dezvoltare durabilă 1.2);
- avînd în vedere dependența populației de sectorul agricol, precum și potențialul larg care a rămas încă neexplorat al acestui sector, creșterea productivității agricole și a veniturilor producătorilor agricoli mici prin accesul sigur și egal la factori de producție, cunoștințe, servicii financiare și piețe (obiectivul de dezvoltare durabilă 2.3);
- implementarea politicilor orientate spre dezvoltare, care susțin activitățile productive, crearea locurilor de muncă decente, antreprenoriatul, creativitatea și inovația și care încurajează formalizarea și creșterea întreprinderilor micro, mici și mijlocii, inclusiv prin acces la servicii financiare (obiectivul de dezvoltare durabilă 8.3);
- stimularea creșterii productivității cu ritmuri mai rapide față de creșterea salariului real, prin diversificare, modernizarea tehnologică și inovație (obiectivul de dezvoltare durabilă 8.2).

Obiective specifice

Majorarea veniturilor populației va fi atinsă prin impulsionearea acumulării de venituri din surse durabile: activitatea salarială și cea economică, astfel încât presiunea pe sistemul de asistență socială să fie, pe cât e posibil, minimă. În acest sens, politicile publice vor încuraja oamenii, în special categoriile vulnerabile, să își realizeze aspirațiile profesionale, atât în calitate de angajați, cât și în calitate de angajatori, ceea ce va duce la dezvoltarea unei economii robuste, incluzive și prospere.

Acțiuni prioritare

În vederea realizării aspirațiilor oamenilor în calitate de angajați sînt prevăzute următoarele acțiuni prioritare:

- asigurarea orientării profesionale a elevilor încă din treapta gimnazială de studii, astfel încât deciziile privind studiile de mai departe și cariera să fie cât mai bine selectate, iar angajarea pe piața muncii să corespundă aspirațiilor profesionale și domeniului de calificare. Accentul urmează să fie pus pe populația din zonele rurale, tinerii de etnie romă și persoanele cu dizabilități, care sînt printre cele mai vulnerabile grupuri de populație din perspectiva realizării aspirațiilor profesionale;
- dezvoltarea mecanismelor de ajustare a ofertei educaționale la necesitățile pieței muncii, inclusiv prin intermediul comitetelor sectoriale, formării profesionale prin sistem dual și al parteneriatelor dintre companii și instituții de învățămînt;
- asigurarea oportunităților pentru părinți să revină cât mai curînd posibil pe piața muncii după naștere, prin dezvoltarea sistemului de îngrijire a copiilor în perioada preșcolară și reformarea concediului de îngrijire a copilului;
- susținerea tinerilor, în special a celor din zonele rurale, în afirmarea profesională prin stimularea ocupării acestora, consilierea profesională și încurajarea creșterii în carieră, în special a tinerilor care nu sînt pe piața muncii, în sistemul educațional și nu beneficiază de instruire (tinerii în afara programelor de educație, formare și fără loc de muncă);
- eradicarea ocupării informale prin creșterea nivelului de informare, a penalităților și a capacităților instituționale de a identifica, penaliza și combate practicile respective (conform obiectivului general 3);
- asigurarea unei protecții sociale eficiente a migrantilor reveniți în țară, inclusiv transferabilitatea beneficiilor și recunoașterea cunoștințelor și a calificărilor dobîndite, în context de educație nonformală și informală, prin promovarea migrației circulare și valorificarea rezultatelor acesteia pentru dezvoltarea economică durabilă a țării;
- reintegrarea eficientă a persoanelor reîntoarse de peste hotare și valorificarea potențialului diasporei în materie de competențe și calificări;
- valorificarea potențialului economic al activităților de îngrijire ca oportunitate de creștere a ratei de ocupare, în particular pentru femei, astfel încât

cheltuielile publice pentru serviciile de îngrijire să creeze locuri de muncă, abordând în același timp necesitățile potențialelor grupuri vulnerabile ale populației.

În vederea realizării aspirațiilor oamenilor în calitate de angajatori sînt prevăzute următoarele priorități:

- eliminarea corupției sistemice care, în prezent, este principalul impediment pentru dezvoltarea antreprenoriatului. Pentru aceasta este necesară, pe de o parte, eficientizarea luptei împotriva corupției prin asigurarea independenței instituțiilor de drept și fortificarea cadrului instituțional în acest sens, iar pe de altă parte, prevenirea cazurilor de corupție prin sporirea nivelului de transparență a instituțiilor publice și implementarea la scară largă a tehnologiilor informaționale în vederea optimizării proceselor și minimizării nivelului de discreție a funcționarilor publici în raport cu reprezentanții mediului privat;

- asigurarea unui mediu în care inițiativa antreprenorială, inclusiv cea socială, este încurajată de către stat, în special în rîndul tinerilor, populației din mediul rural, persoanelor cu dizabilități, femeilor și familiilor cu migranți – grupurile cele mai vulnerabile din perspectiva accesului la oportunități economice. Aceasta presupune reducerea numărului de documente permissive și simplificarea obținerii acestora, simplificarea administrării fiscale și vamale, optimizarea numărului controalelor de stat și sporirea eficienței acestora prin o mai bună axare pe factorii de risc, precum și alte măsuri orientate spre crearea și dezvoltarea afacerilor;

- sporirea și eficientizarea protecției legale a investițiilor private;
- abilitarea tinerilor oameni de afaceri prin programe de consiliere tehnică și suport financiar, inclusiv prin instituirea unui mecanism prin care să se acorde acces întreprinderilor mici tinere inovatoare la piața de achiziții publice;

- abilitarea economică a femeilor prin promovarea programelor de susținere a antreprenoriatului feminin, orientate spre consolidarea capacităților și cunoștințelor privind inițierea și dezvoltarea unei afaceri, oferirea serviciilor de mentorat, oferirea granturilor, precum și sporirea accesului la servicii de creditare;

- stimularea activității antreprenoriale în concordanță cu obiectivele de dezvoltare durabilă, în special cele ce țin de mediu, astfel încît activitatea economică să evolueze în armonie cu mediul, iar creșterea economică să fie una verde și decuplată de erodarea resurselor naturale;

- facilitarea accesului la finanțe, în special pentru întreprinderile mici și mijlocii, inclusiv pentru întreprinderile sociale, prin sporirea capacităților oamenilor de afaceri să dezvolte planuri de afaceri credibile, asigurarea integrității și rezilienței sistemului financiar, dezvoltarea pieței de capital și sporirea varietății, accesibilității și a calității instrumentelor de finanțare;

- dezvoltarea politicilor, programelor și a serviciilor inovative, care facilitează canalizarea remitențelor în investiții, prin dezvoltarea instrumentelor

financiare de economisire și a programelor care încurajează investirea remitențelor în sectoarele productive ale economiei;

- sporirea eficienței proceselor economice prin creșterea capacităților companiilor de a inova și a implementa inovații, inclusiv prin intermediul formării clusterelor, hub-urilor și a parcurilor industriale, și stimularea investițiilor private în sectorul de cercetare și dezvoltare, precum și a parteneriatelor dintre companii și instituții educaționale în acest domeniu;

- valorificarea potențialului de investiții și inovații (competențe, abilități, rețele, know-how) ale imigranților prin simplificarea procedurilor de imigrare și investiții în economia națională;

- promovarea concurenței sănătoase pe piață, eliminarea practicilor discriminatorii și anticoncurențiale.

Impactul scontat

Abilitarea economică a oamenilor, atât în calitate de angajatori, cât și de angajați, este condiția de bază pentru dezvoltarea unei economii robuste, incluzive și prospere. Prin urmare, oferirea condițiilor necesare în acest sens va duce la dezvoltarea sectorului privat, la crearea de locuri de muncă decente și înalt calificate, la creșterea productivității și, respectiv, a salariilor, la sporirea transferului de know-how și inovații și va permite flexibilizarea economiei – elementele decisive în condițiile unui mediu economic extern dinamic și incert. Aceste procese vor duce la creșterea nivelului veniturilor populației din surse durabile: activitatea salarială și de antreprenoriat.

Per ansamblu, nivelul veniturilor este unul dintre elementele fundamentale care definește calitatea vieții. Un nivel al veniturilor mai mare, în termene reale, va permite oamenilor să consume mai multe bunuri și servicii și va determina un nivel mai mare de impozite, care, la rândul lor, vor putea fi utilizate pentru finanțarea serviciilor și investițiilor publice. Totodată, veniturile mai mari vor permite creșterea economiilor individuale, care vor servi la atenuarea șocurilor negative, la finanțarea investițiilor și menținerea consumului după încetarea vieții economice active. Toate acestea vor ajuta la transformarea tranziției demografice în beneficii pentru economie și valorificarea celui de-al doilea dividend demografic.

Indicatori de monitorizare și evaluare³⁰

Nr. crt.	Indicatorul	Sursa	Valoarea de referință	Ținta intermediară pentru 2022	Ținta intermediară pentru 2026	Ținta finală pentru 2030
Elementele viziunii strategice:						
– creșterea nivelului veniturilor și reducerea sărăciei și a riscurilor acesteia;						

³⁰ Unde este posibil, toți indicatorii vor fi dezagregați în baza următoarelor criterii: mediu (rural/urban), sex, vîrstă, statut socioeconomic, dizabilitate (inclusiv tip și grad de dizabilitate), etnie și/sau limbă vorbită.

– asigurarea incluziunii economice prin intermediul echității distribuției veniturilor și diminuării inegalităților economice, în vederea dezvoltării armonioase a întregii societăți;						
– majorarea competitivității țării, pe plan intern și extern						
1	Rata medie anuală de creștere a PIB-ului (prețuri comparabile), %	Biroul Național de Statistică	4,5 (2017)	6,5	7,5	7,5
2	Indicele Gini, %	Banca Mondială	26,3 (2016)	25,0	23,0	21,0
3	Contul curent, pondere în PIB, %	Banca Națională a Moldovei	-5,9 (2017)	-5,0	-4,0	-3,0
4	Rata anuală de creștere a PIB-ului pe o persoană ocupată (prețuri comparabile), %	Biroul Național de Statistică	4,3 (2015)	5,5	7,0	8,0
5	PIB-ul produs în afara municipiului Chișinău, % din PIB-ul total	Biroul Național de Statistică	58,4 (2015)	50	45	35
Realizarea aspirațiilor oamenilor în calitate de angajați						
6	Rata de ocupare, %	Biroul Național de Statistică	40,5 (2017)	45,0	50,0	60,0
7	Populația ocupată de 15–34 de ani, ponderea în total privind populația ocupată, %	Biroul Național de Statistică	31,6 (2017)	33,0	35,0	37,0
8	Persoanele ocupate, a căror ocupație corespunde cu domeniul de pregătire, ponderea în total privind persoanele ocupate, %	Biroul Național de Statistică	49,7 (2016)	55,0	60,0	70,0
9	Economisirile brute la nivel național, pondere în PIB, %	Fondul Monetar Internațional	18,1 (2016)	21,0	24,0	28,0
10	Volumul remiterilor personale (în dolari SUA), pondere în PIB, %	Banca Națională a Moldovei	16,3 (2017)	17,0	15,0	13,0
Realizarea aspirațiilor oamenilor în calitate de angajatori						
11	Percepția oamenilor de afaceri privind corupția drept	Forumul Economic Global	20,7 (2017)	15,0	10,0	7,5

	constrângere majoră pentru activitatea acestora, scorul calculat în cadrul Raportului competitivității globale					
12	Totalul investițiilor străine directe, pondere în PIB, %	Fondul Monetar Internațional	30,3 (2016)	25,0	28,0	30,0
13	Volumul exporturilor de bunuri și servicii, creștere medie, %	Banca Națională a Moldovei	21,2 (2017)	10,0	10,0	10,0
14	Indicele libertății economice, scor total, scara de la 0 (cel mai rău) la 100 (cel mai bine)	Fundația „Heritage”	58,4 (2018)	65,0	70,0	80,0
15	Indicele global al inovațiilor (Global Innovation Index), scara de la 0 (cel mai rău) la 100 (cel mai bine)	Global Innovation Index	36,8 (2017)	40,0	42,0	45,0
16	Înclinația companiilor de a investi în cercetare și dezvoltare, puncte conform Raportului competitivității globale, scara de la 0 (cel mai rău) la 7 (cel mai bine)	Forumul Economic Mondial	2,4 (2017–2018)	3,0	3,5	4,0
17	Indicele nivelului de protecție a investitorilor, scara de la 0 (cel mai rău) la 10 (cel mai bine)	Banca Mondială	6,3 (2016)	7,0	8,0	9,0
18	Calitatea concurenței interne, puncte conform Raportului competitivității globale, scara de la 0 (cel mai rău) la 7 (cel mai bine)	Forumul Economic Mondial	4,2 (2017–2018)	4,5	5,0	5,5

19	Venituri din vânzări, ponderea IMM în total, %	Biroul Național de Statistică	41,5 (2016)	45,0	50,0	55,0
20	Resursele financiare direcționate sectorului privat, pondere în PIB, %	Banca Mondială	30,6 (2016)	35	40	50

2. Creșterea accesului oamenilor la infrastructura fizică, utilitățile publice și condițiile de locuit

Situația curentă

Diminuarea ratei sărăciei din ultima perioadă nu s-a transpus și în îmbunătățiri substanțiale ale accesului oamenilor la infrastructura fizică, utilitățile publice și condițiile de locuit – elementele minime care definesc condițiile de trai. Ponderea populației cu acces la serviciile de bază (surse sigure de apă, sistem de canalizare, sisteme moderne de încălzire) rămâne una dintre cele mai joase comparativ cu țările Europei Centrale și de Est. Conform datelor studiului selectiv în gospodării al Biroului Național de Statistică pentru anul 2016 *Cercetarea bugetelor gospodăriilor casnice*, acces la rețeaua publică de apeduct au 89,7% din populația urbană și doar 45,1% din populația rurală. Aproximativ 78% din populația urbană au acces la apă caldă (rețea publică sau proprie) și 29,8% din populația rurală au acces la apă caldă (rețea proprie). Aproximativ 71% din gospodăriile din mediul urban au acces la surse moderne de încălzire (încălzire centralizată sau instalații de încălzire individuale), iar 94% din populația rurală se încălzește cu ajutorul sobelor, căminelor, al altor tipuri de instalații de încălzire. Gaze naturale din rețea se livrează la 84,7% din gospodăriile din mediul urban, iar în mediul rural, acces la gaze naturale din rețea au doar 38,1% din gospodării. Aproximativ 78% din gospodăriile din mediul urban au grup sanitar în interiorul locuinței, în mediul rural cifra fiind de doar 14%. Puține gospodării au acces la instalații de canalizare publică (73,2% – mediul urban și 2,3% – mediul rural), iar la sistem de canalizare propriu – 17,3% din gospodăriile din mediul urban și 41,9% din mediul rural. Acces la baie sau duș au 82,7% din gospodăriile din mediul urban și doar 32,6% din mediul rural.

Infrastructura precară constituie o constrângere majoră și pentru dezvoltarea sectorului privat. Conform Raportului competitivității globale 2017–2018, Republica Moldova s-a situat pe locul 88 din 137 de state supuse analizei la acest capitol, cea mai dificilă situație fiind atestată în domeniul infrastructurii de transport (locul 111). Problemele principale țin de calitatea proastă a infrastructurii rutiere (locul 128) și a infrastructurii portuare (locul 126). Ca urmare, este afectată intensitatea comerțului, atât intern, cât și extern. Astfel, Republica Moldova acumulează unul dintre cele mai scăzute scoruri din Europa Centrală și de Est conform indicelui performanței logistice (2,6 puncte din 5 puncte maximum în anul

2016, media țărilor Europei Centrale și de Est fiind de 3,0 puncte). Aceste constrângeri afectează nivelul de competitivitate a țării, ceea ce constituie o provocare majoră pentru o țară care depinde în mod vital de comerțul exterior pentru asigurarea dezvoltării economice durabile.

Chiar dacă Republica Moldova a înregistrat progrese importante la capitolul dezvoltării tehnologiei informației și comunicațiilor, accesul populației rurale la internet rămâne scăzut. Astfel, la sfârșitul anului 2017, de acces la internet fix în bandă largă dispuneau 48,7% de gospodăriile, dintre care 61% erau din mediul urban și doar 39% – din mediul rural³¹.

Grupurile vulnerabile

- *Populația din zonele rurale* care are acces mai scăzut la utilități. Populația de la sate are un grad mai înalt de dependență de sursele „murdare” de energie, precum lemnul și cărbunele. Datele denotă că localitățile rurale au acces mai limitat la sursele de energie care sînt mai accesibile în urbe (sistem de alimentare centralizată cu energie termică). Gospodăriile cu vîrstnici au cel mai mic acces la apeduct – doar 57% din gospodăriile cu persoane în etate beneficiază de apeduct. Ponderea pentru populația generală este de 64%. Gospodăriile cu un adult cu dizabilități au condiții de trai mai proaste în comparație cu populația generală, ponderea gospodăriilor fără apeduct în locuință este mai mare în cazul gospodăriilor în care un membru al familiei are dizabilitate³².

- *Gospodăriile conduse de femei* au mai mari probleme la plata utilităților comparativ cu populația generală. Ponderea acestora a constituit 29,2% în anul 2016, comparativ cu 26,1% în rîndul populației generale. Gospodăriile cu un adult cu dizabilități nu își permit asigurarea confortului termic în sezonul rece al anului. De asemenea, gospodăriile în cauză au dificultăți la plata utilităților. Aproximativ 42% din gospodăriile de etnie romă se confruntă cu dificultăți la plata utilităților³³.

- *Gospodăriile alcătuite dintr-o singură persoană și pensionari*, care sînt categoriile cele mai expuse la riscul sărăciei energetice. Aceste grupuri sociale cheltuiesc între 20–25% pentru întreținere, dintre care circa 50% sînt direcționate pentru consumul de energie. Cuplurile fără copii și familiile monoparentale din urbe, la fel, se numără printre cele mai defavorizate categorii. Toate aceste grupuri nu își pot permite asigurarea unui confort termic optimal în perioada rece a anului, ceea ce poate înrăutăți condițiile de viață. Aceleași cauze fac inaccesibile, din punct de vedere financiar, serviciile de acces la internet în bandă largă pentru grupurile sociale nominalizate³⁴.

³¹ *Evoluția pieței de comunicații electronice în anul 2017*, Agenția Națională pentru Reglementare în Comunicații Electronice și Tehnologia Informației.

³² Conform informației furnizate de către Oficiul ONU pentru Drepturile Omului din Moldova.

³³ Idem.

³⁴ Sondajul național *Percepția, asimilarea și susținerea de către populație a e-Transformării Guvernării în Republica Moldova*, 2016.

- *Gospodăriile de etnie romă*. Numărul gospodăriilor de etnie romă care locuiesc în case ruinate sau cartiere sărace este de 3 ori mai mare decât în cazul nonromilor. Aproape 15% din gospodăriile de etnie romă locuiesc în case de calitate slabă și foarte slabă. Persoanele de etnie romă din mediul rural locuiesc în condiții mai precare comparativ cu persoanele de etnie romă din mediul urban, aceeași tendință, de altfel, observându-se și pentru populația nonromă³⁵.

- *Persoanele cu dizabilități*. Consultările cu grupurile vulnerabile au scos în evidență accesul limitat al persoanelor cu dizabilități la bunuri și servicii disponibile publicului.

Factorii cauzali

Accesul limitat al oamenilor la infrastructura fizică, utilitățile publice și condițiile de locuit este explicat, în ultimă instanță, de carențele ce țin de alocarea resurselor private și publice pentru aceste scopuri.

În ceea ce ține de alocarea *resurselor private*, problemele de bază sînt legate de insuficiența acestora (nivelul scăzut de venituri, în special la grupurile vulnerabile) și lipsa motivațiilor oamenilor/companiilor de a investi în aceste domenii, avînd în vedere că reprezintă bunuri și servicii publice (beneficiile investiției sînt consumate de oameni care nu neapărat au contribuit la investiție).

În ceea ce ține de alocarea *resurselor publice*, problemele sînt legate de ineficiența și insuficiența acestora. Insuficiența este determinată de constrîngerile bugetare: în anul 2017, 69% din cheltuielile bugetului public național au fost orientate spre sectoarele sociale (protecția socială, care reprezintă cea mai mare categorie de cheltuieli, învățămînt, sănătate, cultură, sport, tineret, culte și odihnă) și doar 13% – spre gospodăria de locuințe și gospodăria serviciilor comunale, protecția mediului și serviciile în domeniul economiei. Problema respectivă este agravată de nivelul relativ scăzut de descentralizare a finanțelor publice la nivel local, fapt ce limitează capacitatea autorităților publice locale, care sînt cele mai aproape de oameni, de a răspunde eficient necesităților acestora (cheltuielile din bugetele locale pentru gospodăria de locuințe și gospodăria serviciilor comunale, protecția mediului și serviciile în domeniul economiei au constituit în anul 2017 doar 29% din totalul cheltuielilor respective, deși cele mai mari necesități în materie de infrastructură fizică, utilități publice și condiții de locuit sînt observate anume la nivel local). Aceasta afectează, în mod implicit, eficiența utilizării resurselor publice, din cauza distanței mari dintre factorul decizional de alocare bugetară (la nivel central) și necesitatea alocării respective (la nivel local).

Ineficiența generală a alocării resurselor publice este confirmată de numeroasele încălcări constatate periodic de către Curtea de Conturi. Astfel, conform raportului anual al Curții de Conturi pentru anul 2016, au fost constatate erori și abateri care însumează circa 20,8 miliarde de lei și se referă la: planificarea bugetară, administrarea veniturilor și cheltuielilor bugetare, efectuarea achizițiilor

³⁵ Conform informației furnizate de către Oficiul ONU pentru Drepturile Omului din Moldova.

publice, neînregistrarea patrimoniului, organizarea contabilității și raportării financiare.

Nu în ultimul rând, resursele nu sînt alocate în strictă corespundere cu necesitățile grupurilor vulnerabile, în special ale persoanelor cu dizabilități. În particular:

- lipsa garanțiilor de accesibilitate, prevăzute în Legea nr. 121/2012 cu privire la asigurarea egalității și Legea nr. 60/2012 privind incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități, pentru a elimina obstacolele și barierele legate de facilitățile și serviciile publice, cum ar fi transportul, informațiile și comunicațiile, constituie teme de îngrijorare pentru Comitetul ONU pentru Drepturile Persoanelor cu Dizabilități;

- Codul contravențional al Republicii Moldova nu prevede sancțiuni pentru încălcarea accesibilității sub diverse aspecte ori sancțiunile sînt rareori aplicate, în cazul în care acestea sînt prevăzute;

- autoritățile responsabile la nivel central și local nu efectuează controale privind accesul liber al persoanelor cu dizabilități la mediul fizic, informațional și comunicațional;

- statul nu își asumă ținte concrete de accesibilizare încadrate într-un timp rezonabil (spre exemplu, anul 2030).

Viziunea strategică

Scopul strategic urmărit este de a crește accesul oamenilor la surse sigure de apă, energie, sisteme de canalizare, infrastructura rutieră și infrastructura tehnologiei informației.

Condițiile materiale și incluziunea socială sînt factorii determinanți ai unei vieți de calitate. Acestea dictează capacitatea persoanelor de a transforma resursele în condiții bune de trai și sînt cele care ne permit estimarea posibilității unei persoane de a avea o calitate mai bună a vieții. Accesul la surse sigure de apă, energie, sistem de canalizare și infrastructura rutieră marchează direct calitatea vieții. În acest sens:

- pînă în anul 2023 va fi asigurat accesul universal la condiții sanitare adecvate și echitabile pentru 65% din populație și comunități și pînă în anul 2030 – pentru toți, acordînd o atenție specială nevoilor femeilor și fetelor, precum și persoanelor în situații vulnerabile (obiectivul de dezvoltare durabilă 6.2);

- va fi asigurată dezvoltarea infrastructurii de calitate, fiabile, durabile și reziliante în întreaga țară pentru a susține dezvoltarea economică și creșterea bunăstării populației, cu accent pe accesul larg și echitabil pentru toți (obiectivul de dezvoltare durabilă 9.1);

- avînd în vedere situația dificilă a infrastructurii de transport, va fi asigurat accesul la sisteme de transport sigure, la prețuri echitabile, accesibile și durabile pentru toți, precum și îmbunătățirea siguranței rutiere, în special prin extinderea rețelelor de transport public (obiectivul de dezvoltare durabilă 11.2).

Obiective specifice

În vederea atingerii viziunii strategice este necesar de a crea condiții care să permită, pe de o parte, sporirea eficienței și, ulterior, a calității alocărilor de resurse publice pentru finanțarea investițiilor în infrastructura publică și, pe de altă parte, creșterea alocărilor de resurse private în acest sens. Având în vedere că infrastructura este, de cele mai multe ori, un bun public, statul urmează să sporească, în primul rând, eficiența și, ulterior, calitatea și cantitatea investițiilor publice în domeniul respectiv, iar investițiile private le vor urma pe cele publice.

Acțiuni prioritare

În vederea creșterii și eficientizării alocărilor de resurse publice sînt prevăzute următoarele priorități de politici:

- eficientizarea administrării fiscale și combaterea economiei informale și a evaziunii fiscale (obiectivul general 3), care, în paralel cu creșterea veniturilor, prevăzută în obiectivul general 1, vor extinde baza impozabilă și vor asigura creșterea veniturilor bugetare;
- stimularea creșterii bazei impozabile la nivel local și eficientizarea alocărilor bugetare la nivel local prin efectuarea unei descentralizări administrative și financiare complexe;
- eficientizarea sistemului de protecție socială (obiectivul general 7) și a cheltuielilor pentru sectoarele sociale în vederea creșterii alocărilor pentru dezvoltarea infrastructurii, utilităților și condițiilor de trai, cu accent pe oamenii din categoriile vulnerabile;
- descentralizarea procesului de planificare și alocare a resurselor bugetare pentru infrastructură și sporirea vocii oamenilor în procesul de formulare a alocărilor respective;
- dezvoltarea unor mecanisme de facilitare a accesului autorităților publice locale la surse bugetare pentru cofinanțarea programelor de suport bugetar din partea partenerilor de dezvoltare;
- ancorarea investițiilor infrastructurale în documentele de planificare spațială la nivel național și local;
- accesibilizarea infrastructurii, a bunurilor și a informației pentru persoanele cu dizabilități prin măsuri financiare, legislative, instituționale. În particular, întreprinderea tuturor măsurilor pentru a asigura implementarea garanțiilor juridice pentru accesibilitate în toate domeniile, inclusiv urbanism, construcții și servicii publice. În același timp, instituirea unui sistem adecvat de sancțiuni efective, disuasive și proporționale pentru nerespectarea accesibilității, aplicate în toate domeniile în care se admit asemenea încălcări;
- responsabilizarea factorilor de decizie în procesul planificării și utilizării alocațiilor bugetare la nivel central și local prin creșterea transparenței bugetare și a achizițiilor publice, precum și asigurarea raportării publice periodice în baza programelor bugetare și a strategiilor sectoriale de cheltuieli;

- elaborarea unui mecanism de finanțare rapidă din surse publice a infrastructurii de afaceri care ar răspunde necesităților pieței și interesului investitorilor;
- asigurarea cadrului necesar pentru implementarea plenară a recomandărilor Curții de Conturi și fortificarea importanței acestei instituții în sistemul de responsabilizare a autorităților publice;
- dezvoltarea rețelei de servicii sociale, de incluziune, reabilitare, recalificare, înlăturare a discriminării pentru toate grupurile vulnerabile;
- îmbunătățirea accesului la suport social al grupurilor defavorizate prin oferirea serviciilor relevante, cu distribuție geografică omogenă, considerînd, în mod individual, necesitățile, oportunitățile și potențialul fiecărui beneficiar;
- asigurarea informațională și de suport de către autoritățile publice locale în domeniul accesării și administrării fondurilor și granturilor externe în domeniul infrastructurii și mediului;
- facilitarea creării centrelor regionale ecoenergetice în scopul ridicării gradului de autonomie energetică la nivel local prin utilizarea resurselor energetice regenerabile;
- îmbunătățirea accesului populației din sate spre localitățile/orașele din apropiere, în special prin dezvoltarea rețelei de drumuri locale și transport public, ținînd cont de accesibilitatea pentru persoanele cu dizabilități, design universal și acomodarea rezonabilă; în paralel, dezvoltarea unor centre regionale economice puternice drept poli de creștere economică, care să stimuleze accesul populației rurale la locuri de muncă decente;
- consolidarea sistemelor de alimentare centralizată cu energie termică din urbe în vederea creșterii eficienței globale de generare și alimentare cu căldură și apă caldă menajeră, diminuarea riscurilor conexe de „transfer” al poverii sistemelor de alimentare centralizată cu energie termică pe umerii populației rămase conectate la sistemul centralizat, precum și diminuarea riscului poluării masive a orașelor cu produse de ardere ale instalațiilor de încălzire individuale;
- crearea condițiilor propice pentru dezvoltarea piețelor energetice competitive, de pe urma cărora ar avea de câștigat atât cetățeanul consumator final, cât și subiecții sectorului real, ale căror servicii și bunuri ar obține un plus de competitivitate pe piețele locale și cele regionale/mondiale;
- promovarea proiectelor de eficientizare a consumului de resurse energetice și de valorificare a surselor regenerabile de energie în sectorul public și rezidențial, cu dezvoltarea instrumentelor de finanțare accesibile subiecților respectivelor sectoare, după caz, cu accent pe consumatorii vulnerabili;
- dezvoltarea unor mecanisme, la nivel local, de inventariere, delimitare, evidență și menținere la zi a seturilor de date referitoare la infrastructura fizică;
- aprobarea unui program de stat cu un model de finanțare fezabil pentru elaborarea și aprobarea documentației de urbanism și amenajare a teritoriului la nivel național, regional și local.

În vederea creșterii alocărilor de resurse private sînt prevăzute următoarele priorități de politici:

- creșterea nivelului de venituri ale oamenilor, în special ale celor din categoriile vulnerabile, în conformitate cu prioritățile de politici menționate în obiectivul 1;
- dezvoltarea mecanismelor de stimulare a investițiilor private în bunuri și servicii publice, inclusiv prin dezvoltarea de instrumente financiare (de exemplu, obligațiuni emise de autoritățile administrației publice locale), de cofinanțare și alte instrumente motivaționale pentru investitori;
- dezvoltarea mecanismului de parteneriat public-privat în vederea atragerii eficiente a investițiilor private în proiecte infrastructurale, în condiții transparente și concurențiale;
- fortificarea protecției drepturilor de proprietate în privința investițiilor private în infrastructura publică;
- reducerea fenomenului incidenței sărăciei energetice, în principal prin realizarea măsurilor care să contribuie la reducerea cheltuielilor pentru energie și eficientizarea consumului de energie;
- dezvoltarea energiei „verzi”. Stimularea interesului pentru producția și consumul de energie „verde” prin valorificarea surselor regenerabile de energie, inclusiv folosirea tehnologiilor eficiente și curate de ardere a biomasei, precum și facilitarea conectării instalațiilor de producție la capacitățile de distribuție existente. Comunicarea activă și eficientă cu privire la beneficiile energiei „verzi” pentru îmbunătățirea condițiilor de viață și protecția mediului;
- sporirea accesibilității, din punct de vedere financiar, a serviciilor de acces la internet în bandă largă prin reducerea costurilor de furnizare a acestor servicii și creșterea concurenței între furnizori, precum și prin includerea în setul serviciului universal a accesului minim garantat la internet în bandă largă, la prețuri reduse, pentru categoriile de populație al căror venit nu le permite să beneficieze de serviciile respective în condiții normale de piață.

Impactul scontat

Creșterea alocărilor de resurse private și publice în proiecte de infrastructură va permite modernizarea acesteia și sporirea accesului populației, în special al grupurilor vulnerabile, la elementele de infrastructură care definesc calitatea vieții (apeduct, canalizare, gazoduct, energie electrică și termică, drumuri, transport etc.). Totodată, aceasta va spori nivelul de competitivitate a țării, deoarece companiile își vor putea asigura o circulație mai rapidă a factorilor de producție și a produselor finale, contribuind la impulsionarea dezvoltării sectorului privat care este și principalul motor al creșterii economice, al creării de locuri de muncă și sursa încasărilor bugetare. Atingerea impactului respectiv este condiționată, în special, de implementarea obiectivului general 1, care va permite sporirea nivelului de venituri

în economie și dezvoltarea unui sector privat dinamic, precum și de implementarea obiectivului general 8, care va contribui la minimizarea corupției și va asigura un management eficient al resurselor și al patrimoniului public.

Indicatori de monitorizare și evaluare³⁶

Nr. crt.	Indicatorul	Sursa	Valoarea de referință	Ținta intermediară pentru 2022	Ținta intermediară pentru 2026	Ținta finală pentru 2030
Elementele viziunii strategice:						
<ul style="list-style-type: none"> – creșterea accesului oamenilor la surse sigure de apă, energie, la sistemul de canalizare, infrastructura rutieră și infrastructura tehnologiei informației; – asigurarea accesului universal la condiții sanitare adecvate și echitabile; – dezvoltarea infrastructurii de calitate, fiabile, durabile și reziliente în întreaga țară pentru a susține dezvoltarea economică și creșterea bunăstării populației, cu accent pe accesul larg și echitabil pentru toți; – asigurarea accesului la sisteme de transport sigure, la prețuri echitabile, accesibile și durabile pentru toți; – îmbunătățirea siguranței rutiere, în special prin extinderea rețelelor de transport public 						
1	Ponderea populației care beneficiază de surse sigure de apă, în total populație, %	Biroul Național de Statistică	54,2 (2017)	65	75	85
2	Ponderea locuințelor cu acces la sistemul de canalizare, în total număr de locuințe, %	Biroul Național de Statistică	64,9 (2016)	75	85	90
3	Ponderea resurselor regenerabile în consumul final de energie în transport, %	Agencia de Eficiență Energetică	0,02 (2016)	10,0	10,0	10,0
4	Rata accidentelor rutiere la 100 de mii de populație	Ministerul Afacerilor Interne	74,4 (2015)	60,0	50,0	40,0
5	Calitatea infrastructurii, puncte conform Raportului competitivității globale, scara de la 0 (cel mai rău) la 7 (cel mai bine)	Forumul Economic Mondial	3,3 (2017–2018)	4,0	5,0	5,5
Acțiuni prioritare în vederea creșterii și eficientizării alocărilor de resurse publice pentru proiecte de infrastructură						

³⁶ Unde este posibil, toți indicatorii vor fi dezagregați în baza următoarelor criterii: mediu (rural/urban), sex, vîrstă, statut socioeconomic, dizabilitate (inclusiv tip și grad de dizabilitate), etnie și/sau limbă vorbită.

6	Utilizarea necorespunzătoare a banilor publici, puncte conform Raportului competitivității globale, scara de la 0 (cel mai rău) la 7 (cel mai bine)	Forumul Economic Mondial	2,4 (2017–2018)	3,5	5,0	6,0
7	Calitatea drumurilor, puncte conform Raportului competitivității globale, scara de la 0 (cel mai rău) la 7 (cel mai bine)	Forumul Economic Mondial	2,5 (2017–2018)	3,5	4,5	5,5
8	Ponderea veniturilor autorităților publice locale din impozite și taxe în totalul de venituri ale bugetului public național, %	Ministerul Finanțelor	9,5 (2017)	15,0	20,0	25,0
Acțiuni prioritare în vederea creșterii alocărilor de resurse private pentru proiecte de infrastructură						
9	Ponderea resurselor regenerabile în consumul final de energie electrică, %	Agencia de Eficiență Energetică	0,23 (2016)	10,0	10,0	10,0
10	Ponderea populației cu acces la internet, în total populație, %	Banca Mondială	71,0 (2016)	75,0	80,0	90,0

3. Ameliorarea condițiilor de muncă și reducerea ocupării informale

Situația curentă

Creșterea economică din ultimii ani s-a manifestat prin deteriorarea calității ocupării. Conform datelor Biroului Național de Statistică, ponderea locurilor de muncă formale în totalul de locuri de muncă a scăzut de la 69% în anul 2010 la 65% în anul 2017. O parte dintre acestea au migrat în sectorul informal. Deși în perioada 2011–2013, ponderea ocupării informale s-a stabilizat la nivelul de circa 30%–31% din totalul de ocupare, începând cu anul 2012, aceasta a început să crească, atingând o pondere de 35% în anul 2017, ceea ce a determinat revenirea țării la situația de acum 14 ani. Creșterea ocupării informale din perioada analizată s-ar putea datora și reîntoarcerii emigranților moldoveni din Federația Rusă, unde situația economică s-a înrăutățit substanțial. Potrivit datelor Biroului Național de Statistică, reîntoarcerea emigranților s-a produs în paralel cu creșterea ocupării în agricultură, care a avut loc preponderent din contul ocupării informale. Totodată, este important

de a menționa că ocuparea informală a fost stimulată în special de numărul gospodăriilor casnice care produc pentru consum propriu, ponderea acestora crescând la peste 50% din totalul celor ocupați informal în agricultură. Astfel, după anul 2014, creșterea ocupării informale a fost asigurată de agricultură, iar aceasta, la rândul ei, de creșterea numărului gospodăriilor casnice care produc pentru consum propriu, din cauza incapacității restului economiei de a absorbi emigranții reînțorși în regiunile rurale. În același timp, ponderea economiei informale în sectoarele nonagricole s-a redus de la 16% în anul 2010 la 12% în anul 2017. Prin urmare, a fost confirmat rolul major al sectorului agricol drept sursă principală a economiei informale.

Creșterea ocupării informale a afectat productivitatea muncii în sectorul agricol în ansamblu. Aceasta se explică prin faptul că întreprinderile informale din agricultură și gospodăriile casnice care produc pentru consum propriu practică tehnologii agricole mai primitive decât în sectorul formal. Din această cauză, ocuparea informală este considerată ocupare vulnerabilă. În timp ce productivitatea muncii în sectorul agricol este de peste 3,5 ori mai mică față de cea din restul sectoarelor economice, discrepanța dintre acest sector și restul economiei a crescut pe parcursul ultimilor ani.

Ocuparea informală afectează calitatea locurilor de muncă prin intermediul nivelului scăzut de protecție a angajaților și prin expunerea acestora la abuzuri din partea angajatorilor. În plus, implicațiile ocupării informale asupra productivității se transpun negativ asupra nivelului salariilor: nivelul salariilor în orice economie de piață depinde de nivelul de productivitate.

Grupurile vulnerabile

- *Populația din zonele rurale.* Cea mai vulnerabilă categorie de populație este cea din mediul rural, cel puțin din două considerente: din cauza oportunităților economice limitate și a ratei scăzute de ocupare în sate (39,3% față de 41,9% în orașe, în anul 2017), fapt ce sporește șansele angajării informale, prost plătite sau/și nesigure, și din cauza expunerii puternice față de sectorul agricol (56% din populația ocupată în anul 2017), unde este concentrată cea mai mare parte din ocuparea informală. Totodată, ponderea ocupării informale din totalul de ocupare în mediul rural este mult mai înaltă față de mediul urban: 53% față de doar 13% în orașe.

- *Populația ocupată în agricultură.* Sectorul agricol este cel mai mare „angajator”, unde activează circa o treime din populația ocupată (32,3% din totalul persoanelor ocupate în anul 2017), marea majoritate (82,3% în anul 2017) având loc de muncă informal. Per ansamblu, circa 76,7% din totalul populației cu loc de muncă informal activează în agricultură, persoanele fiind expuse unor condiții de muncă nesigure, prost plătite și care limitează accesul la sistemul de pensii și alte beneficii sociale. De asemenea, vom menționa că agricultura, de regulă, este o activitate sezonieră, cauzând decalaje majore de venit.

- *Populația în etate care activează în agricultură.* Ponderea persoanelor în etate implicate în agricultură este în creștere. În anul 2017, circa 69% din persoanele de 65 de ani și peste această vîrstă, care erau ocupate, activau în agricultură. Rata de informalitate în agricultură este înaltă, limitînd accesul la sistemul de pensii și alte beneficii pentru lucrătorii din agricultură.

- *Persoanele cu dizabilități* sînt expuse condițiilor indecente de muncă din cauza nivelului scăzut de studii, inclusiv ca o consecință a instituționalizării, necunoașterii drepturilor (de exemplu, dezinformarea cu privire la pierderea alocației/pensiei pentru dizabilitate odată cu angajarea oficială), precum și din cauza nivelului scăzut de motivare (persoanele cu dizabilități sînt beneficiare pe termen lung de prestații sociale, acestea fiind slab motivate de a se implica și de a se dezvolta profesional).

- *Femeile discriminate pe piața muncii.* Disparitățile ocupaționale de gen și salariale sînt generate de discriminarea sistemică a femeilor pe piața muncii. De cele mai multe ori, femeile sînt cele care își asumă responsabilitățile de îngrijire a copiilor și a altor membri de familie. Prevederile legislative de protecție a femeilor pe piața muncii impun o sarcină destul de mare pentru angajator și generează situații de discriminare a femeilor în cîmpul muncii. Lipsa creșelor împiedică reconcilierea vieții profesionale cu cea de familie.

- *Bărbații care activează în sectorul informal.* Ponderea ocupării informale în rîndul bărbaților este de 39% (în anul 2017), ei fiind mai expuși riscurilor care derivă din acest tip de ocupare față de femei, pentru care nivelul de ocupare informală este de 31% (în anul 2017). Și mai expuși sînt bărbații din mediul rural: peste jumătate dintre bărbații ocupați pe piața muncii activează informal (57% în anul 2017). Femeile din mediul rural sînt la fel expuse puternic acestui tip de ocupare, cu o rată mai mică (49% în anul 2017).

- *Migranții reîntorși de peste hotare* se confruntă cu diverse provocări în reintegrarea pe piața muncii. Pe parcursul anului 2016, ca urmare a măsurilor active aplicate, doar 33% dintre migranții reîntorși înregistrați la Agenția Națională pentru Ocuparea Forței de Muncă au fost plasați în cîmpul muncii. Problema este cu mult mai profundă, datele studiilor reflectînd că doar 9% dintre migranții reîntorși apelează la serviciile Agenției Naționale pentru Ocuparea Forței de Muncă sau ale agențiilor private de ocupare a forței de muncă (6,3%), majoritatea încercînd să își găsească un loc de muncă pe cont propriu. Totodată, salariile neatractive, insuficiența locurilor de muncă care să se potrivească cu aptitudinile și competențele dobîndite în străinătate, lipsa de recunoaștere a învățării nonformale și informale, mediul ostil de investiții, resursele și cunoștințele insuficiente pentru a iniția o afacere constituie factorii determinanți ai unei migrații repetate³⁷.

³⁷ *Cadrul de Parteneriat ONU–Republica Moldova pentru Dezvoltare Durabilă 2018–2022. Cadrul de Asistență ONU pentru Dezvoltare pentru Republica Moldova, UN Moldova/Guvernul Republicii Moldova (2017). Domeniul prioritar 2: Creșterea economică durabilă, incluzivă și echitabilă.*

<http://md.one.un.org/content/dam/unct/moldova/docs/pub/strateg/UNDAF%20Moldova%20RO.pdf>

• *Populația cu nivel scăzut de instruire și/sau slab informată despre drepturile sale.* Aceasta ține în particular de populația de etnie romă, care se confruntă cu un nivel scăzut al educației, comparativ cu restul populației, și cu lipsa de instruire și calificare. Astfel, lipsa calificării profesionale determină românii să se angajeze la posturi cu venituri reduse sau să desfășoare activități pe cont propriu. Alte probleme ce expun populația de etnie romă la condiții indecente de muncă țin de lipsa culturii juridice, izolarea geografică a comunităților locuite compact de romi, barierele de comunicare și interacțiune dintre romi și instituțiile oficiale, precum și necunoașterea oportunităților oferite de Agenția Națională pentru Ocuparea Forței de Muncă.

Factorii cauzali

Calitatea ocupării depinde de patru categorii de factori care țin de piața externă, angajatori, angajați și cadrul regulator intern:

• *factorii externi* țin de capacitatea mai mare și mai atractivă a majorității piețelor de ocupare a forței de muncă din statele din vecinătate;

• *factorii la nivel de firmă* țin de capacitățile și de motivația angajatorilor de a recurge la ocuparea informală și/sau de a nu crea condiții adecvate pentru locurile de muncă decente. Aceștia depind de capacitățile financiare ale companiilor, în special în sectoarele unde veniturile sînt, de regulă, volatile, iar profiturile reduse (de exemplu, producătorii agricoli mici și medii). O altă cauză ține de motivația angajatorilor de a nu crea condițiile de muncă necesare atunci cînd cererea pentru forța de muncă este mult mai mică față de ofertă, fapt ce afectează capacitatea angajaților de a negocia cu angajatorii. Aceasta ține, de regulă, de locurile de muncă care necesită un nivel mai scăzut de calificare/studii. Nu în ultimul rînd, lipsa unei culturi organizaționale la nivelul firmei, a unei politici de resurse umane adecvate și, în general, a guvernantei corporative mature generează deseori condiții de muncă indecente;

• *factorii la nivel de angajați.* Angajații pot accepta condiții indecente de muncă, inclusiv ocupare informală, atunci cînd nu au opțiuni alternative (în special, în mediul rural) și atunci cînd nu își cunosc suficient de bine drepturile;

• *factorii la nivel instituțional și cadrul regulator (interni).* În situația în care cadrul regulator și mecanismele respective nu sînt dezvoltate suficient pentru a asigura concurența liberă, guvernarea neutră și separată de sectorul de afaceri, un sistem fiscal stimulator care ar descuraja ocuparea informală, discriminarea și condițiile indecente de muncă, fiind pus în practică în mod eficient pentru a eradica asemenea practici, companiile nu vor avea suficiente motivații să amelioreze condițiile de muncă;

• *barierele de acces pentru grupurile vulnerabile, în special pentru populația de etnie romă și persoanele cu dizabilități.* O serie de bariere împiedică populația de etnie romă și persoanele cu dizabilități să obțină locuri de muncă decente și, respectiv, venituri necesare pentru satisfacerea necesităților vitale.

În baza consultărilor cu părțile vizate au fost identificate următoarele cauze specifice populației de etnie romă:

- nivelul scăzut al educației în rândul populației de etnie romă comparativ cu restul populației și lipsa de instruire și de calificare. Lipsa calificării profesionale determină romii să se angajeze la posturi cu venituri reduse sau să desfășoare activități pe cont propriu. Potrivit declarațiilor acestora, agențiile teritoriale pentru ocuparea forței de muncă oferă șomerilor romi posturi de muncă necalificate (măturător, dereticătoare), slab remunerate sau care nu corespund profilului profesional al candidatului;

- lipsa culturii juridice și costurile ridicate ale angajării oficiale a muncitorilor necalificați duc la angajarea romilor fără îndeplinirea formalităților oficiale. Majoritatea copleșitoare a persoanelor de etnie romă au declarat că nu au încheiat niciodată un contract de muncă și că oportunitățile de angajare au fost valorificate prin acorduri verbale, fapt care limitează accesul romilor la beneficiile sociale, inclusiv la polița de asigurare medicală și pensia de vîrstă. Mai mult ca atât, lipsa carnetelor de muncă, din cauză că au fost pierdute sau au dispărut odată cu desființarea gospodăriilor colective, pune probleme mari la o eventuală angajare sau în calcularea pensiei la atingerea vîrstei de pensionare;

- izolarea geografică a comunităților locuite compact de romi;
- bariera de comunicare și interacțiune dintre romi și instituțiile oficiale;
- persoanele din comunitățile de romi nu sînt conectate la fluxul informațional general și nu cunosc despre oportunitățile pe care le creează Agenția Națională pentru Ocuparea Forței de Muncă;
- nivelul scăzut de studii, executarea muncilor sezoniere și angajarea în sectorul neformal.

În baza consultărilor cu părțile vizate au fost identificate următoarele cauze specifice persoanelor cu dizabilități:

- nivelul scăzut de studii al persoanelor cu dizabilități, inclusiv ca o consecință a instituționalizării;
- dezinformarea cu privire la pierderea alocației/pensiei pentru dizabilitate odată cu angajarea oficială – realități în care persoanele cu dizabilități acceptă să muncească în condiții informale;
- persoanele cu dizabilități sînt mai puțin competitive pe piața muncii, ca urmare a nivelului scăzut de studii;
- persoanele cu dizabilități sînt beneficiare pe termen lung de prestații sociale, acestea fiind slab motivate de a se implica și de a se dezvolta profesional.

Viziunea strategică

Scopul strategic urmărit este de a crește accesul oamenilor la locuri de muncă decente, sigure și bine plătite.

Cea mai mare parte a vieții oamenii o petrec muncind, prin urmare, modul în care este utilizat/investit acest timp influențează fundamental calitatea vieții. În

Republica Moldova, salariile constituie cea mai importantă sursă de formare a venitului disponibil (43,1% în anul 2017) și, respectiv, calitatea ocupării este instrumentală pentru sporirea nivelului de trai al populației. Mai mult decât atât, salariile constituie și principala sursă de venituri la bugetul asigurărilor sociale de stat, care sînt redistribuite pentru plata prestațiilor de asigurări sociale. Astfel, calitatea ocupării influențează nivelul de trai nu doar al populației cu vîrsta aptă de muncă, dar și al pensionarilor (potrivit Biroului Național de Statistică, în anul 2017, pensia a constituit a doua cea mai importantă sursă de venit pentru populația din Republica Moldova). Nu în ultimul rînd, calitatea ocupării ține și de confortul, securitatea și sănătatea la locul de muncă. Acest fapt determină calitatea capitalului uman și se transpune în mod implicit asupra întregii familii/gospodăriei: angajații cu loc de muncă decent sînt mai predispuși să investească mult în educația și sănătatea copiilor și sînt mai puțin stresați, fapt ce influențează și climatul psihoemoțional în familie. Astfel, condițiile de muncă influențează enorm nivelul de trai la toate etapele vieții, iar autoritățile se angajează să sporească substanțial accesul oamenilor la locurile de muncă ce oferă condiții favorabile de lucru.

În acest sens, urmează să fie implementate următoarele ținte strategice:

- pînă în anul 2030, atingerea unui nivel al ocupării similar cu nivelul mediu al țărilor din Europa Centrală și de Est și stimularea ocupării productive și a muncii decente pentru toate femeile și bărbații, inclusiv pentru tineri, persoanele în etate și persoanele cu dizabilități, precum și remunerarea egală pentru munca de valoare egală (obiectivul de dezvoltare durabilă 8.5);
- eradicarea muncii forțate, a traficului de ființe umane și a muncii copiilor (obiectivul de dezvoltare durabilă 8.7);
- protecția drepturilor la muncă și promovarea mediilor de lucru sigure și securizate pentru toți angajații (obiectivul de dezvoltare durabilă 8.8);
- sporirea gradului de mulțumire a angajaților prin ameliorarea condițiilor de muncă în toate sectoarele economiei Republicii Moldova.

Obiective specifice

În vederea ameliorării condițiilor de muncă, intervențiile de politici trebuie să sporească motivația angajatorilor să investească în calitatea locurilor de muncă, securitatea și sănătatea în muncă și să abiliteze angajații să negocieze condițiile de muncă cu angajatorii. Nu în ultimul rînd, cadrul instituțional și regulator trebuie să prevină și să penalizeze condițiile de muncă de calitate proastă (de exemplu, cele nesigure, periculoase și nocive, informale, discriminatorii etc.), fără însă a submina climatul de afaceri. Prin urmare, intervențiile de politici trebuie să țintească factorii la nivel de firmă, angajați și cadru instituțional și regulator.

Acțiuni prioritare

Prioritățile de politici la nivelul angajatorilor:

- stimularea concurenței dintre companii pentru forța de muncă prin dezvoltarea unui mediu de afaceri stimulat, în conformitate cu prioritățile de politici din obiectivul 1;

- dezvoltarea mecanismelor de stimulare a angajatorilor să investească mai mult în calitatea condițiilor de muncă a angajaților, inclusiv să asigure locuri accesibile conform principiului de design universal: investiții pentru asigurarea instruirii continue, recalificării sau sporirii nivelului de calificare, securității și sănătății în muncă, asigurarea condițiilor pentru reintegrarea profesională a femeilor după naștere, dezvoltarea mecanismelor de conciliere a vieții profesionale cu cea de familie etc. Mecanismele urmează a fi atât de natură fiscală (de exemplu, deductibilitatea fiscală a cheltuielilor relevante), cât și nonfiscală (de exemplu, alocarea de subvenții pentru cofinanțarea investițiilor respective);

- promovarea culturii corporative și a responsabilității sociale corporative prin intermediul campaniilor de informare, precum și crearea unui cadru regulator stimulator pentru asemenea practici;

- sporirea nivelului de informare și de conștientizare în rândul angajatorilor cu privire la riscurile ocupării informale și ale securității scăzute la locul de muncă;

- investirea în soluțiile care facilitează absorbirea (valorificarea) competențelor profesionale, la toate nivelurile, obținute peste hotare pentru ocuparea integrală pe piața muncii a forței de muncă reîntoarse de peste hotare și a imigranților.

Prioritățile de politici la nivelul angajaților:

- sporirea nivelului de informare și de conștientizare privind drepturile legale ale angajaților în raport cu angajatorii și riscurile ocupării informale și ale securității scăzute la locul de muncă;

- abilitarea oamenilor, în special a celor din grupurile vulnerabile, să își revendice drepturile și să prevină tentativele de discriminare din partea angajatorilor;

- dezvoltarea capacităților organizațiilor sindicale în vederea protejării drepturilor angajaților, în special ale celor din grupurile vulnerabile;

- dezvoltarea serviciilor sociale la nivel local care ar încuraja grupurile vulnerabile identificate să se încadreze mai ușor pe piața muncii, inclusiv prin servicii de instruire, recalificare sau mentorat în afaceri;

- integrarea persoanelor reîntoarse și a străinilor pe piața muncii din țară prin recunoașterea calificărilor și valorificarea competențelor profesionale obținute peste hotare (în special a celor calificați/înalt calificați în conformitate cu sectoarele prioritare ale economiei naționale) pentru dezvoltarea durabilă a pieței muncii din Republica Moldova.

Prioritățile de politici la nivelul cadrului instituțional și regulator:

- dezvoltarea unui mediu bi- și tripartit de negocieri și consultări, favorabil pentru consolidarea încrederii reciproce și cooperarea dintre angajatori, salariați și autoritățile publice centrale și locale;
- implementarea unui cadru regulator adecvat pentru a preveni riscurile sclaviei, ale muncii forțate sau obligatorii aferente ocupării atipice, pentru securitatea angajaților;
- crearea unor mecanisme stimulatoare și de răspundere pentru angajatorii care practică ocupare informală, nu asigură nivelul suficient de securitate la locul de muncă sau discriminează la locul de muncă;
- promovarea transferului de cunoștințe și de competențe ale diasporei și migranților prin constituirea parteneriatelor dintre autoritățile publice locale, comunități, diasporă și asociațiile de băștinași;
- eficientizarea controalelor din partea instituțiilor abilitate prin o țintire mai bună în funcție de riscuri și creșterea competențelor în materie de identificare a încălcărilor, colectare de probe relevante și aplicare a sancțiunilor;
- consolidarea capacităților instituțiilor cu funcții de analiză a pieței muncii interne și internaționale și de control în domeniul siguranței ocupaționale;
- introducerea în legislația muncii a reglementărilor ce țin de programul flexibil de muncă și timpul parțial de muncă, precum și dezvoltarea mecanismelor de realizare a acestor programe;
- reformarea și consolidarea implementării schemelor de ocupare a forței de muncă, concentrându-se în special pe tranziția dintre școală (educație) și angajare în câmpul muncii, precum și crearea de oportunități egale pentru femei.

Impactul scontat

Îmbunătățirea condițiilor de muncă va produce beneficii atât pentru angajați, cât și pentru angajatori. Angajații vor beneficia de venituri mai mari și mai sigure, vor scădea nivelul de stres și riscurile de accidente la locul de lucru. Acestea îi vor face mai loiali și motivați, fapt ce va diminua fluctuația cadrelor și va alimenta creșterea productivității muncii și, respectiv, a profitabilității și beneficiilor pentru angajatori. Creșterea veniturilor angajaților și angajatorilor va duce la sporirea încasărilor fiscale și a contribuțiilor de asigurări sociale și a primelor de asigurare obligatorie de asistență medicală, contribuind la creșterea pensiilor și a altor beneficii sociale. Nu în ultimul rând, ameliorarea condițiilor de muncă va fortifica capitalul uman – principalul factor care definește competitivitatea țării și de care depinde dezvoltarea durabilă și pe termen lung.

Indicatori de monitorizare și evaluare³⁸

³⁸ Unde este posibil, toți indicatorii vor fi dezagregați în baza următoarelor criterii: mediu (rural/urban), sex, vîrstă, statut socioeconomic, dizabilitate (inclusiv tip și grad de dizabilitate), etnie și/sau limbă vorbită.

Nr. crt.	Indicatorul	Sursa	Valoarea de referință	Ținta intermediară pentru 2022	Ținta intermediară pentru 2026	Ținta finală pentru 2030
Elementele viziunii strategice:						
<ul style="list-style-type: none"> – creșterea accesului oamenilor la locuri de muncă decente, sigure și bine plătite; – creșterea nivelului de ocupare decentă; – eradicarea muncii forțate, a traficului de ființe umane și a muncii copiilor; – protecția drepturilor la muncă și promovarea mediilor de lucru sigure și securizate pentru toți angajații 						
1	Ponderea locurilor de muncă informale în totalul locurilor de muncă, %	Biroul Național de Statistică	34,7 (2017)	30,0	25,0	20,0
2	Procentul tinerilor (15–29 ani) fără ocupație, educație sau formare profesională	Biroul Național de Statistică	29,7 (2015)	27,0	25,0	22,0
3	Rata accidentelor, victime la 1000 de salariați	Biroul Național de Statistică	0,7 (2016)	0,5	0,3	0,2
4	Procentul copiilor cu vârsta între 5–17 ani, care se află în situația de „muncă a copiilor”	Biroul Național de Statistică	18,3 (trimestrul IV, 2009)	12,0	10,0	5,0
Acțiuni prioritare în vederea sporirii motivației angajatorilor să investească în calitatea locurilor de muncă						
5	Comportamentul etic al firmelor, puncte conform Raportului competitivității globale, scara de la 0 (cel mai rău) la 7 (cel mai bine)	Forumul Economic Mondial	3,3 (2017–2018)	4,0	4,5	5,5
6	Cheltuieli pentru realizarea măsurilor de protecție și prevenire, calculate pentru un salariat, lei	Biroul Național de Statistică	435,7 (2015)	500,0	600,0	650,0
7	Raportul dintre salariul lunar mediu al femeilor față de cel al bărbaților	Biroul Național de Statistică	85,5 (2016)	88,0	90,0	95,0
Acțiuni prioritare în vederea abilitării angajaților să negocieze condițiile de muncă cu angajatorii						
8	Disparitatea salarială de gen pe grupe de	Biroul Național	14,5 (2015)	12,0	10,0	7,5

	vîrstă, persoane cu dizabilități, %	de Statistică				
9	Ponderea populației ocupate care ar dori să își schimbe condițiile la locul de muncă, în total populație ocupată, %	Biroul Național de Statistică	20,0 (2016)	17,0	15,0	12,0
Acțiuni prioritare în vederea fortificării cadrului instituțional și regulator care să prevină și să penalizeze condițiile de muncă de calitate proastă						
10	Ponderea persoanelor care au fost repuse în drepturi, fiindu-le legalizate relațiile de muncă cu angajatorii după depistarea activității acestora fără forme legale de angajare de către instituțiile cu funcții de control în domeniul siguranței ocupaționale, în total persoane care au fost depistate că activau fără forme legale de angajare, %	Ministerul Sănătății, Muncii și Protecției Sociale	18,2 (2017)	25	35	45

4. Garantarea educației de calitate pentru toți și promovarea oportunităților de învățare pe tot parcursul vieții

Situația curentă

În lipsa resurselor naturale, capitalul uman reprezintă pentru Republica Moldova resursa de bază a dezvoltării pe termen lung. Calitatea resurselor umane este în cea mai mare parte asigurată de sistemul educațional, astfel încât acesta trebuie considerat o prioritate absolută și o precondiție, pe termen lung, pentru avansarea în toate sectoarele social-economice ale țării. Cu toate acestea, la capitolul performanța educației, conform indicatorilor internaționali, Republica Moldova se situează în urma țărilor Europei Centrale și de Est. Prin urmare, din cauza eforturilor insuficiente de îmbunătățire a sistemului educațional, țara noastră poate fi, cu dificultate, considerată competitivă la capitolul dezvoltarea sistemului educațional.

Astfel, potrivit indicelui competitivității globale pentru anii 2017–2018³⁹, Republica Moldova acumulează 4,0 puncte din 7 pentru indicatorul privind calitatea educației primare și doar 3,2 din 7 puncte pentru indicatorul privind calitatea întregului sistem educațional, care descrie în ce măsură sistemul educațional

³⁹ <https://www.weforum.org/reports/the-global-competitiveness-report-2017-2018>

corespunde necesităților economiei competitive. Conform ratei de cuprindere în învățământul secundar (86,1%), care este în descreștere, Republica Moldova se plasează pe locul 83 din 137 de țări, iar conform ratei de cuprindere în învățământul terțiar (41,2%), care este în creștere, se plasează pe locul 69 din 137 de țări.

La pilonul „Învățământ superior și instruire”, cel care indică competitivitatea regională a forței de muncă reieșind din pregătirea acesteia, fiind decisivă pentru avansarea economiei pe lanțul valoric dincolo de simpla producere, Republica Moldova acumulează 4,1 puncte din 7, fiind la nivelul Ucrainei (4,1), puțin mai slabă decât poziția României (4,4) și mult în urma țărilor baltice (Estonia – 5,5, Letonia – 5,0, Lituania – 5,2), țărilor Europei Centrale (Cehia – 5,3, Polonia – 5,0, Slovenia – 5,4) și chiar a Rusiei (5,1). La pilonul „Eficiența pieței muncii”, Republica Moldova acumulează doar 1,9 puncte din 7 pentru indicatorul referitor la capacitatea de retenție a persoanelor talentate în țară și 1,8 puncte din 7 pentru indicatorul privind capacitatea de a atrage persoane talentate în țară. Cel mai mic punctaj din regiune este acumulat de Republica Moldova la pilonul „Inovație”, 2,6 puncte din 7, care include capacitatea de inovație și calitatea cercetărilor științifice, ceea ce este considerat motorul principal al dezvoltării economice. În comparație cu țările Europei Centrale, progresul Republicii Moldova pe parcursul ultimilor ani pentru acești indicatori este modest, înregistrând oscilații minore în jurul valorii medii. Totodată, gradul de pregătire a personalului și calitatea managementului școlilor, cu mici excepții, au devansat în mod constant.

În același timp, în conformitate cu indicele prosperității pentru anul 2017, Republica Moldova, la pilonul „Educație”, se plasează pe locul 50 din 149 de state⁴⁰, cu o ușoară scădere începând cu anul 2010, când era pe locul 46. Conform acestui indice, Republica Moldova se clasează, de asemenea, la același nivel cu țările vecine, România și Ucraina, ceea ce poate fi considerată o oportunitate pe termen lung, însă este devansată considerabil de țările Europei Centrale.

Pe parcursul a 5 ani s-a îmbunătățit poziția Republicii Moldova în Programul pentru Evaluarea Internațională a Elevilor, care indică nu doar în ce măsură elevii pot reproduce cunoștințe, ci și dacă le pot aplica în situații noi, atât în cadrul instituției de învățământ, cât și în viața reală. Acest fapt se datorează continuității reformei curriculare și implementării curriculumurilor modernizate la disciplinele școlare, în contextul dezvoltării pedagogiei axate pe competențe. În același timp, scorul Republicii Moldova este mult în urma mediei țărilor Organizației pentru Cooperare și Dezvoltare Economică. Potrivit Raportului cu privire la evaluarea internațională conform Programului pentru Evaluarea Internațională a Elevilor 2015, inegalitățile rezultatelor sînt puternic corelate cu statutul socioeconomic al părinților, astfel încît există o diferență în rezultatele testului la științe între primele

⁴⁰ <http://www.prosperity.com/rankings?pinned=MDA&filter=>. Indicele prosperității este calculat la nivel global de către Institutul Legatum și este un cadru de apreciere a măsurii în care țările promovează prosperitatea și bunăstarea oamenilor în funcție de nouă piloni ai prosperității, conform cărora Republica Moldova ocupa în 2017 locul 98 din 149 de țări. Cea mai bună poziție, locul 50 din 149 de țări, Republica Moldova o ocupă la capitolul „Educație”, care reflectă accesul la educație, calitatea educației și capitalul uman.

20% de elevi, conform statutului economic, social și cultural, și ultimele 20% de elevi, diferență care echivalează cu 2,8 ani de școlarizare.

Prin evaluarea conform Programului pentru Evaluarea Internațională a Elevilor, dar în mod special, odată cu introducerea examenului de bacalaureat mai riguros s-a creat un mecanism de feedback despre rezultatele sistemului educațional, care indică eventuale probleme existente în sistem, dar deocamdată acest mecanism de feedback este subdezvoltat, deoarece principalele părți interesate (profesori, elevi, părinți, administrațiile școlare și sectorul economic) nu atenționează despre esența problemelor și nu indică cum acestea pot fi remediate. Pe de altă parte, calitatea sistemului educațional este reflectată și de percepția oamenilor, măsurată de Barometrul Opiniei Publice, conform căruia în noiembrie 2017 doar 36,3% din respondenți erau foarte mulțumiți și destul de mulțumiți de „educația pe care o primesc copiii la școală”, aceasta fiind cea mai mică valoare după anul 2003. De fapt, nemulțumiri privind calitatea educației persistă la toate nivelurile sistemului de învățământ. În același timp, sistemul educațional produce forță de muncă, care este pusă la dispoziția mediului de afaceri. Iar calitatea forței de muncă reprezintă, de fapt, unul dintre factorii care contribuie direct la dezvoltarea socială și economică a țării.

În contextul schimbărilor demografice și al emigrării, care duc la diminuarea numărului de elevi și studenți din diferite tipuri de instituții, dar și ținând cont de traiectoria dezvoltării economiei globale, industrializarea 4.0⁴¹ și schimbările climatice, sistemul educațional trebuie să se modernizeze astfel încât să formeze competențe privind dezvoltarea durabilă și tehnologiile informaționale.

Grupurile vulnerabile

- *Copiii din zonele rurale, în special din familiile social defavorizate.* Discrepanța dintre rata de școlarizare preșcolară și primară în bază de mediu urban/rural este ridicată și în creștere. În anul de studii 2016–2017 cea mai mare discrepanță în bază de mediu urban/rural este în învățământul primar – 36,8 p.p. pentru rata brută și 33,9 p.p. pentru rata netă. Pentru învățământul preșcolar discrepanțele sînt de 34,1 p.p. pentru rata brută și 34,3 p.p. pentru rata netă. Pentru învățământul gimnazial discrepanțele sînt de 25,5 p.p. pentru rata brută și 23.6 p.p. pentru rata netă.

Motivele principale ale discrepanțelor sînt posibilitățile financiare limitate ale părinților din zonele rurale, migrarea familiilor și a copiilor în căutarea școlilor mai bune și a educației de calitate, precum și insuficiența instituțiilor preșcolare în localitățile rurale. În același timp, elevii de la nivelul învățământului liceal din zonele rurale beneficiază de transport școlar gratuit spre școlile de circumscripție doar în cazurile în care unitățile de transport dispun de locuri libere, ca urmare a

⁴¹ „Industrializarea 4.0” este un concept utilizat la nivelul țărilor membre ale Uniunii Europene și Organizației pentru Cooperare și Dezvoltare Economică și promovat de UNIDO, care desemnează transformările rapide și aprofundate ale industriilor producătoare prin fuziunea tehnologiilor informaționale, internetului, științelor biologice cu industria convențională.

necompletării acestora cu elevi din învățământul obligatoriu, iar cei de la nivelul de învățământ profesional tehnic secundar nu beneficiază de transport gratuit către instituțiile de învățământ profesional tehnic secundar, chiar dacă acestea sînt situate la distanțe geografice mai mari. Costurile pe care părinții trebuie să le suporte pentru manuale, rechizite, plăți neformale contribuie la limitarea accesului copiilor din familii social defavorizate la procesul educațional.

- *Copiii cu dizabilități.* Persistă barierele de ordin informațional, metodico-didactic și infrastructural pentru a asigura accesul efectiv și pentru a realiza dreptul la educație al copiilor cu dizabilități în condiții de egalitate cu ceilalți. O bună parte dintre școli nu sînt accesibile pentru persoanele cu dizabilități, atît sub aspectul infrastructurii, cît și al informației. Drumurile și trotuarele nu sînt accesibile pentru persoanele în scaun rulant. Lipsesc instrucțiunile metodologice pentru punerea în aplicare a educației incluzive, iar unitățile de transport destinate transportului elevilor nu sînt adaptate la necesitățile persoanelor cu dizabilități.

- *Copiii ai căror părinți sînt plecați peste hotare.* Persistă vulnerabilitatea privind abandonul școlar și absenteismul, pe de o parte, iar pe de alta, dependența de banii remiși de către părinți, factor care conduce la diverse riscuri sociale. Conform Recensămîntului școlar din 2015, realizat de către Ministerul Educației, Culturii și Cercetării (Ministerul Educației) în baza elevilor din școală, numărul copiilor lăsați în țară fără grija părintească în legătură cu plecarea părinților peste hotare la muncă a fost de aproximativ 40 de mii, din care circa 10 mii de copii aveau ambii părinți plecați peste hotare și 30 de mii de copii – un părinte plecat peste hotare. Însă acest număr ar putea fi mai mare dacă am include copiii care nu sînt încadrați în sistemul educațional. Copiii cu părinți plecați peste hotare sînt lăsați de cele mai multe ori în grija bunicilor. Unii nu frecventează școala în mod regulat, iar alții părăsesc școala pentru că sînt nevoiți să se angajeze în cîmpul muncii pentru a se întreține de sine stătător.

- *Copiii de etnie romă.* Rata scăzută a frecventării instituțiilor de învățământ este rezultatul mai multor cauze, printre care: efortul redus al părinților de a încuraja copiii să studieze, căsătoriile timpurii, atitudinea față de copiii romi din partea colegilor și chiar din partea cadrelor didactice, neimplicarea copiilor romi în activități extrașcolare și discriminarea în școli. Există discrepanțe majore privind accesul la procesul educațional și reușita academică a copiilor romi în comparație cu copiii nonromi: odată cu trecerea la nivelul învățământului profesional tehnic secundar, numărul copiilor romi care frecventează instituțiile educaționale se reduce semnificativ.

- *Tinerii din zonele rurale au nevoie de servicii de orientare profesională și ghidare în carieră mult mai bune, relevante și cu o intervenție mult mai timpurie.* În general, tinerii din zonele rurale sînt mai puțin ambițioși decît cei din zonele urbane în ceea ce privește planurile de angajare. Aproximativ 12,7% dintre tinerii din orașe doresc să devină conducători/manageri comparativ cu 5,7% din tinerii de la sate. Conform Biroului Național de Statistică, mult mai mulți tineri din orașe își doresc

să devină specialiști cu un nivel înalt de calificare (55%) comparativ cu tinerii de la sate (38,3%). Pe de altă parte, 27% dintre tinerii cu vârsta între 15–29 de ani nu au un loc de muncă, nu urmează o formă de învățământ și nu participă la activități de formare profesională. În ultimul deceniu, aproximativ 20–22% dintre tineri au părăsit sistemul educațional de timpuriu și nu au o pregătire profesională. Rata de cuprindere în învățământ pentru grupul de vârstă cuprinsă între 16–18 ani reprezenta 60% în anul 2017 (comparativ cu anul 2011 – 63%), iar pentru grupul de vârstă cuprinsă între 19–23 ani – doar 25,7%. Comparativ cu țările din Uniunea Europeană, Republica Moldova înregistrează cea mai mică rată de cuprindere în învățământ în rândul grupei de vârstă cuprinsă între 11–17 ani (76% în anul 2015). Mai mult, se înregistrează disparități semnificative privind rata de cuprindere în învățământul primar pe regiuni, aceasta constituind 114,5% în mediul urban față de 77,7% în mediul rural, iar în învățământul gimnazial, respectiv, 102,7% și 77,5%⁴². În anul 2017 tinerii în afara programelor de educație, de formare și fără loc de muncă reprezentau 27% dintre persoanele cu vârsta cuprinsă între 15 și 29 de ani. Rata tinerilor în afara programelor de educație, de formare și fără loc de muncă din Republica Moldova este foarte înaltă, atât în raport cu țările vecine (România – 20,9%, Ucraina – 18,7%), cât și cu alte țări din regiune. Mai mult, în Republica Moldova discrepanța de gen a indicatorului tinerilor în afara programelor de educație, formare și fără loc de muncă este mai critică decât în alte țări din regiune: circa 31% pentru femei și 23,2% pentru bărbați (anul 2015). Circa 10% dintre tinerii cu vârsta cuprinsă între 15 și 19 ani, stabiliți în mare parte în mediul rural, nu sînt implicați într-un program de educație, formare și nici nu au un loc de muncă⁴³.

- *Vîrstnicii*. Chiar dacă este prevăzută în Codul educației al Republicii Moldova, învățarea pe tot parcursul vieții rămîne un domeniu de politici neexplorat. Astfel, sistemul educațional nu este utilizat, dar nici adaptat pentru a contribui la învățarea pe tot parcursul vieții, în situația în care o mare parte a populației este inactivă. 1,03% dintre adulții cu vârsta cuprinsă între 25–64 de ani din Republica Moldova sînt implicați într-o formă de instruire. Comparînd cu datele din țările Uniunii Europene, implicarea adulților este mai puțin activă decât în Bulgaria (1,3%), România (1,6%), însă mult mai mică decât media pe cele 27 de țări ale Uniunii Europene (8,9%) și țările cu tradiție în acest domeniu – Danemarca (32,3%), Suedia (24,9%), Finlanda (23,8%)⁴⁴. Vîrstnicii din Republica Moldova au deprinderi limitate în utilizarea tehnologiilor informaționale (2,9% comparativ cu 40,8%, media înregistrată pentru țările Uniunii Europene) și de învățare continuă pe parcursul întregii vieți (0,3% comparativ cu 4,5% în țările Uniunii Europene)⁴⁵.

⁴² Raport statistic cu privire la educație, BNS, 2017.

⁴³ *Tranziția de la școală la muncă*, 2014/2015. Biroul Național de Statistică, Chișinău, 2015; datele Eurostat; Studiu sociologic *Incluziunea tinerilor aflați în afara sistemului de educație, formare și ocupație profesională (Tinerii NEET)* de Mariana Crișmaru, Olga Gagauz și Mariana Buciuceanu-Vrabie, 2017.

⁴⁴ *Studiul educația nonformală a adulților*, 2014, elaborat de SocioPolis la comanda DVV International Moldova.

⁴⁵ *Indicele de îmbătrînire activă*, 2016.

<http://moldova.unfpa.org/ro/publications/indicele-de-%C3%AEmb% C4%83tr% C3%A2nre-activ% C4%83-%C3%AEen-republica-moldova>

Persoanele din categoriile social vulnerabile sînt preponderent beneficiari ai educației nonformale de scurtă durată la locul de muncă, acordată gratis de sectorul neguvernamental. Grupul de persoane implicate foarte puțin în educația nonformală include persoanele cu vîrsta cuprinsă între 55 și 74 de ani, cu studii medii incomplete și profesionale și o autoapreciere a situației financiare ca fiind foarte joasă și joasă.

Factorii cauzali

- *Lipsa unei viziuni comune* a tuturor actorilor implicați de la toate nivelurile și din toate autoritățile și instituțiile publice privind calitatea în educație și paradigma învățămîntului constituie una din cauzele majore ale intervențiilor disparate în sistemul educațional.

- *Lipsa unei abordări sistemice a schimbărilor în educație.* În continuare persistă separarea artificială a instruirii (predarea conținuturilor academice) de educație (mai mult pusă în seama diriginților, psihologilor, consilierilor școlari). În cazul subiectelor actuale în contextul dezvoltării durabile, cum sînt problemele protecției mediului, educația pentru sănătate, drepturile copilului și cetățenia activă, echitatea și respectul pentru diversitate, utilizarea tehnologiilor informaționale și a mijloacelor de comunicare (adaptate la vîrsta copiilor), acestea sînt mai curînd predate în mod mecanic decît practicat. De obicei, în mod extensiv se adaugă noi și noi curriculumuri (deseori opționale), în loc ca aceste subiecte să fie integrate în disciplinele de bază și folosite drept teme pentru revizuirea barierelor dintre discipline și a strategiilor aplicate, astfel încît acestea să devină mai interactive și mai orientate spre dezvoltarea competențelor transcurriculare.

- *Sistemul educațional actual nu țintește în mod expres grupurile de copii, adolescenți și tineri care au acces limitat la educație* din familii cu venituri reduse, cu părinți plecați peste hotare, rămași cu îngrijitori, reveniți de peste hotare, de etnie romă, cu dizabilități, cu cerințe educaționale speciale, din familii în care părinții consumă alcool, care vin din instituțiile rezidențiale, cu părinți minori.

- *Integrarea insuficientă a principiului egalității de gen în domeniul educației.* În particular, includerea dimensiunii de gen în unele documente normative nu este realizată consecvent, fiind deseori redusă la abordarea tradițională a modelelor de rol, fapt ce duce la perpetuarea stereotipurilor de gen. Astfel, una dintre consecințele integrării sporadice a principiului egalității dintre femei și bărbați este segregarea ocupațională în bază de sex.

- *Sistemul educațional nu oferă posibilități de pregătire și evaluare potrivită a abilităților individuale ale copiilor și adolescenților.* Nivelul de dezvoltare a fiecărui copil la orice vîrstă este diferit, însă în instituțiile de învățămînt pentru copii de aceeași vîrstă sînt prevăzute standarde egale de evaluare. Copiii cu o dezvoltare întîrziată, evaluați cu rezultate negative, își vor diminua imaginea de sine și dorința de a studia pe viitor în instituții de învățămînt. În particular, dezvoltarea fizică și intelectuală a copiilor de aceeași vîrstă variază în funcție de gen.

- *Condițiile nesatisfăcătoare din multe instituții de învățământ.* În special, există discrepanțe mari între instituțiile de învățământ primar și secundar din zonele urbane și din cele rurale, atât în ceea ce privește accesul la diferite resurse, cât și condițiile de educație. Calificarea necorespunzătoare și chiar lipsa cadrelor didactice la anumite discipline, precum și imposibilitatea participării la diferite activități extracurriculare se răsfrâng negativ asupra calității competențelor și abilităților obținute de elevi, care se răsfrâng ulterior asupra încadrării acestora pe piața muncii, veniturii obținut și, în final, asupra calității vieții. În ceea ce privește instituțiile de învățământ profesional tehnic, baza tehnico-materială și materialele educaționale nu corespund (uneori chiar lipsesc) cu realitatea din cadrul întreprinderilor, acolo unde tinerii specialiști trebuie să meargă și să activeze îndată după absolvire.

- *Sistemul actual de formare inițială și continuă a cadrelor didactice nu asigură calitatea necesară a acestora pentru a răspunde provocărilor unei societăți în schimbare.* Cerințele actuale pentru formarea cadrelor didactice sînt definite, în mare parte, prin cantitatea programelor educaționale și, mai puțin, prin calitatea acestora. O bună parte a cadrelor didactice este pregătită conform programelor profesionale depășite, iar discrepanța dintre teoria învățată și competențele solicitate la angajare nu motivează elevii și studenții să aibă o atitudine perseverentă în procesul educațional. Instituțiile pedagogice continuă, în mare parte, să formeze pedagogi conform principiilor învechite care se axează pe reproducerea mecanică a subiectelor de către elevi și centrată pe cadrul didactic (același lucru se întîmplă și în cazul formării continue, care urmează cerințe destul de rigide în bază de cursuri), însă cadrele didactice urmează să utilizeze metode centrate pe copil/elev și să le dezvolte deprinderi de gîndire critică, de soluționare a problemelor etc., adică deprinderi pe care ei înșiși nu le-au avut/nici nu au avut ocazia să le fi fost dezvoltate.

- *Sistemul educațional nu asigură condiții adecvate/suficiente pentru menținerea și stimularea performanței profesionale a cadrelor didactice.* Din acest motiv, anual, planul de înmatriculare la buget pentru domeniul științe ale educației nu este valorificat în proporție de 20–30%. Sistemul educațional național are în prezent o insuficiență de circa 2000 de cadre didactice, inclusiv 800 pentru educația timpurie. Dintre cei 1000 de absolvenți ai universităților pedagogice repartizați în anul 2017 pentru a activa în instituțiile de învățământ din țară, în sistem au rămas doar 197.

- *Lipsa unei culturi organizaționale la nivelul întregului sistem care să stimuleze dezvoltarea profesională.* Formarea inițială și continuă este importantă, dar nu este suficientă. Pentru dezvoltarea profesională trebuie să existe o cultură organizațională în acest sens. Administrațiile școlare au nevoie de mai mult sprijin pentru a crea și menține o cultură de învățare, bazată pe respect față de sistemul educațional, instituția educațională, cadre didactice, elevi și părinți.

- *Birocratizarea sistemului și gestionarea defectuoasă a timpului cadrului didactic.* Spiritul de centrare pe cel ce învață se pierde într-o cultură care urmărește controlul asupra cadrelor didactice. În aceste circumstanțe, activitatea cadrelor

didactice este concentrată asupra raportărilor în detrimentul profesionalizării, inițiativei, gândirii reflexive și creativității.

- *Integrarea insuficientă a educației cu activitățile din domeniile cercetării și inovației*, fapt ce se răsfrânge negativ atât asupra calității procesului de instruire, cât și asupra situației din sfera cercetării, dezvoltării și inovării. Tot mai puțini tineri optează pentru o carieră științifică. Ca rezultat, ponderea persoanelor tinere încadrate în activitatea științifică, pe durata ultimilor ani, a înregistrat o descreștere anuală de circa 1%, iar ponderea pensionarilor – o creștere similară. Ritmul de creștere a ponderii pensionarilor are tendințe de accelerare, dat fiind faptul că pe segmentul de vârstă ce depășește 55 de ani se plasează peste 40%, iar în jur de 50% dintre angajații în cercetare sînt deja pensionari. Comparativ cu țările din Uniunea Europeană, numărul cercetătorilor raportați la 1000 de locuitori este de 5 ori mai mic.

- *Lipsa feedbackului privind calitatea educației*. Un mecanism de feedback funcțional care colectează părerile elevilor/studentilor există deja. Consiliul Național al Elevilor și Consiliul Național al Elevilor din Învățământul Profesional Tehnic sînt foarte utile. Vocea lor este o sursă valoroasă de informații. Cu toate acestea, consiliile la nivel de școală nu funcționează în mod corespunzător. Administrațiile școlare încă ezită să le permită copiilor să își formeze și să își exprime propria opinie. Mecanismul de raportare a abuzurilor în școli nu este pe deplin funcțional. Valorificarea experienței privind participarea și consultarea tinerilor aplicată de către consiliile locale (comunitare) ale tinerilor, care sînt structuri reprezentative și de împuternicire ale tinerilor la nivel comunitar, ar reprezenta un instrument complementar utilizat în procesul de evaluare și funcționare a sistemului educațional formal. În același timp, profesorii și administrația școlară nu sînt organizați pentru a putea oferi o opinie consolidată despre ce funcționează bine sau mai puțin bine. În cele din urmă, există un feedback insuficient din partea pieței muncii privind necesitatea de competențe (standarde ocupaționale) și nivelul de calificare a absolvenților (evaluarea competențelor), precum și un feedback insuficient din partea părinților și colectivităților locale, inclusiv autorităților administrației publice locale.

- *Accesul limitat la serviciile pentru tineri la nivel local*. Sistemul educațional formal încă nu este pe deplin capabil să răspundă tuturor necesităților tinerilor, în special celor legate de planificarea carierei, aplicarea noilor tehnologii de informare și comunicații, dezvoltarea oportunităților pentru petrecerea timpului liber și agrement, prevenirea violenței și promovarea modului sănătos de viață. Iată de ce prestatorii de servicii pentru tineri joacă un rol foarte important în domeniul educației. Deși există anumite servicii pentru tineri dezvoltate la nivel de țară, tinerii, în special cei din zonele rurale, încă au acces limitat la acestea, serviciile fiind localizate, în mare parte, în centrele raionale. În același timp, este necesară dezvoltarea în continuare a unor mecanisme și instrumente instituționale cu scopul de a crește nivelul de participare a tinerilor la viața comunității și la procesul de luare a deciziilor. Totodată, susținerea și crearea centrelor de tineret la nivel local vor

contribui la dezvoltarea și extinderea teritorială a serviciilor de educație pentru tineret. În acest context, va spori nivelul de activism civic al tinerilor, inclusiv în rândul tinerilor cu posibilități reduse, vor fi dezvoltate serviciile de educație nonformală, se vor diversifica metodele de acces la informație pentru tineri și vor fi promovate serviciile de outreach.

- *Sistemul de acreditare a programelor de formare continuă este anevoios și inaccesibil financiar* furnizorilor de servicii de formare continuă, în special în zona rurală, care renunță la elaborarea și acreditarea programelor de educație pentru adulți.

- *Lipsa oportunităților educaționale pentru adulți, în special în zonele rurale.* Deși adulții ar vrea să frecventeze cursuri de dezvoltare profesională și personală (gândire critică, activism civic/voluntariat, drepturi, sănătate, dialog intercultural, tehnologia informației și comunicației etc.), acestea nu sînt accesibile financiar, în special persoanelor din grupurile social vulnerabile, sau nu sînt accesibile geografic (prestatorii de servicii de formare continuă sînt concentrați în orașele Chișinău și Bălți, uneori în alte orașe).

Viziunea strategică

Scopul strategic în domeniul educației este oferirea oportunităților tuturor oamenilor de a-și dezvolta de la vîrstă fragedă, pe tot parcursul vieții, cunoștințe, abilități și competențe necesare pentru a-și valorifica cît mai bine potențialul atît în viața personală, cît și în cea profesională, precum și pentru a se adapta cît mai ușor la imperatiile timpului, în special la cele ce țin de dezvoltarea durabilă.

Sistemul educațional este elementul vital în dezvoltarea socială și economică a unei țări, dar și în dezvoltarea fiecărui om în parte. Calitatea capitalului uman este factorul-cheie în reducerea șomajului și a veniturilor mici, fiind determinant pentru creșterea economică. Dar mai important este faptul că educația de calitate, de la o vîrstă timpurie, este asociată cu un șir de beneficii noneconomice, precum îmbunătățirea stării de sănătate, implicarea civică și socială, un climat de securitate și de confort social mai bun, intoleranța față de corupție, ceea ce implicit are și o contribuție majoră în creșterea productivității economiei naționale. Un sistem educațional de calitate este fundamentul unei societăți bazate pe cunoaștere, dezvoltînd competențe și abilități de bază cetățenilor pentru a se integra în societate, a fi responsabili și a contribui la dezvoltarea acesteia. Calitatea procesului educațional și competențele care sînt dezvoltate de către școală, nu doar calificările și certificatele, fac oamenii de succes și mai pregătiți în viața lor profesională și în cea privată. După părăsirea sistemului educației formale, omul continuă învățarea pe tot parcursul vieții, care este un proces continuu de oportunități flexibile de învățare, corelînd învățarea și competențele dobîndite în instituțiile de învățămînt formal cu dezvoltarea competențelor în contexte nonformale și informale, în special la locul de muncă. În acest sens, vor fi implementate următoarele ținte ale Agendei 2030:

- pînă în anul 2030, vor fi asigurate condițiile necesare pentru ca toate fetele și băieții să absolve învățămîntul primar și secundar gratuit, echitabil și calitativ, care să conducă la rezultate relevante și eficiente ale învățării (obiectivul de dezvoltare durabilă 4.1);
- pînă în anul 2030, va crește înrolarea în învățămîntul profesional tehnic și superior accesibil și de calitate (obiectivul de dezvoltare durabilă 4.3);
- pînă în anul 2030, va crește substanțial numărul de tineri și adulți ce dețin competențe relevante pentru angajare (obiectivul de dezvoltare durabilă 4.4);
- pînă în anul 2030, va fi asigurat accesul egal la toate nivelurile de învățămînt și formare profesională a persoanelor vulnerabile, inclusiv persoanelor cu dizabilități, copiilor în situații vulnerabile și copiilor de etnie romă (obiectivul de dezvoltare durabilă 4.5);
- toți elevii/studentii vor obține cunoștințe și competențe necesare pentru promovarea dezvoltării durabile și a stilurilor de viață durabile, protecției mediului, modului sănătos de viață, drepturilor omului, egalității de gen, culturii păcii și nonviolentei, cetățeniei globale și aprecierii diversității culturale, precum și a contribuției culturii la dezvoltarea durabilă (obiectivul de dezvoltare durabilă 4.7).

Obiective specifice

- Dezvoltarea aptitudinilor, abilităților și competențelor necesare copiilor și tinerilor pentru integrarea cât mai organică în viața comunitară și pe piața muncii, ținînd cont de imperativele dezvoltării durabile.
- Dezvoltarea sistemului de formare continuă a adulților pe tot parcursul vieții, în corespundere cu nevoile persoanei raportate la necesitățile socioeconomice.

Acțiuni prioritare

- Elaborarea unei viziuni integrate de dezvoltare a sistemului educațional pentru a stabili conceptul de calitate a procesului educațional, inclusiv competențele și abilitățile care trebuie create de sistemul educațional, precum și pentru a asigura o consecvență în reforma sistemului educațional ținînd cont de toate elementele acestuia și asigurînd coerența dintre toate nivelurile și ciclurile educaționale și dintre sistemul educațional și alte sisteme, precum piața muncii, ocrotirea sănătății, protecția mediului, participarea în procesul decizional.
- Asigurarea accesului echitabil al tuturor copiilor la educație gratuită prin crearea condițiilor de acces geografic, infrastructural, informațional și financiar pentru toți, inclusiv pentru grupurile defavorizate – copii cu dizabilități, din familii vulnerabile socioeconomic, din zonele rurale, de etnie romă, părinți minori, și oferirea posibilităților de pregătire a copiilor potrivit abilităților individuale ale acestora, asigurînd un mediu școlar prietenos, protectiv și incluziv, prevenind și combătînd violența și eliminînd comportamentul de tip „bullying” și agresiv.
- Adaptarea sistemului educațional pentru promovarea educației centrate pe cel ce învață, care îl ajută să cunoască provocările dezvoltării durabile

(automatizarea locurilor de muncă, utilizarea eficientă a resurselor, protecția mediului, atenuarea efectelor schimbării climei, schimbările demografice, drepturile omului și egalitatea de gen, nediscriminarea, cetățenia activă etc.), să-și dezvolte aptitudini, abilități și competențe soft („soft skills”), precum gândirea critică și creativă, colaborarea, flexibilitatea, tehnologiile informaționale, antreprenariat, care îl vor ajuta să ia decizii, să soluționeze probleme, să comunice eficient, să își cunoască și să își exercite drepturile, să construiască relații sănătoase, să gestioneze timpul, să facă față stresului și să își trăiască viața într-o manieră sănătoasă și productivă, precum și să-și dezvolte abilități de viață („life skills”), care vor contribui la prevenirea comportamentelor de risc legate de starea de sănătate fizică și mintală a tinerilor și vor influența direct capacitatea acestora de învățare și realizare.

- Crearea unui sistem efectiv de implicare și participare autentică a părinților, copiilor, elevilor și studenților în procesul de guvernare a instituțiilor de învățământ și în procesul de luare a deciziilor care îi vizează.

- Crearea unui mecanism eficient de feedback privind calitatea educației din partea elevilor, studenților, administrației instituțiilor de învățământ, profesorilor, părinților, angajatorilor.

- Stimularea concurenței în sistemul educațional pentru a ridica nivelul minimal al performanțelor educaționale și pentru a promova excelența și talentele.

- Dezvoltarea unui sistem de orientare profesională și ghidare în carieră la toate nivelurile de învățământ în perspectiva creșterii relevanței educației și formării, în special pentru copiii din grupurile defavorizate.

- Formarea și susținerea parteneriatelor dintre instituțiile de învățământ profesional tehnic și agenții economici, cu implicarea acestora în asigurarea unei instruirii profesionale bazate pe cerere prin implementarea programelor de formare profesională prin sistem dual/realizarea stagiilor de practică în cadrul întreprinderilor.

- Dezvoltarea competențelor cadrelor didactice și celor manageriale în domeniul dezvoltării durabile, în particular abordarea bazată pe drepturile omului și egalitatea de gen, protecția mediului, promovarea modului sănătos de viață, predarea cu suportul tehnologiilor digitale în scop informativ, aplicativ și creativ, pentru a ghida elevii și studenții să obțină abilități necesare în viitor.

- Promovarea educației în afara instituțiilor de învățământ, inclusiv prin dezvoltarea serviciilor pentru tineri la nivel local, promovarea educației parentale și a educației comunitare, astfel încât elevii și studenții să aplice concepte academice în afara clasei și să perceapă învățarea ca pe un proces organic, nu unul limitat la mediile de predare tradiționale.

- Impulsionarea reformei privind implementarea conceptului de educație continuă și învățare pe tot parcursul vieții în corespundere cu cerințele pieței muncii; asigurarea (re)profesionalizării periodice a populației apte de muncă pentru asigurarea competitivității acestora pe piața muncii.

- Ridicarea prestigiului profesiei de cadru didactic, în special prin motivarea financiară, modernizarea sistemului de formare inițială și continuă a cadrelor didactice, crearea unui sistem meritocratic și profesional de selectare și promovare a cadrelor didactice, crearea condițiilor de muncă corespunzătoare pentru valorificarea vocației de pedagog și susținerea schimbării, pentru participarea la îmbunătățirea procesului educațional (asociațiile pedagogice) și pentru utilizarea timpului profesional și personal în mod rațional.

- Crearea oportunităților pentru participarea cadrelor didactice și a studenților la activități științifice și de perfecționare profesională, la nivel național și internațional; creșterea mobilității cadrelor profesionale și a studenților.

- Dezvoltarea cadrului în domeniul învățării pe tot parcursul vieții și educației adulților, care trebuie să fie stabil, să definească rolul diferitor prestatori de servicii educaționale, obligațiile financiare, să fixeze, în mod clar, drepturile cetățenilor la învățare pe tot parcursul vieții, normarea standardelor și monitorizarea lor, deoarece educația adulților, la fel ca și învățământul primar, cel secundar și cel profesional, reprezintă un bun social.

- Punerea în aplicare a unui mecanism de recunoaștere a rezultatelor obținute în cadrul învățării nonformale și informale, asemănător cu cel de validare a rezultatelor obținute în cadrul învățării formale.

- Asigurarea accesului la informații și la diversitatea oportunităților de învățare continuă a populației, în special din zona rurală.

- Revizuirea modalităților de finanțare a științei în baza performanțelor și a cercetărilor conform utilității rezultatelor acestora.

Impactul scontat

Educația va deveni cel mai important factor care determină succesul oamenilor la toate etapele vieții. Un nivel mai înalt al educației va contribui la reducerea sărăciei prin dezvoltarea abilităților și cunoștințelor tuturor oamenilor adaptate la cerințele tot mai dinamice ale pieței muncii, influențate în primul rând de tehnologiile informaționale și automatizarea locurilor de muncă, va reduce costurile pentru ajutorul de șomaj și alte plăți sociale, precum și va crește rata cercetărilor, invențiilor și inovațiilor, ceea ce va duce la creșterea productivității. De asemenea, prin educație va fi promovat un mod sănătos de viață, astfel încât să fie majorată speranța de viață sănătoasă, se va reduce rata criminalității și se va îmbunătăți nivelul de prosperitate și împlinire. Astfel, sistemul educațional va genera o creștere economică de calitate și sustenabilă. Nu mai puțin important este faptul că, odată cu creșterea accesului la educație de calitate pentru toți oamenii, vor fi schimbate atitudini, relațiile sociale se vor îmbunătăți, administrația publică va fi mai responsabilă și receptivă, iar generații întregi vor fi pregătite pentru a contribui la dezvoltarea durabilă.

Indicatori de monitorizare și evaluare⁴⁶

Nr. crt.	Indicatorul	Sursa	Valoarea de referință	Ținta intermediară pentru 2022	Ținta intermediară pentru 2026	Ținta finală pentru 2030
Elementele viziunii strategice:						
<ul style="list-style-type: none"> – oferirea oportunităților tuturor oamenilor de a-și dezvolta, de la vîrstă fragedă, pe tot parcursul vieții, aptitudini, abilități și cunoștințe; – valorificarea potențialului atât în viața personală, cît și în cea profesională; – adaptarea cît mai facilă la imperatiivele timpului, în special la cele ce țin de dezvoltarea durabilă 						
1	Ponderea copiilor și tinerilor din învățămîntul gimnazial cu cunoștințe minime în domeniul știință (Programul pentru Evaluarea Internațională a Elevilor), %	Organizația pentru Cooperare și Dezvoltare Economică	57,8 (2015)	65	73	80
2	Ponderea copiilor și tinerilor din învățămîntul gimnazial cu cunoștințe minime în domeniul citirii/lecturii (Programul pentru Evaluarea Internațională a Elevilor), %	Organizația pentru Cooperare și Dezvoltare Economică	54,2 (2015)	62	71	80
3	Ponderea copiilor și tinerilor din învățămîntul gimnazial cu cunoștințe minime în domeniul matematicii (Programul pentru Evaluarea Internațională a Elevilor), %	Organizația pentru Cooperare și Dezvoltare Economică	49,7 (2015)	60	70	80
4	Rata de cuprindere în educația	Biroul Național de Statistică	88,6 (2017)	93	96	98

⁴⁶ Unde este posibil, toți indicatorii vor fi dezagregați în baza următoarelor criterii: mediu (rural/urban), sex, vîrstă, statut socioeconomic, dizabilitate (inclusiv tip și grad de dizabilitate), etnie și/sau limbă vorbită.

	preșcolară (3–6 ani), %					
5	Rata brută de înrolare în învățământul primar, %	Biroul Național de Statistică	90,6 (2017)	94	96	98
7	Discrepanța dintre rata de cuprindere în învățământul primar din mediul urban și rural, %	Biroul Național de Statistică	42,2 (2017)	22	13	5
8	Rata brută de cuprindere în învățământul gimnazial, %	Biroul Național de Statistică	86,6 (2017)	92	96	98
9	Rata brută de absolvire a învățământului gimnazial, %	Biroul Național de Statistică	82,2 (2017)	90	95	100
10	Rata de cuprindere în învățământ a persoanelor cu vârsta de pînă la 19 ani, %	Biroul Național de Statistică	82,1 (2017)	88	94	98
11	Rata de participare a tinerilor și adulților (15–64 ani) în educația formală și nonformală pe parcursul vieții (în ultimele patru săptămîni precedente interviului)	Biroul Național de Statistică	31,2 (2015)	45,0	60,0	70,0
12	Indicele parității pe sexe, nivel terțiar	Biroul Național de Statistică	1,33 (2017)	1,2	1,1	1,0
13	Salariul mediu nominal lunar în învățământ, lei, % din salariul mediu pe economie	Biroul Național de Statistică	84,6 (2015)	90,0	110,0	140,0

5. Asigurarea dreptului fundamental la cea mai bună sănătate fizică și mintală

Situația curentă

În anii 2010–2016 speranța de viață la naștere în Republica Moldova s-a majorat cu circa 3 ani pentru ambele sexe, constituind 72,2 ani. Cu toate acestea, țara noastră încă se plasează conform acestui indicator pe ultimul loc în comparație

cu țările Europei Centrale și de Est⁴⁷. Mai mult, speranța de viață sănătoasă pentru ambele sexe a atins doar 64,9 ani. Totodată, se atestă o discrepanță de 8 ani în funcție de gen – speranța de viață la naștere a bărbaților este de 68,1 ani, în timp ce a femeilor este de 76,1 ani. Durata medie a vieții populației din zonele urbane este mai mare cu circa 4 ani comparativ cu zonele rurale, respectiv cu 5,0 ani pentru bărbați și 3,7 ani în cazul femeilor.

În ultimul deceniu, evoluția proceselor demografice se caracterizează prin descreșterea principalilor indicatori demografici. Comparativ cu 1 ianuarie 2000, se remarcă reducerea ponderii copiilor (de 0–14 ani) de la 23,8% la 16% și sporirea ponderii în rândul persoanelor în etate (de 65 de ani și peste) de la 9,4% la 11,2%. Rata natalității în anul 2016 a constituit 10,5 nou-născuți vii la 1000 de locuitori. Din cauza fertilității scăzute, problema îmbătrânirii se va agrava în viitor (scăderea populației active). În pofida reducerii mortalității infantile și a mortalității copiilor sub 5 ani cu mai mult de 1%, Republica Moldova rămîne și la acest capitol în urma celorlalte țări ale Europei Centrale și de Est⁴⁸.

În anul 2016 a fost înregistrată o scădere a numărului persoanelor decedate comparativ cu anul 2015 – cu 1417 persoane, iar rata mortalității a constituit 10,8 decedați la 1000 de locuitori.

Bolile netransmisibile constituie principala cauză a deceselor în rândul populației în vîrstă aptă de muncă. Conform datelor din anul 2017, ponderea cea mai mare în structura mortalității generale o au bolile aparatului circulator (58,4%), tumorile (16,7%), bolile aparatului digestiv (8,4%), traumele și otrăvirile (6,2%), bolile aparatului respirator (4,4%). Acestea sînt cauzate de factorii de risc, precum fumatul, consumul de alcool, alimentația irațională și dezechilibrată, inactivitatea fizică etc.

Maladiile transmisibile rămîn a fi o problemă actuală, în special tuberculoza și infecția HIV. Rata incidenței tuberculozei în anul 2014 a fost de 10 ori mai mare în Republica Moldova față de media din țările Uniunii Europene. Rata standardizată a mortalității cauzate de tuberculoză este de 13 ori mai mare față de media din țările Uniunii Europene⁴⁹. Incidența în Republica Moldova cauzată de tuberculoză în anul 2017 a constituit 61,3% la 100 de mii de locuitori (anul 2016 – 88,6% la 100 de mii de locuitori), iar mortalitatea a constituit 7,9% (anul 2016 – 9,4% la 100 de mii de locuitori). Totodată, la finele anului 2016 au fost înregistrate 11042 de cazuri de infecție cu HIV (inclusiv 3511 în regiunea stîngă a Nistrului), dintre care în jur de 830 sînt cazuri noi înregistrate (inclusiv 230 în regiunea stîngă a Nistrului), fără discrepanțe semnificative de gen, tendință care se menține în ultimii 3 ani la o cotă înaltă comparativ cu anii precedenți. Republica Moldova este printre cele mai afectate țări din regiunea Europei de Est și Asiei Centrale în termenii înregistrării

⁴⁷ Conform bazei de date a Băncii Mondiale.

⁴⁸ Conform estimărilor Băncii Mondiale, 2014.

⁴⁹ Conform datelor Organizației Mondiale a Sănătății, 2014.

cazurilor noi de infectare. Cazurile noi de HIV cel mai frecvent sînt înregistrate în rîndul tinerilor și în rîndul persoanelor de vîrstă reproductivă și economic activă⁵⁰.

Mortalitatea în rîndul bărbaților pe cauze de deces diferă de cea a femeilor, fiind de 2,4 ori mai mare în cazul bolilor transmisibile infecțioase și parazitare; de 3,6 ori pe cauze de accidente, intoxicații și traume; de 2,3 ori pe cauze de boli respiratorii și de 1,4 ori pe cauze de tumori. În rîndul femeilor s-a înregistrat un nivel sporit de mortalitate prin bolile aparatului circulator – de 1,2 ori. Rata mortalității infantile a fost în descreștere, fiind de 9,4 decedați în vîrstă sub 1 an la 1000 de nou-născuți vii.

Femeile suferă mai frecvent de boli ale aparatului circulator, boli osteoarticulare, boli endocrine și alte patologii cronice, cum ar fi cele genitourinare și boli ale aparatului digestiv. Bărbații suferă mai mult de boli ale sistemului nervos, tulburări mintale și de comportament. Femeile consumă medicamente de 1,5 ori mai des decît bărbații. Refuzul spitalizării se atestă cel mai frecvent în rîndurile femeilor, în timp ce acestea sînt mai critice față de perceperea stării lor de sănătate comparativ cu bărbații.

Republica Moldova continuă să fie situată printre ultimele țări din Europa la capitolul ponderii cheltuielilor publice din totalul cheltuielilor pentru sănătate. Respectiv, populația țării este nevoită să compenseze acest deficit prin resurse proprii pentru a-și satisface nevoia de bunuri și servicii medicale. Totodată, indicatorul plăților din mijloace proprii se situează în jurul valorii de 48% din totalul cheltuielilor pentru sănătate, fără perspective de îmbunătățire în următoarea perioadă. Circa 71% dintre respondenți consideră că polița de asigurare obligatorie de asistență medicală nu asigură deținătorului acesteia un nivel adecvat de servicii medicale⁵¹. Plățile neformale reprezintă o problemă majoră a sectorului sănătății, 72% din populație considerînd că sînt necesari bani, cadouri și/sau contacte personale pentru soluționarea problemelor în instituțiile medicale⁵². Accesibilitatea serviciilor medicale rămîne o problemă, inclusiv pentru persoanele asigurate – dintre respondenții care au renunțat la vizita medicului de familie sau specialist, 22% au decis astfel pe motiv că n-au avut bani sau n-au fost mulțumiți de calitatea serviciilor⁵³.

Grupurile vulnerabile

• *Copiii.* Migrația părinților influențează accesul copiilor la serviciile medicale, mult mai afectați fiind copiii ale căror mame sînt plecate. 23% dintre copii cu mamele plecate peste hotare la muncă au declarat că nimeni nu merge cu ei la medic, față de 6% în cazul în care este plecat tatăl și 4% cînd sînt plecați ambii părinți. Totodată, copiii cu rețineri în dezvoltare, care necesită o atenție sporită de la

⁵⁰ http://aids.md/aids/files/1599/2016_Moldova_GAM_Report_Eng.pdf

⁵¹ *Percepții asupra drepturilor omului în Republica Moldova*, 2016, Oficiul Avocatului Poporului, pag. 36.

⁵² *Corupția în Republica Moldova: percepțiile și experiențele proprii ale oamenilor de afaceri și gospodăriilor casnice*, Transparency International Moldova, 2015, pag. 16.

⁵³ *Accesul populației la serviciile de sănătate*, 2017, Biroul Național de Statistică, pag. 48.

o vîrstă timpurie pentru a asigura dezvoltarea corespunzătoare și integrarea acestora în societate, precum și copiii neglijăți sau abuzați în familie constituie categorii vulnerabile din punctul de vedere al accesului la activități ce țin de un mod sănătos de viață și la serviciile medicale.

- *Adolescenții și tinerii.* Comportamentele exploratorii și de risc inițiate la această vîrstă (consum de alcool, fumat, abuz de substanțe, inclusiv stupefiante, manifestare de violență și hărțuire în rîndul tinerilor, relații sexuale neprotejate, obiceiuri alimentare nesănătoase, inactivitate fizică) pot determina sporirea problemelor de sănătate atît la vîrstă tînă (infecții cu transmitere sexuală/HIV și sarcină în adolescență, tulburări mintale (depresie, suicid, anorexie, bulimie, dereglări de nutriție etc.), cît și pe durata întregii vieți. Astfel, incidența infecțiilor cu transmitere sexuală printre adolescenții de 15–19 ani în Republica Moldova este cu 50% mai mare decît în populația generală, mortalitatea prin suicid printre adolescenții de 15–19 ani este de 3 ori mai înaltă decît în populația generală, iar circa 70% dintre cazurile de mortalitate precoce la adulți, conform estimărilor Organizației Mondiale a Sănătății, este determinată de comportamentele de risc inițiate în perioada adolescenței. De asemenea, rata nașterilor în rîndul adolescentelor rămîne a fi una înaltă în Republica Moldova, comparativ cu alte țări din regiunea Europeană, avînd o valoare de 27,1 per 1000 fete de 15–19 ani în anul 2016, cu o diferență semnificativă a indicatorului între mediul urban (14,0) și rural (33,9). Unii adolescenți și tineri, în special cei din familii vulnerabile, fără supraveghere părintească, cu nevoi speciale de sănătate (patologii cronice, dizabilități) și cei cu risc sporit de infectare HIV se află într-o stare de vulnerabilitate sporită față de problemele de sănătate.

- *Persoanele cu dizabilități.* Acestea se confruntă în realizarea dreptului la sănătate cu barierele de ordin: (i) economic (determinate de costurile informale aferente serviciilor medicale, neacoperirea din fondurile de asigurări medicale a articolelor igienice și medicale (scutece, stome, medicamente eficiente), (ii) infrastructural (accesul pînă la și în instituțiile medicale, lipsa echipamentului adaptat nevoilor speciale ale persoanelor cu dizabilități, insuficiența serviciilor de reabilitare pentru persoane cu diferite tipuri de dizabilitate, insuficiența resurselor financiare pentru asigurarea persoanelor cu dizabilități cu echipamente asistive de calitate și scaune rulante) și (iii) atitudinal (atitudinea neprietenoasă și instruirea insuficientă a medicilor). Totodată, Comitetul ONU pentru drepturile economice, sociale și culturale ale omului este îngrijorat de practica de sterilizare coercitivă a femeilor cu dizabilități, fără consimțămîntul informat al acestora, și de prevederile legale care permit întreruperea sarcinii pe motiv de dizabilitate psihosocială sau intelectuală⁵⁴.

⁵⁴ Comitetul ONU pentru drepturile economice, sociale și culturale ale omului (2017). A se vedea observațiile finale cu privire la examinarea Raportului periodic al Republicii Moldova, paragrafele 62–63.
http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=E%2fC.12%2fMDA%2fCO%2f3&Lang=en

- *Persoanele în etate.* Speranța de viață la vârsta de 60+ în anul 2016 a constituit 18,2 ani, cu îmbunătățiri ne semnificative din anul 1990. Începînd cu vârsta de 50 de ani, persoanele își petrec 30% din restul vieții cu o stare de sănătate rea sau foarte rea⁵⁵. Persoanele în etate suportă plăți informale aferente îngrijirii sănătății – 97% dintre respondenții în etate în cadrul unui studiu al Organizației Mondiale a Sănătății au declarat că dispun de poliță de asigurare obligatorie de asistență medicală, însă doar 43% au declarat că au utilizat polița pentru a acoperi costurile legate de îngrijirea medicală. Această stare de lucruri este cauzată de faptul că majoritatea cheltuielilor de îngrijire derivă din medicamente neacoperite de poliță, a căror utilizare este în continuă creștere. Totodată, va crește rapid nevoia acoperirii cu servicii de sănătate și de îngrijiri în comunitate pentru a asigura o bătrînețe demnă. Persoanele în etate (dintre care 58% locuiesc în mediul rural) se confruntă cu obstacole de ordin geografic pe motiv de insuficiență a cadrelor medicale, în special a medicilor specialiști și stomatologi, care activează preponderent în municipii și centrele raionale.

- *Femeile la vârsta reproductivă.* Comitetul ONU pentru drepturile economice, sociale și culturale ale omului este îngrijorat de faptul că asigurarea obligatorie de asistență medicală nu acoperă serviciile medicale de avort, fapt care limitează accesul, în special al fetelor și femeilor din grupurile vulnerabile, la servicii de avort în condiții de siguranță.

- *Populația de etnie romă.* 46,8% dintre populația de etnie romă pe parcursul ultimului an nu s-au adresat niciodată la medic, iar peste 58% sînt în afara sistemului de asigurări obligatorii de asistență medicală. Comitetul ONU pentru drepturile economice, sociale și culturale ale omului a subliniat îngrijorarea referitoare la condițiile de sănătate proaste, inclusiv incidența bolilor respiratorii, prevalente la femeile de etnie romă. De asemenea, îngrijorarea față de accesul limitat la servicii de îngrijire cauzate de lipsa informațiilor cu privire la serviciile de sănătate disponibile și lipsa actelor de identitate.

- *Populația din zonele rurale și cele cu venituri mici.* Rata de adresabilitate la serviciile medicale în mediul rural este mai mică. Populația din zonele rurale renunță mai frecvent la servicii medicale din cauza insuficienței mijloacelor financiare și lipsei asigurării obligatorii de asistență medicală. Există discrepanțe majore între mediul urban și cel rural în privința accesului la diagnostic, tratament și monitorizării bolilor. În mediul rural asigurarea cu medici este redusă, astfel încît există localități unde nu este personal medical. Circa 14% dintre persoane sînt neasigurate, acestea beneficiind doar de pachetul de servicii de primă importanță.

- *Persoanele infectate și afectate de HIV și SIDA.* Povara infecției HIV în grupurile cu risc sporit de infectare este de cîteva zeci de ori mai mare decît în populația generală. Astfel, conform cercetării de supraveghere de generația a doua, prevalența infecției HIV în rîndul persoanelor utilizatoare de droguri injectabile în

⁵⁵ World Bank (2017). A human Rights Based Approach to the Economic Security of Older People in Moldova, pag. 51.

Chișinău este de 14%, iar a virusului hepatitei C – 60,4%; în Bălți prevalența infecției în rândul utilizatorilor de droguri injectabile este de 17%, iar a virusului hepatitei C – 41,8%. Rate înalte ale infecției HIV se atestă în rândul lucrătorilor din domeniul sexului comercial: în Chișinău – 4% și Bălți – 22,3%, ratele virusului hepatitei C depășind 30%.

Factorii cauzali

- *Comportamentali* – prezența obiceiurilor nesănătoase și promovarea insuficientă a unui mod sănătos de viață; subfinanțarea activităților de prevenire, de reducere a riscurilor și a celor specializate în promovarea modului sănătos de viață; insuficiența orelor de informare și educare a elevilor și studenților din instituțiile de învățământ privind modul sănătos de viață; comunicarea insuficientă a specialiștilor cu publicul larg; lipsa eforturilor de combatere a stigmei și discriminării cu care se confruntă anumite grupuri sociale specifice etc.

- *Sistemici* – insuficiența cadrelor medicale, a managerilor calificați în sistemul serviciilor de sănătate, inclusiv din cauza migrației, ar putea submina activitatea întregului sistem. Sistemul sănătății se confruntă cu o criză majoră din cauza deficitului numeric de resurse umane. Lipsa de atractivitate a unei cariere în medicină, în special pentru tineri, este cauzată de nivelul scăzut de salarizare și recompensare a specialiștilor cu mult sub nivelul țărilor europene dezvoltate, supraîncărcarea personalului din instituțiile medicale cu multiple activități birocratice, sistemul managerial insuficient orientat spre evaluarea și cuantificarea performanțelor etc. Totodată, persistă fenomenul de îmbătrânire a personalului medical, circa 29% dintre medici și 17% dintre asistenții medicali se încadrează în vârsta de pensionare. Pe lângă insuficiența cadrelor medicale, pacienții nu sînt implicați în stimularea performanței cadrelor și instituțiilor medicale prin feedback și prin libera alegere a medicului și instituției medicale, iar ineficiența serviciilor medicale generează adresabilitate repetată și continuă. Ca rezultat, sistemul de sănătate nu asigură pe deplin accesibilitatea serviciilor, în special în mediul rural.

- *De politici* – îmbătrânirea sănătoasă și activă nu este integrată în politicile sectoriale; politicile existente nu asigură abordarea echitabilă și sistemică, o parte dintre grupurile vulnerabile nefiind țintite explicit (populația în etate, populația de etnie romă, persoanele cu dizabilități, persoanele cu venituri mici).

- *Demografici* – numărul în creștere a persoanelor în etate și reducerea numărului populației active vor crește presiunea asupra sistemului național de sănătate.

- *Economici* – protecția financiară proastă a populației generale, cu o cotă înaltă a plăților din mijloace proprii pentru serviciile de sănătate; polița de asigurare obligatorie de asistență medicală nu include un șir de servicii medicale vitale și nu garantează accesul la un volum adecvat de servicii, iar beneficiarii sînt nevoiți să procure o parte de medicamente din bani proprii.

- *De mediu* – accesul limitat la sursele de calitate de apă potabilă, insuficiența securității alimentare, precum și a accesului la produse alimentare sigure și de calitate, poluarea aerului atmosferic și a solului (problema deșeurilor municipale), poluarea fonică, utilizarea unor soluții învechite în domeniul energiei, limitarea condițiilor de sanitație etc.

- *Condiții de trai* – uzura morală și fizică a locuințelor (scurgeri în tavan, umezeală în pereți, podele sau în temelii, putregai în cadrele ferestrelor sau în podele, lipsa unei băi/duș/toaletă în interiorul locuinței, locuința prea întunecată etc.).

- *Interpersonali* – modul de comunicare cu personalul medical, precum și a pacienților cu apropriații lor, poate să influențeze esențial deciziile de sănătate ale acestora. De exemplu, stigmatizarea, discriminarea sau rușinea ca să nu afle cei din jur poate să limiteze esențial accesul la servicii de sănătate pentru populația generală și, în mod special, pentru unele grupuri vulnerabile, cum ar fi adolescenții, persoanele cu dezabilitați, persoanele HIV pozitive și cele din grupurile cu risc sporit de infectare HIV, minoritățile etnice etc.

Viziunea strategică

Scopul strategic este ca politicile și intervențiile în domeniul sănătății să pună în primul rând accent pe promovarea unui mod de viață sănătos și activ și pe profilaxia/prevenirea, diagnosticarea de calitate și intervenția timpurie și continuă, diminuând inechitățile în sănătate, în special în ceea ce privește accesul la serviciile de sănătate în mediul rural și acoperirea cu asigurări medicale. Totodată, pentru a obține un impact pozitiv, sistemul de sănătate, în colaborare cu instituțiile din afara sistemului, va diminua influența factorilor de risc și va crea cele mai bune mecanisme de reacție la influențele acestora asupra stării de sănătate a populației.

Sănătatea este o precondiție indispensabilă pentru realizarea potențialului de dezvoltare a unei persoane la toate etapele vieții. Sănătatea nu constituie doar absența bolii, ci și bunăstarea fizică, mintală și socială. Un elev sau un student sănătos are mai multe șanse să exceleze, iar o persoană sănătoasă antrenată în câmpul muncii – să facă o carieră și să atingă un nivel mai înalt de bunăstare materială. Persoanele sănătoase au șanse mai bune să se realizeze în viața de familie și în activitățile sociale, ceea ce le va aduce un nivel mai înalt de autoapreciere și de calitate a vieții. În acest sens, urmează a fi atinse următoarele ținte:

- pînă în anul 2030, va fi redusă cu 30% mortalitatea prematură cauzată de boli netransmisibile prin prevenire și tratare (obiectivul de dezvoltare durabilă 3.4);
- va fi fortificată prevenirea și tratamentul abuzului de substanțe, inclusiv abuzul de stupefiante și consumul de alcool (obiectivul de dezvoltare durabilă 3.5);
- pînă în anul 2030, va fi asigurat accesul universal la serviciile de sănătate sexuală și reproductivă, inclusiv pentru planificarea familiei, informare și educație, suport continuu și specializat (obiectivul de dezvoltare durabilă 3.7);
- va fi realizată acoperirea universală în sănătate, inclusiv protecția riscurilor financiare, accesul la servicii esențiale de sănătate de calitate și accesul la

medicamente de bază și vaccinuri sigure, eficiente, de calitate și la prețuri accesibile pentru toți (obiectivul de dezvoltare durabilă 3.8).

Obiective specifice

- Implementarea unei abordări holistice la nivelul politicilor de ocrotire a sănătății, care vor include intervenții în toate domeniile de politici cu impact asupra stării de sănătate a populației, în special în învățământul preșcolar, primar și secundar, în asistența grupurilor vulnerabile, în condițiile de trai și de muncă, în producerea, comercializarea și consumul produselor alimentare, băuturilor alcoolice și produselor din tutun, în mediu și transportul public.

- Promovarea continuă a modului sănătos de viață în vederea schimbării atitudinii față de sănătatea proprie, prin intermediul măsurilor privind educația pentru sănătate, în special în cadrul instituțiilor instructiv-educative, precum și centrarea pe realizarea măsurilor de prevenție, în special a celor de la nivelul asistenței medicale primare.

- Asigurarea acoperirii universale cu servicii medicale și reformarea sistemului de servicii medicale ca acesta să răspundă necesităților populației și să fie unul eficient.

Acțiuni prioritare

- Includerea în curriculumul obligatoriu școlar a programelor durabile complexe de educație pentru sănătate, inclusiv privind modul sănătos de viață, nutriția, educația sexuală și reproductivă.

- Integrarea și implementarea politicilor de sănătate în toate domeniile care generează factori determinanți ai sănătății și factori de risc ai bolilor netransmisibile.

- Asigurarea acoperirii universale în sănătate, inclusiv dezvoltarea unui sistem eficient de asigurare medicală cu elemente de asigurare individuală și criterii stimulative, precum și a protecției riscurilor financiare, accesului în cascadă la servicii esențiale de sănătate de calitate și accesului la medicamente de bază și vaccinuri sigure, eficiente, de calitate și la prețuri accesibile pentru toți, inclusiv adaptate la necesitățile de vârstă și vulnerabilitate.

- Dezvoltarea unui sistem eficient de asigurare medicală cu elemente de asigurare individuală și criterii stimulative.

- Creșterea gradului de școlarizare medicală a beneficiarilor de servicii și a pacienților, astfel încât aceștia să poată aplica cunoștințele și abilitățile obținute în interesul sănătății lor, cunoscându-și drepturile și având suficientă încredere pentru a-și proteja propria sănătate și pentru a accesa serviciile de sănătate disponibile.

- Avansarea modelului social al dizabilității, asigurarea persoanelor cu dizabilități mintale cu drepturile la servicii de abilitare și reabilitare, combaterea stigmatizării și discriminării față de persoanele cu dizabilități mintale.

- Fortificarea asistenței medicale primare pe principiul medicinei de familie, inclusiv revizuirea atribuțiilor asistenților medicali și comunitari, medicul de familie

și echipa acestuia fiind personalul responsabil de supravegherea și protecția sănătății populației prin intermediul măsurilor integrate care pun accentul pe prevenire/profilaxie la toate etapele vieții.

- Dezvoltarea durabilă a capacității echipelor multidisciplinare comunitare din cadrul centrelor de sănătate prietenoase tinerilor, centrelor comunitare de sănătate mintală etc., cu fortificarea serviciilor de asistență socială oferite la nivel de comunitate.

- Reorganizarea sistemului de servicii medicale, în special cel spitalicesc, care să corespundă atât necesităților populației, cât și resurselor disponibile ale statului, să fie eficient și capabil să presteze servicii de calitate, prin aplicarea tehnologiilor medicale moderne.

- Dezvoltarea unui sistem de servicii complexe de suport pe tot parcursul vieții, care să asigure aplicarea metodologiilor de diagnosticare modernă pentru identificarea problemelor de sănătate și a posibilelor deficiențe în dezvoltarea copilului, asigurarea serviciilor de intervenție timpurie care să contribuie la diminuarea dezvoltării dizabilității, precum și a serviciilor medicale și de reabilitare specializată pentru persoanele cu dizabilități.

- Reducerea mortalității premature cauzate de boli transmisibile și netransmisibile prin prevenire, inclusiv prin screening și vaccinare, și tratare conform medicinei personalizate, precum și prin promovarea modului sănătos de viață, începând cu perioada preconcepțională (modul sănătos de viață în rîndul adolescenților și al persoanelor/cuplului ce planifică conceperea unui copil) și perioada intrauterină (modul sănătos de viață al femeii însărcinate și accesarea serviciilor de îngrijire antenatală de înaltă calitate), continuînd cu perioada copilăriei, adolescenței și tinereții și terminînd cu vîrsta înaintată.

- Asigurarea accesului universal la serviciile de sănătate sexuală și reproductivă, care cuprinde și accesul la mijloace moderne de contracepție, inclusiv în cazul unor situații de crize umanitare, și în particular pentru adolescenți și persoane din alte grupuri vulnerabile ale populației; includerea serviciilor de sănătate sexuală și reproductivă, inclusiv a serviciilor de avort în condiții de siguranță, în pachetul de servicii acoperite de asigurarea obligatorie de asistență medicală.

- Fortificarea prevenirii și tratamentului abuzului de substanțe stupefiante, consumului de alcool și de tutun, inclusiv în rîndul adolescenților, prin activități de informare și educare a populației la toate nivelurile, începînd cu învățămîntul preșcolar, primar și secundar, precum și prin implicarea familiei și comunității.

- Ajustarea intervențiilor în domeniul sănătății la necesitățile persoanelor dezavantajate și marginalizate (inclusiv a celor de acces la servicii), în special ale persoanelor cu dizabilități locomotorii, mintale și senzoriale, persoanelor în etate, adolescenților și tinerilor, persoanelor de etnie romă, persoanelor refugiate și migranților, persoanelor care trăiesc infectate cu HIV/SIDA și ale celor din grupurile-cheie cu risc sporit de infectare HIV (utilizatori de droguri injectabile,

lucrători ai sexului comercial etc.), ale refugiaților și solicitanților de azil, asigurând accesul echitabil la servicii de îngrijire și de sănătate, precum și sensibilizarea profesioniștilor cu privire la necesitățile specifice ale acestor grupuri.

- Diversificarea mecanismelor, asigurarea transparenței și eficienței resurselor în procurarea medicamentelor, inclusiv a mijloacelor moderne de contracepție, echipamentelor medicale și transportului sanitar, cu asigurarea respectării standardelor Uniunii Europene de protecție a mediului.

- Dezvoltarea unui sistem funcțional de management al calității la nivel național, cu standardizarea principalelor procese și fortificarea capacităților cadrelor medicale; sporirea atractivității carierei în domeniul medicinei (stimulare și motivare, sistem bazat pe performanțe, condiții optime de lucru, atragerea migranților în domeniu etc.); aplicarea mecanismelor de stimulare a performanței atât a personalului medical, cât și a instituțiilor medicale care prestează servicii de calitate și sigure prin elaborarea, implementarea și monitorizarea sistemică a indicatorilor naționali de calitate și eficiență.

Impactul scontat

O stare de sănătate mai bună este esențială în sporirea calității vieții și bunăstării fizice, mintale și sociale și, corespunzător, urmează a fi unul dintre obiectivele primordiale în dezvoltarea fiecărei persoane. Astfel, sănătatea va contribui la diminuarea efectelor adverse ale schimbărilor demografice, la sporirea reușitei școlare, la creșterea bunăstării familiale și sociale. Totodată, o stare mai bună a sănătății la nivelul întregii populații va avea un impact considerabil asupra progresului economic, ținând cont de faptul că o populație sănătoasă trăiește mai mult, este mai productivă și, utilizând într-un volum mai mic serviciile de tratament, contribuie la economisirea banilor publici și, implicit, la creșterea economică a țării.

Indicatori de monitorizare și evaluare⁵⁶

Nr. crt.	Indicatorul	Sursa	Valoarea de referință	Ținta intermediară pentru 2022	Ținta intermediară pentru 2026	Ținta finală pentru 2030
Elementele viziunii strategice:						
– promovarea unui mod de viață sănătos și activ;						
– profilaxia, prevenirea, diagnosticarea de calitate și intervenția timpurie și continuă;						
– diminuarea influenței factorilor de risc și crearea celor mai bune mecanisme de reacție la influențele acestora asupra stării de sănătate						
1	Speranța de viață la naștere	Centrul Demografic	69,3	70	70,5	71
2	Rata mortalității materne la 100 de	Agenția Națională	18,7 (2016)	12	7	4

⁵⁶ Unde este posibil, toți indicatorii vor fi dezagregați în baza următoarelor criterii: mediu (rural/urban), sex, vîrstă, statut socioeconomic, dizabilitate (inclusiv tip și grad de dizabilitate), etnie și/sau limbă vorbită.

	mii de nou-născuți vii	pentru Sănătate Publică				
3	Rata mortalității infantile la 1000 de nou-născuți vii	Agencia Națională pentru Sănătate Publică	9,4 (2016)	7	5	2
4	Rata mortalității prin traumatisme, intoxicații la 100 de mii de populație	Agencia Națională pentru Sănătate Publică	77,2 (2015)	60	50	40
5	Rata mortalității premature prin boli cardiovasculare, cancer, boli ale aparatului digestiv, diabet, boli ale aparatului respirator în rândul persoanelor cu vârste cuprinse între 30 și 70 de ani la 100 de mii de populație	Agencia Națională pentru Sănătate Publică	798,6 (2015)	650	500	400
6	Rata nașterilor timpurii la vârsta de 10–14 ani și 15–19 ani la 1000 de femei de vârsta respectivă, pe medii de reședință	Agencia Națională pentru Sănătate Publică	pentru 15–19 ani (anul 2016): total – 27,15; mediul urban – 14,02; mediul rural – 33,87	pentru 15–19 ani: 19; mediul urban: – 11; mediul rural: – 25	pentru 15–19 ani: 15; mediul urban: – 9; mediul rural: – 17	pentru 15–19 ani: 7; mediul urban: – 6; mediul rural: – 9
7	Ponderea populației încadrate în sistemul asigurării obligatorii de asistență medicală	Biroul Național de Statistică	78,7 (2015)	85	94	100

6. Un sistem de protecție socială solid și incluziv

Situația curentă

Conform Consiliului Europei, o societate incluzivă și unită implică bunăstare pentru toți membrii săi și exclude orice forme de polarizare și disparități semnificative⁵⁷. Aceasta presupune că diferențele în funcție de venituri, etnii sau culturi sînt acceptate, însă inegalitățile trebuie să fie reduse, astfel încît disparitățile să nu afecteze stabilitatea în societate, cu puține dispoziții menite să protejeze și să includă grupurile vulnerabile, lăsînd astfel intervențiile nesustenabile.

Pe parcursul ultimilor ani, Republica Moldova a implementat mai multe reforme în domeniul protecției sociale. Cu toate acestea, sistemul de protecție socială a rămas în proces de transformare, fiind unul centralizat, preponderent reactiv și redistributiv.

Asistența socială reprezintă 24% din anvelopa socială (2,7% din PIB) și în proporție de 95% este destinată plăților sociale. Prestațiile de asistență socială sînt fragmentate și se oferă unei game largi de beneficiari. Direcționarea asistenței sociale este slabă, dovezile privind datele Sistemului informațional automatizat „Asistență socială” nu sînt pe deplin utilizate pentru ajustarea politicilor de protecție socială, iar valoarea prestațiilor este mică, respectiv impactul asupra bunăstării beneficiarului este ne semnificativ. Mai eficiente în diminuarea sărăciei sînt prestațiile țintite ce se oferă doar familiilor care au un venit lunar cumulat mai mic decît venitul lunar minim garantat de stat. Actualmente, două prestații de asistență socială sînt acordate prin schema de testare a venitului: plata ajutorului social și ajutorul pentru perioada rece a anului. Coeziunea insuficientă între asistența socială și politica de ocupare a forței de muncă contribuie la un grad semnificativ de dependență de schema de plată țintită. De asemenea, acoperirea asistenței sociale nu este universală, generînd astfel oportunități de excludere, în special în cazul gospodăriilor neasigurate.

Asigurarea socială absoarbe cele mai multe fonduri (76%) din anvelopa socială și circa 8,5% din PIB. Sistemul public de asigurări sociale este o parte integrantă a sistemului de protecție socială, avînd ca obiectiv principal garantarea unui venit asiguratului prin acordarea unor prestații în bani persoanelor asigurate, aflate în imposibilitatea obținerii veniturilor salariale la survenirea anumitor riscuri sociale (incapacitate temporară sau permanentă de muncă, maternitate, bătrînețe, șomaj etc.). În Republica Moldova, ponderea principală din cheltuielile destinate prestațiilor de asigurări sociale în anul 2016 a revenit pensiilor de asigurări sociale – 86,6% (în anul 2015 constituind 84,8%), pe cînd indemnizațiile de asigurări sociale – 13,1% (în anul 2015 acestea au constituit 12,6%) și pentru alte prestații de asigurări sociale – 0,3%.

Presiunile asupra sistemului de protecție socială, în special asupra celui de asigurări sociale, vor crește în continuare pe fondul îmbătrînirii populației. În

⁵⁷ Consiliul Europei, 2004: 3.

anul 2030, aproximativ 29% din populația țării va avea vârsta de peste 60 de ani; dacă nu vor fi implementate politici eficiente menite să inverseze exodul de creiere, această pondere va crește pînă la 34% în anul 2050. Vulnerabilitățile în rîndurile persoanelor vîrstnice se vor mări ca urmare a sarcinii demografice în creștere, gradului mare de dependență, speranței la o viață sănătoasă scăzută și calității insuficiente a serviciilor de sănătate. Aceste lucruri vor avea un efect major atît asupra sistemului de asigurări sociale de stat, cît și asupra sistemului de asistență socială.

Grupurile vulnerabile

- *Populația cu venituri mici* – în deosebi cei care se încadrează în primele două quintile după venituri, al căror venit disponibil mediu lunar este sub minimul de existență: 63% din minimul de existență pentru prima quintilă și 86% – pentru a doua quintilă. Astfel, circa 40% din populație trăiesc la un nivel de venituri inferior minimului mediu de existență⁵⁸.

- *Copiii*. În anul 2015, rata sărăciei pentru copii a fost de 11,5%, pe cînd cea pentru populația generală – de 9,6%. Circa 0,2% dintre copii sînt expuși la sărăcia extremă. Rata sărăciei pentru copiii din mediul rural este de 9 ori mai mare decît rata sărăciei pentru copiii din mediul urban⁵⁹.

- *Famiile cu copii aflați în situații de risc*. Cuplurile familiale cu mulți copii, părinții singuri cu copii, gospodăriile cu copii cu dizabilități⁶⁰ și alte gospodării cu copii înregistrează, în medie, cele mai scăzute venituri. În anul 2016, venitul disponibil mediu lunar în cazul părinților singuri cu copii și altor gospodării cu copii a constituit 93% din minimul de existență mediu pe țară⁶¹. Situația este și mai dramatică pentru aceleași categorii de populație din localitățile rurale.

- *Persoanele cu dizabilități* se confruntă cu bariere diverse în realizarea dreptului de a trăi independent în comunitate. Circa 32% dintre cei chestionați se consideră persoane total integrate în comunitate, 43% – persoane parțial integrate în comunitate, 15% – persoane parțial izolate de comunitate, iar 8% – persoane total izolate de comunitate. Persoanele cu dizabilități care au indicat că se simt parțial izolate sau total izolate de comunitate au indicat următoarele motive ale segregării: sărăcia și nivelul scăzut de trai (40%), lipsa unor servicii la nivel de comunitate (29%), prestațiile sociale mici (23%), starea de sănătate proastă (20%), lipsa de prieteni, persoane care să-i susțină (18%), atitudinea negativă a membrilor comunității față de persoanele cu dizabilități (10%).

Persoanele cu dizabilități sînt cele mai dependente de plățile sociale, iar pentru multe dintre gospodăriile cu capul familiei cu dizabilitate plățile sociale sînt unica

⁵⁸ Conform datelor studiului selectiv în gospodării al Biroului Național de Statistică *Cercetarea bugetelor gospodăriilor casnice*.

⁵⁹ Biroul Național de Statistică, *Copiii Moldovei*, UNICEF, 2017.

⁶⁰ Gospodăriile cu copii cu dizabilități necesită diferite tipuri și niveluri de beneficii, precum și servicii.

⁶¹ Conform datelor studiului selectiv în gospodării al Biroului Național de Statistică *Cercetarea bugetelor gospodăriilor casnice*.

sursă de venit. Problema respectivă este alimentată de persistența stereotipurilor și a prejudecăților negative față de persoanele cu dizabilități în societate și de faptul că nu există programe cuprinzătoare de sensibilizare privind drepturile persoanelor cu dizabilități⁶². În Republica Moldova există circa 13000 de copii cu dizabilități. Acești copii sînt disproporțional săraci, nu au acces egal la educație de calitate și de susținere, sînt mai puțin susceptibili de a absolvi școala și, din cauza prejudecăților, au acces foarte limitat la formare profesională și la oportunitățile de angajare⁶³.

- *Persoanele vîrstnice* au un grad sporit de dependență față de plățile sociale, acestea fiind singura sursă de venit pentru o mare parte dintre pensionari. Din totalul de pensionari aflați în evidența organelor de asigurări sociale în anul 2017, circa două treimi sînt femei. Femeile beneficiază de pensii pentru limită de vîrstă mai mici decît bărbații. Mărimea medie a pensiei pentru limită de vîrstă a femeilor din sectorul agricol acoperă doar 76,0% din valoarea minimumului de existență pentru pensionari, comparativ cu 80,0% în cazul bărbaților. În sectorul nonagricol, mărimea medie a pensiei bărbaților depășește valoarea minimumului de existență cu 26,0%, în timp ce a femeilor acoperă doar 93,0%. Din numărul total de familii beneficiare de ajutor social în perioada 2009–2017, peste 55% au cel puțin o persoană peste vîrsta de pensionare. Totodată, din numărul total al solicitanților de ajutor social circa 73% reprezintă femeile.

- *Tinerii neîncadrați în sistemul educațional și pe piața muncii*. Rata șomajului în rîndul populației cu vîrsta cuprinsă între 15 și 24 de ani este de circa 3 ori mai mare față de cea totală (11,8% față de 4,1% în anul 2017), fapt ce expune tinerii la riscuri de sărăcie și alimentează înclinația spre emigrare.

- *Gospodăriile de etnie romă* au o dependență sporită față de prestațiile sociale, iar venitul din plata socială constituie 13% din totalul de venituri ale acestei categorii de populație. Rata șomajului în rîndul populației de etnie romă este aproximativ de două ori mai mică decît cea în rîndul populației nonrome, care este mai vast implicată în munca necalificată⁶⁴.

Factorii cauzali

Programele de asistență socială, în timp ce au obiectivul de a garanta un venit minim pentru familiile vulnerabile și reprezintă un mecanism de reducere a sărăciei pe termen lung, nu vizează acoperirea situațiilor de necesitate imediată. Beneficiile oferite de programul de asistență socială nu acoperă deocamdată coșul minim de consum al unei familii, ceea ce limitează capacitatea sa de reducere a sărăciei. Valorile de asistență sînt adesea prea reduse și reprezintă doar o mică parte din nevoia totală creată de un șoc. Proiectarea programului și procedurile administrative

⁶² Punctul 18 din *Observațiile finale ale Comitetului pentru drepturile persoanelor cu dizabilități* din data de 12 aprilie 2017.

http://msmps.gov.md/sites/default/files/legislation/observatiile_si_recomandarile_comitetului_onu_pentru_drepturile_pers_cu_dizabilitati_2017_rom.pdf

⁶³ UNICEF, 2017.

⁶⁴ Organizația Națiunilor Unite în Moldova, *Romii în Republica Moldova*.

au nevoie de revizuire. Calculele *proxy* (estimările indirecte), utilizate în prezent, de multe ori nu includ, în mod adecvat, nevoia unei gospodării de a crea condiții pentru excluderea incorectă a solicitanților cu condiții de trai reduse și a celor care locuiesc în gospodării complexe, cu mai multe generații. Accesibilitatea la program, în special în zonele rurale, adesea necesită costuri suplimentare de călătorie, care reprezintă o povară pentru gospodăriile vulnerabile. Există o conștientizare generală limitată a societății privind diferite programe de asistență socială disponibile.

Viziunea strategică

Scopul strategic urmărit este de a dezvolta un sistem de protecție socială durabil și social responsabil, care să susțină adecvat populația să depășească situațiile de risc și să devină rezilientă, precum și să se adapteze la diverse șocuri și riscuri la nivel de persoană, gospodărie și comunitate, iar obiectivul de lungă durată rămâne atenuarea sărăciei și asigurarea oportunităților egale pentru grupurile vulnerabile ale societății.

Atingerea acestui scop va fi posibilă prin intermediul suportului financiar, al creării de oportunități pentru dobândirea unui venit și al serviciilor de îngrijire, securitate, asistență și incluziune socială. În acest sens, suportul și protecția socială trebuie să ofere un set complex și coerent de măsuri de protecție pentru toate persoanele pe tot parcursul vieții lor: 1) naștere (și maternitate) – suport financiar, îngrijire pre- și postnatală; 2) creșă/grădiniță – dezvoltare cognitivă și prevenirea malnutriției; 3) școală – sprijin adecvat pentru educație incluzivă, îngrijirea copilului aflat în dificultate, îmbunătățirea condițiilor de trai; 4) universitate/adolescență – programe pentru dezvoltarea abilităților, suport financiar; 5) familie – scheme de reducere a sărăciei, suport de maternitate, plăți pentru îngrijirea copilului și alte măsuri de prevenire a abandonului copilului, politici împotriva violenței domestice și a violenței, neglijării și exploatării copilului, discriminării și excluziunii sociale și politici privind concilierea vieții de familie cu cea profesională; 6) perioada economică activă – suport pentru șomaj, dizabilitate, boală, servicii de reabilitare medicală și profesională etc.; 7) pensionare – pensia pentru limită de vârstă, servicii de îngrijire și incluziune; 8) abordarea discriminării și excluziunii sociale pe tot parcursul vieții.

Astfel de măsuri se vor baza pe o viziune a unui mediu financiar, fiscal și economic durabil, ținând cont de capacitățile contributive ale diferitor grupuri ale populației, implementarea eficientă a obligațiilor fiscale, prioritizarea cheltuielilor, precum și asigurarea unei baze de venituri mai largi și mai progresive, astfel prevenind fraudarea și evaziunea fiscală.

Obiective specifice

Până în anul 2030, sistemul de protecție socială al Republicii Moldova va avea seturi de garanții sociale de bază bine definite la nivel național care, pe durata ciclului de viață, să le asigure tuturor celor care au nevoie accesul la servicii esențiale

de asistență medicală și un venit de bază, care în combinație asigură accesul la bunuri și servicii definite drept necesare la nivel național. Aceste seturi de garanții sociale de bază, definite la nivel național, ar trebui să asigure o protecție socială menită să prevină sau să atenueze sărăcia, vulnerabilitatea și excluziunea socială și să promoveze egalitatea.

În vederea realizării acestui obiectiv, sistemul de protecție socială va urma două obiective majore:

- (i) modernizarea sistemului de asigurări sociale;
- (ii) modernizarea sistemului de asistență socială.

În procesul de replanificare și implementare a sistemului de protecție socială trebuie luate în considerare următoarele aspecte:

- a) să combine măsuri preventive, promoționale și active, beneficii și servicii sociale;
- b) să promoveze activitatea economică productivă și angajarea formală;
- c) să asigure coordonarea cu alte politici care sporesc ocuparea formală, generarea veniturilor, educația, alfabetizarea, formarea profesională, aptitudinile și capacitatea de angajare profesională, care reduc precaritatea/instabilitatea și promovează munca sigură, antreprenoriatul și întreprinderile durabile într-un cadru de muncă decentă.

Acțiuni prioritare

În vederea modernizării sistemului de asigurări sociale sînt prevăzute următoarele priorități:

- o precondiție de bază este sporirea veniturilor populației din surse durabile (obiectivul general 1);
- continuarea reformei sistemului de pensionare (unificarea condițiilor de pensionare pentru toate categoriile de asigurați, majorarea vârstei de pensionare și a stagiului de cotizare);
- reformarea sistemului de asigurări sociale prin dezvoltarea unui sistem multipilon funcțional și sustenabil: pilonul 1 public redistributiv obligatoriu, bazat pe principiul contributivității. Or, mărimea viitoarei pensii depinde de nivelul contribuțiilor de asigurări sociale și perioada de achitare a acestora care asigură pensia cel puțin la nivelul minimului de existență; pilonul 2 public sau/și privat cumulativ obligatoriu, care asigură o corelare perfectă a pensiei cu volumul contribuțiilor de asigurări sociale; și pilonul 3 privat redistributiv facultativ care oferă posibilitatea tuturor doritorilor de a contribui suplimentar în sistemul de asigurări sociale private în vederea asigurării unei pensii mărite;
- fortificarea pilonului 1, drept precondiție de bază pentru dezvoltarea pilonilor 2 și 3 de asigurări sociale, prin unificarea condițiilor de pensionare pentru toate categoriile de asigurați, prin minimizarea excepțiilor pentru anumite categorii de populație, atât pe partea contribuțiilor, cât și beneficiilor de asigurări sociale, în vederea consolidării echității sistemului și, implicit, încrederii în sistem, precum și

prin creșterea transparenței privind acumularea contribuțiilor de asigurări sociale, administrarea acestora și modalitatea de formare a pensiei;

- dezvoltarea pilonilor 2 și 3 prin asigurarea unui cadru regulator și fiscal facil și, în același timp, stabilirea unui cadru prudential suficient pentru a preveni eventuale fraude;

- informarea populației despre funcționarea sistemului de asigurări sociale, în vederea stimulării contribuțiilor și, prin urmare, unei acoperiri cât mai largi a populației în sistemul asigurărilor sociale.

În vederea modernizării sistemului de asistență socială sînt prevăzute următoarele priorități:

- consolidarea funcției preventive a asistenței sociale în scopul reducerii vulnerabilității și a sărăciei prin:

- măsurarea adecvată a deprivărilor sociale pentru a ajuta la prioritizarea politicilor sociale la toate nivelurile statului și pentru a îmbunătăți coeziunea socială;

- elaborarea criteriilor bine articulate, eficiente și integrate de asistență socială, precum și asigurarea unei legături între programele de plăți și serviciile sociale. Ele trebuie să fie eficiente, flexibile și durabile;

- îmbunătățirea eficienței schemelor de plăți sociale prin reducerea fragmentării, duplicării și ineficienței acestora. Renunțarea la plățile ad-hoc fără analiza impactului;

- îmbunătățirea accesibilității și transparenței schemelor de asistență socială prin:

- dezvoltarea mecanismelor de responsabilizare privind livrarea beneficiilor; reducerea nivelului abuzului de asistență socială;

- creșterea gradului de conștientizare și îmbunătățirea informațiilor privind drepturile de protecție socială, în special în zonele rurale și greu accesibile;

- îmbunătățirea accesului la serviciile sociale pentru grupurile dezavantajate prin furnizarea de servicii relevante, cu o distribuție geografică omogenă, luînd în considerare nevoile, oportunitățile și potențialul fiecărui beneficiar în mod individual;

- consolidarea capacităților structurilor de asistență socială, inclusiv la nivel local, prin dezvoltarea instrumentelor inovatoare de colectare a datelor, alocarea beneficiilor și consolidarea resurselor umane;

- consolidarea potențialului de protecție socială al schemelor de asistență socială prin consolidarea monitorizării impactului protecției sociale asupra celor mai vulnerabile grupuri ale populației;

- îmbunătățirea accesului la servicii sociale al grupurilor defavorizate prin oferirea serviciilor relevante, cu distribuție geografică omogenă, ținînd cont de necesitățile, oportunitățile și potențialul fiecărui beneficiar în mod individual;

- îmbunătățirea performanței sistemului de suport formal prin reconfigurarea abordării, modului de intervenție, precum și a infrastructurii sociale;

• fortificarea instituțiilor din domeniul asistenței sociale prin ajustarea infrastructurii sociale, prin instituirea unor mecanisme funcționale intersectoriale și instrumente de colectare a datelor și luarea deciziilor în baza evidențelor, prin dezvoltarea instrumentelor/mecanismelor clare de intrare în sistem, prin acreditarea serviciilor sociale, atât publice, cât și private, precum și prin aplicarea regulamentelor de funcționare și standardelor minime de calitate realiste, clare și uniforme.

Impactul scontat

Un sistem de protecție socială durabil care, pe de o parte, să permită oamenilor să depășească situațiile de risc, iar pe de altă parte, să se adapteze la diverse șocuri și riscuri va crea premise pentru reducerea sărăciei și excluziunii sociale. La rândul său, aceasta va diminua povara sistemului asupra bugetului public național, fapt ce va disponibiliza resurse importante pentru investiții care ar stimula dezvoltarea durabilă. Totodată, aceasta va permite sporirea nivelului de securitate socială, previzibilitate și confort pentru populație, cu efecte directe asupra calității vieții.

Indicatori de monitorizare și evaluare⁶⁵

Nr. crt.	Indicatorul	Sursa	Valoarea de referință	Ținta intermediară pentru 2022	Ținta intermediară pentru 2026	Ținta finală pentru 2030
Elementele viziunii strategice:						
– dezvoltarea unui sistem de protecție socială durabil, care să permită oamenilor să depășească situațiile de risc, precum și să se adapteze la diverse șocuri și riscuri la nivel de individ, gospodărie și comunitate;						
– oferirea suportului financiar, crearea oportunităților pentru dobândirea unui venit și dezvoltarea serviciilor de îngrijire, securitate și incluziune socială						
1	Rata sărăciei absolute, %	Biroul Național de Statistică	9,6 (2015)	7,0	5,0	4,0
2	Indicele de îmbătrânire activă	Ministerul Sănătății, Muncii și Protecției Sociale	27,1 (2016)	33,9	42,3	45,0
Acțiuni prioritare în vederea modernizării sistemului de asigurări sociale de stat						
3	Coraportul dintre pensia medie pentru limită de vîrstă și salariul mediu lunar brut, %	Casa Națională de Asigurări Sociale/ Biroul	26,0 (2016)	27,0	29,0	30,0

⁶⁵ Unde este posibil, toți indicatorii vor fi dezagregați în baza următoarelor criterii: mediu (rural/urban), sex, vîrstă, statut socioeconomic, dizabilitate (inclusiv tip și grad de dizabilitate), etnie și/sau limbă vorbită.

		Național de Statistică				
4	Coraportul dintre pensia medie pentru limită de vîrstă și minimul de existență pentru pensionari, %	Casa Națională de Asigurări Sociale/ Biroul Național de Statistică	94,1 (2017)	100,0	105,0	110,0
5	Ponderea transferurilor curente primite cu destinație generală între bugetul de stat și bugetul asigurărilor sociale de stat, în total venituri BASS%	Casa Națională de Asigurări Sociale	5,0 (2017)	4,0	3,0	2,0
Acțiuni prioritare în vederea modernizării sistemului de asistență socială						
6	Ponderea cheltuielilor pentru serviciile sociale în totalul de cheltuieli pentru protecția socială, %	Ministerul Sănătății, Muncii și Protecției Sociale	6,2 (2014)	10,0	15,0	20,0
7	Coraportul dintre indemnizația lunară pentru creșterea copilului pînă la împlinirea vârstei de 3 ani pentru persoanele asigurate și valoarea medie a minimului de existență pentru copiii în vîrstă de 1–6 ani, %	Casa Națională de Asigurări Sociale/ Biroul Național de Statistică	88,8 (2017)	95,0	100,0	105,0
8	Coraportul dintre indemnizația lunară pentru îngrijirea copilului pînă la împlinirea vârstei de 1,5/2,0 ani pentru persoanele neasigurate și valoarea medie a minimului de existență pentru copiii	Casa Națională de Asigurări Sociale/ Biroul Național de Statistică	35,6 (2017)	45,0%	55,0%	65,0%

	în vîrstă de 1–6 ani, %					
9	Raportul dintre numărul bătrînilor și persoanelor cu dizabilități deservite și numărul lucrătorilor sociali	Ministerul Sănătății, Muncii și Protecției Sociale	9,5 (2016)	8,5	7,5	6,5

7. Asigurarea unui echilibru între muncă și familie

Situația curentă

Timpul este resursa principală de care dispun oamenii și utilizarea lui eficientă are o importanță economică majoră. Or, felul în care este utilizat timpul de-a lungul vieții pentru activități necesare supraviețuirii *versus* cele legate de dezvoltare personală sau de viața socială (familie, comunitate) poate să ofere informații valoroase despre nivelul de stres la care este expusă societatea și despre calitatea vieții în general. Astfel, numărul prea mare de ore pe care școlarii le petrec făcînd temele sugerează că este necesar de a se revizui programele școlare, deoarece pentru o dezvoltare și socializare adecvată copiii trebuie să aibă timp pentru joacă, activități extracurriculare și pentru simpla comunicare cu prietenii și cu familia. Un număr mare de ore lucrate – atît în ocupații salariale, cît și în activități casnice neremunerate – poate vorbi atît despre motivații intrinseci de productivitate, cît și despre aceea că adulții nu fac față presiunilor financiare, despre discriminare de gen sau despre absența unor ocupații decente.

Analiza utilizării timpului în Republica Moldova⁶⁶ a scos în evidență o serie de probleme ce țin de alocarea timpului care afectează calitatea vieții oamenilor. Pe de o parte, destul de mult timp oamenii consumă pentru îngrijirea familiei și gospodăriei, viața socială și divertisment. Pe de altă parte, oamenii nu alocă aproape deloc timp pentru munca voluntară și întruniri, precum și pentru sport și activități în aer liber, iar după vîrsta de 24 de ani, majoritatea populației nu acordă aproape deloc timp pentru a studia sau a merge la cursuri.

Analiza utilizării timpului a scos în evidență multe diferențe dintre bărbați și femei care sugerează că oportunitățile economice pentru femei sînt reduse. În medie, bărbații lucrează cu 45 minute pe zi mai mult față de femei pentru activități remunerate, în schimb femeile alocă cu două ore mai mult pentru grijile casnice/de gospodărie (activități neremunerate). Bărbații dedică aproximativ o oră în plus față de femei hobby-urilor și jocurilor la calculator și cu jumătate de oră mai mult mass-mediei și vieții sociale. Toate femeile își dedică timp pentru grijile casnice/de gospodărie față de 80% dintre bărbați care se implică (ca timp mai puțin) acestor

⁶⁶ Cercetare efectuată cu suportul Programului Națiunilor Unite pentru Dezvoltare, Entității Națiunilor Unite pentru Egalitatea de Gen și Abilitarea Femeilor (UN Women) și Guvernului Suediei în cadrul proiectului ONU *Consolidarea Sistemului Statistic Național*.

griji. Femeile acordă mult mai mult timp pentru îngrijirea fizică și supravegherea copilului.

Grupurile vulnerabile

- *Copiii* (10–14 ani) utilizează timpul în mod disproporțional în favoarea studiilor formale, în detrimentul activităților extracurriculare și de socializare: 5,5 ore pe zi pentru cursuri, plus 1,7 ore pentru teme pentru acasă și 1,5 ore pentru studierea în timpul liber. În același timp, își petrec doar 0,6 ore cu familia, 0,8 ore pentru odihnă și 1,8 ore pentru mersul pe jos/plimbări. Același lucru se observă și în cazul tinerilor (15–24 de ani). Situația respectivă este mult mai dificilă în cazul copiilor fără familie, unde timpul alocat pentru activități extracurriculare este și mai mic.

- *Femeile* dedică mult mai mult timp pentru îngrijirea copiilor, lucrări casnice (spălat, călcat, gătit, curățenia în locuință etc.). Chiar pentru reparația locuinței femeile dedică mai mult timp față de bărbați. Aceasta subminează abilitatea economică a femeilor, limitează accesul acestora la oportunități economice și stimulează dependența economică a femeilor de bărbați. Bărbații se implică mai puțin în activitățile de îngrijire și educare a copiilor, precum și în activitățile casnice, ceea ce poate afecta relațiile armonioase din cadrul familiei.

- *Persoanele cu dizabilități* alocă mai puțin timp ocupațiilor, studiilor, accesării și utilizării serviciilor comparativ cu restul populației⁶⁷.

- *Vîrstnicii* dedică mult mai puțin timp pentru viața socială, activități culturale și divertisment, majoritatea timpului lor fiind alocat îngrijirii gospodăriei.

Factorii cauzali

- Copiii petrec mult timp pentru studiile formale din cauza programelor școlare neadecvat de încărcate, posibil irelevante și de calitate joasă.

- În cazul femeilor, se simte insuficiența oportunităților economice care le-ar oferi ocupații alternative celor de îngrijire a gospodăriei. În general, rolurile de gen/stereotipurile cu privire la statutul femeii în familie și societate au rămas practic neschimbate în ultimii ani. Politicile neprietenoase familiilor de pe piața muncii contribuie la faptul că stereotipurile privind rolurile de gen nu se atenuază, iar drept rezultat, atât bărbații, cât și femeile nu pot atinge numărul dorit de copii. În acest sens, există un cerc vicios al politicilor care influențează mamele să se retragă de pe piața muncii, pe o perioadă îndelungată, fapt care determină inegalități de gen pe piața muncii, element care consolidează stereotipuri și roluri de gen, prin a determina femeile să opteze pentru domenii economice care ar permite o mai mare conciliere a vieții profesionale cu cea de familie, de exemplu.

- Nivelul redus de servicii de creșă contribuie la deteriorarea poziției femeilor pe piața muncii. Astfel, în țările în care nivelul de acces la servicii de creșă este redus, rata de ocupare a femeilor de vîrstă reproductivă este mult mai mică (în

⁶⁷ Notă analitică *Utilizarea timpului de către persoanele cu dizabilități*, Biroul Național de Statistică, 2013.

Republica Moldova, rata de acces al creșelor era de 11,8%, conform datelor din anul 2014)⁶⁸.

- Nivelul redus de servicii accesibile de îngrijire a persoanelor vârstnice, cu dizabilități sau cu maladii severe contribuie, de asemenea, la deteriorarea poziției femeilor pe piața muncii (în majoritatea cazurilor femeile îngrijind aceste persoane).

- Nivelul scăzut de dezvoltare a sistemului de învățare pe tot parcursul vieții, precum și reticența persoanelor adulte față de învățare.

- Nivelul scăzut de educație privind modul sănătos de viață, concomitent cu accesibilitatea financiară limitată pentru activitățile sportive.

- Politicile interne ale angajatorului nu sînt prietenoase familiilor, în special cele ce vizează programul flexibil de muncă. Un studiu recent⁶⁹ relevă o diferență în ceea ce privește flexibilitatea programului de muncă la bărbați și femei. Conform acestuia, 47,2% dintre femei se bucură de program flexibil de muncă, în timp ce în cazul bărbaților această cifră este de 49,7%, cu o discrepanță semnificativă în cazul persoanelor ce au un program de lucru foarte flexibil: de acest privilegiu se bucură doar 6,0% dintre femei, comparativ cu 13,1% dintre bărbați. Important este și faptul că doar 10,5% dintre femeile cu vîrsta cuprinsă între 18 și 29 de ani (vîrsta reproductivă) dispun de un program de muncă foarte flexibil. Rezultatele anchetei realizate de către Biroul Național de Statistică cu privire la reconcilierea vieții profesionale și a celei de familie⁷⁰ arată că, în general, programul de lucru al salariaților nu este flexibil pentru 88,5% dintre salariați. Aceștia au declarat că nu au posibilitatea de a varia cel puțin cu o oră programul de începere sau de terminare a zilei de muncă din motive familiale, 7,3% pot varia începutul și sfîrșitul zilei de muncă, cu condiția respectării numărului de ore lucrate zilnic.

- Situația economică și socială precară a femeilor și bărbaților vîrstnici, în paralel cu infrastructura de acces slab dezvoltată, explică izolarea socială a acestor oameni.

- Constrîngerile privind alocarea timpului de către persoanele cu dizabilități sînt determinate de modul de viață și de comportament mai puțin activ, mai puțin intens și diferit al acestora. Printre alți factori de influență pot fi enumerate și posibilitățile financiare limitate ale persoanelor cu dizabilități, precum și infrastructura neadaptată necesităților acestora – toți acești factori avînd un impact negativ de intensificare a excluziunii sociale și economice, precum și de sporire a riscului de sărăcie a acestor persoane.

Viziunea strategică

Scopul strategic urmărit este de a crea toate condițiile necesare pentru ca, în anul 2030, oamenii să aibă posibilitatea să ia decizii de alocare a timpului în mod

⁶⁸ Date furnizate de către Oficiul ONU pentru Drepturile Omului din Moldova.

⁶⁹ Studiu Omnibus, CPD, 2015.

⁷⁰ *Reconcilierea vieții profesionale și a celei de familie*, BNS 2010.

http://www.statistica.md/public/files/publicatii_electronice/Reconcilierea/Reconcilierea_2010.pdf

informat și independent, astfel încât să fie asigurat un echilibru optimal între viața personală și cea profesională.

Obiective specifice

În vederea realizării viziunii strategice, politicile trebuie, pe de o parte, să faciliteze o reconciliere mai eficientă a timpului pentru viața personală și cea profesională, iar pe de altă parte, să încurajeze alocarea timpului pentru activități de dezvoltare personală. Aceasta va permite atingerea țintelor din obiectivul de dezvoltare durabilă 5 (Realizarea egalității de gen și împuternicirea tuturor femeilor și a fetelor), în special a țintei 5.4 (Recunoașterea și aprecierea îngrijirii și lucrului casnic neplătit prin furnizarea de servicii publice, infrastructurii și politicilor de protecție socială).

Acțiuni prioritare

În vederea reconcilierii mai eficiente a timpului pentru viața personală și cea profesională:

- introducerea și promovarea conceptului de reconciliere mai bună a timpului dedicat vieții personale și profesionale la nivelul politicilor publice;
- asigurarea accesului tuturor familiilor la serviciile de educație și îngrijire timpurie a copiilor și la educația preșcolară (în conformitate cu obiectivul general 4);
- reforma profundă a concediului de îngrijire a copilului, care trebuie să fie optimal ca durată, mai bine plătit și să încurajeze ambii părinți să beneficieze de concediul de îngrijire a copilului;
- flexibilizarea legislației muncii, pentru a permite angajatorilor și angajaților să agreeze condițiile flexibile de muncă, care ar facilita angajarea populației vârstnice, în funcție de necesitățile și interesele ambelor părți (în conformitate cu obiectivul general 3);
- adaptarea infrastructurii fizice și a serviciilor publice la necesitățile grupurilor vulnerabile, în special ale persoanelor cu dizabilități și ale vârstnicilor.

Politici de încurajare a alocării timpului pentru activități de dezvoltare personală:

- creșterea flexibilității programului școlar, în vederea creșterii timpului alocat pentru activități extracurriculare și de dezvoltare personală;
- dezvoltarea, în cadrul programului de educație civică, a deprinderilor de viață, a deprinderilor de management eficient al timpului;
- asigurarea unor oportunități de învățare pe tot parcursul vieții, inclusiv la locul de muncă, ca măsură esențială pentru adaptarea la cerințele pieței muncii și reducerea presiunilor orelor de lucru asupra timpului personal al angajaților;

- promovarea mai activă a modului sănătos de viață, inclusiv la locul de muncă și în spațiile publice, a practicării sportului, plimbatului și petrecerii timpului în aer liber;
- dezvoltarea programului de solidaritate între generații pentru a facilita petrecerea timpului liber de către vârstnici și tineri.

Impactul scontat

Îmbunătățirea eficienței în utilizarea timpului va permite o alocare mai oportună a principalei resurse de care dispune fiecare persoană – timpul. Aceasta va duce la reducerea nivelului de stres și sporirea calității capitalului uman, deoarece atingerea obiectivelor menționate va asigura creșterea alocării timpului pentru dezvoltarea personală, precum și un echilibru mai bun între timpul alocat pentru viața personală și cea profesională.

Indicatori de monitorizare și evaluare⁷¹

Nr. crt.	Indicatorul	Sursa	Valoarea de referință	Ținta intermediară pentru 2022	Ținta intermediară pentru 2026	Ținta finală pentru 2030
Elementele viziunii strategice:						
– asigurarea tuturor condițiilor necesare pentru ca oamenii să aibă posibilitatea să ia decizii de alocare a timpului în mod informat și independent;						
– asigurarea unui echilibru optimal între viața personală și cea profesională						
Acțiuni prioritare în vederea reconcilierii mai eficiente a timpului pentru viața personală și cea profesională						
1	Timpul mediu alocat pentru munci neremunerate, ore pe zi	Biroul Național de Statistică	3,9 (2013)	3,6	3,0	2,8
2	Timpul mediu alocat de părinți pentru îngrijirea copilului, ore pe zi	Biroul Național de Statistică	2,1 (2013)	2,5	2,8	3,0
3	Timp mediu petrecut cu familia, ore pe zi	Biroul Național de Statistică	1,2 (2013)	1,4	1,6	1,8
Acțiuni prioritare în vederea încurajării alocării timpului pentru activități de dezvoltare personală						
4	Timpul mediu alocat pentru studii, ore pe zi	Biroul Național de Statistică	5,9 (2013)	6,3	6,5	6,9

⁷¹ Unde este posibil, toți indicatorii vor fi dezagregați în baza următoarelor criterii: mediu (rural/urban), sex, vârstă, statut socioeconomic, dizabilitate (inclusiv tip și grad de dizabilitate), etnie și/sau limbă vorbită.

5	Timpul mediu alocat pentru practicarea sportului și altor activități de exterior, ore pe zi	Biroul Național de Statistică	1,8 (2013)	2,0	2,2	2,5
---	---	-------------------------------	---------------	-----	-----	-----

8. Asigurarea unei guvernări eficiente și incluzive și a supremației legii

Situația curentă

Dezvoltarea durabilă nu poate fi realizată fără a respecta drepturile omului și fără a asigura pacea, stabilitatea, o guvernare eficientă și supremația legii. Astfel, în cadrul acestui obiectiv sînt incluse cele mai critice componente ale bunei guvernări pentru dezvoltarea durabilă – promovarea supremației legii și accesului egal la justiție; combaterea tuturor formelor corupției; dezvoltarea eficienței, responsabilității și transparenței instituțiilor la toate nivelurile; asigurarea procesului decizional receptiv, incluziv, participativ și reprezentativ la toate nivelurile; asigurarea accesului la informație.

Eficiența guvernării este măsurată prin gradul de încredere a oamenilor în instituțiile centrale ale statului. Potrivit Barometrului Opiniei Publice⁷², cea mai înaltă încredere în autoritățile centrale ale statului, începînd cu anul 2001, a fost înregistrată în perioada 2002–2005, cu excepția anului 2003. Începînd cu anul 2005 pînă în anul 2017, nivelul de încredere în cele trei autorități (Parlament, Guvern, Președinte) a avut o tendință de scădere, cel mai redus nivel fiind atins în anul 2016, ca urmare a crizei politice din anul 2015, toate instituțiile situîndu-se la nivelul de circa 6–7% de încredere din partea respondenților, cu o ușoară creștere în anul 2017.

Percepția oamenilor este confirmată de indicele prosperității⁷³ pentru anul 2017, care plasează guvernarea din Republica Moldova pe locul 112 din 149 de țări, în categoria țărilor cu guvernare ineficientă, în scădere față de anul 2016, cînd Republica Moldova se situa pe locul 98 din 149 de țări. În același timp, potrivit indicelui libertății economice pentru anul 2018⁷⁴, Republica Moldova acumulează la categoria „Integritatea Guvernului” 26,6%, în scădere cu 2,0 p.p. față de anul 2017 și cu 8,4 p.p. față de anul 2016. Totodată, deși „Eficiența justiției” acumulează 26,3% în anul 2018, în creștere cu 2,4 p.p. față de anul 2016, potrivit raportului, sectorul judecătoresc rămîne slab dezvoltat și nu garantează întotdeauna drepturile omului și cele ale investitorilor. Conform Raportului competitivității globale pentru 2017–2018⁷⁵, la categoria „Instituții”⁷⁶, Republica Moldova se plasează în anul 2016

⁷² <http://bop.ipp.md/>

⁷³ Acesta măsoară performanța guvernării unei țări în baza a trei dimensiuni: eficiența guvernării, democrația și participarea politică, statul de drept. Calculat de Legatum Institute, <http://www.prosperity.com/rankings>

⁷⁴ Calculat de Institutul pentru Libertate Economică, <https://www.heritage.org/index/country/moldova>

⁷⁵ [http://www3.weforum.org/docs/GCR2017-](http://www3.weforum.org/docs/GCR2017-2018/05FullReport/TheGlobalCompetitivenessReport2017%E2%80%932018.pdf)

[2018/05FullReport/TheGlobalCompetitivenessReport2017%E2%80%932018.pdf](http://www3.weforum.org/docs/GCR2017-2018/05FullReport/TheGlobalCompetitivenessReport2017%E2%80%932018.pdf)

⁷⁶ Printre componentele din această categorie, care se referă nemijlocit la performanța administrației publice centrale, sînt incluse: (i) plăți neregulate și mită – locul 111 din 137; (ii) independența justiției – locul 132 din 137; (iii) favoritism în deciziile oficialilor Guvernului – locul 123 din 137; (iv) povara reglementărilor Guvernului – locul 110 din 137; (v) transparența Guvernului în elaborarea politicilor – locul 92 din 137.

pe locul 119 din 137 de țări, cu o relativă îmbunătățire față de anul 2015, când era pe locul 129, iar cei mai problematici factori în activitatea economică, menționați de respondenții sondajului realizat de Forumul Economic Mondial (World Economic Forum), rămân a fi în anul 2017: corupția (20,6% față de 20,7% în anul 2016); instabilitatea politicilor (13,5% față de 15,2% în anul 2016); birocrăția ineficientă a Guvernului (7,9% față de 8,0% în anul 2016).

Un aspect important în procesul de consolidare a unei guvernări eficiente, responsabile și transparente este combaterea fenomenului corupției și asigurarea integrității decidenților politici și funcționarilor publici. Lupta cu flagelul corupției este un proces continuu de la independența Republicii Moldova, în mod special, fiind considerată o prioritate în ultimii ani, odată cu negocierea și semnarea Acordului de Asociere dintre Republica Moldova, pe de o parte, și Uniunea Europeană și Comunitatea Europeană a Energiei Atomice și statele membre ale acestora, pe de altă parte. Cu toate acestea, potrivit Barometrului Opiniei Publice, corupția, prezentă la toate nivelurile în societate, constituie una din îngrijorările majore ale oamenilor, alături de șomaj, sărăcie și prețuri mari. Potrivit Freedom House⁷⁷, indicele corupției practic rămâne neschimbat din 1999 pînă în prezent, fiind situat în jur de cota 6, unde 7 reprezintă cel mai negativ rezultat, iar 1 cel mai pozitiv. În același timp, conform Transparency International, indicele percepției corupției este în continuă scădere în ultimii ani, de la 36 în 2012 la 30 în 2016, dar cu o ușoară îmbunătățire în anul 2017, când indicele a atins 31 de puncte.

Activitatea cotidiană a instituțiilor statului trebuie să se bazeze pe respectarea principiilor statului de drept și să fie completate cu măsuri eficiente de combatere a corupției și eforturi pentru creșterea accesului la justiție pentru oameni într-o manieră echitabilă. Potrivit Barometrului Opiniei Publice, cel mai înalt nivel al încrederii în justiție a fost în anul 2005, fiind aproximativ de 50%. Neîncrederea în justiție a atins cota maximă în anii 2015 și 2016, situându-se la nivelul de 85% și, respectiv, 86%, în anul 2017 situația s-a îmbunătățit ușor, însă neîncrederea rămîne oricum la unul dintre cele mai înalte niveluri din 2001 pînă în prezent. Neîncrederea în sistemul justiției generează un nivel scăzut de încredere în stat și instituțiile acesteia, ceea ce duce la crearea unui cerc vicios în relația stat–om.

Potrivit Freedom House⁷⁸, indicele independenței justiției reflectă în mare măsură cele prezentate de Barometrul Opiniei Publice. Cel mai bun indice Republica Moldova a înregistrat la începutul măsurărilor, perioada 1999–2003, avînd un scor de 4, unde 1 este cel mai pozitiv, iar 7 cel mai negativ rezultat. Cu mici excepții, tendința a fost în continuă înrăutățire, iar în anul 2018 a atins cel mai slab rezultat, avînd indicele 5. În comparație cu țările Europei Centrale și de Est, Republica Moldova are unul dintre cele mai slab indice al independenței justiției.

Justiția este în continuare percepută în societate doar drept un mecanism de represiune, care este puțin eficient în ceea ce privește protecția intereselor oamenilor.

⁷⁷ <https://freedomhouse.org/report/nations-transit/2018/moldova>

⁷⁸ Idem.

Această percepție urmează a fi substituită cu o imagine a justiției prietenoase omului care nu este în conflict cu legea și celui care a avut de suferit în urma acțiunilor ilegale. Justiția urmează să devină una restaurativă (de restabilire a drepturilor și intereselor încălcate), de resocializare a persoanelor în conflict cu legea și doar apoi represivă (de sancționare a persoanelor vinovate).

Grupurile vulnerabile

- *Copiii și adolescenții* – insuficiența profesioniștilor specializați în cauzele cu implicarea copiilor (procurori, judecători, avocați), inclusiv în cauzele de violență sexuală, este o îngrijorare pentru procesul de luare a deciziilor în interesul superior al copilului. Calitatea asistenței juridice pentru agresori și victime trebuie sporită, asigurând încurajarea specializării și unei bune înțelegeri a justiției prietenoase copilului pentru toți avocații. Dezvoltarea serviciilor de prevenire și intervenție pentru copiii aflați în situații de risc și cei în conflict cu legea trebuie să fie prioritizată la nivelul eforturilor intersectoriale și asumării responsabilităților din partea autorităților din domeniul justiției și protecției sociale. Mecanismele existente de monitorizare și supraveghere, inclusiv mecanismele de inspecție și de înaintare a plîngerilor, trebuie îmbunătățite și puse în acțiune pentru a asigura realizarea și restabilirea drepturilor copiilor în contact cu sistemul de justiție, în special ale celor din instituțiile închise.

- *Subreprezentarea femeilor în procesul decizional politic și public* – nivelul de reprezentare a femeilor în Parlamentul Republicii Moldova, Guvern, autoritățile administrației publice centrale și locale este sub media globală. În anul 2017 femeile reprezentau 21% în Parlamentul Republicii Moldova, 18% în Guvernul Republicii Moldova și 18,1% în organele reprezentative de nivel local.

- *Persoanele cu dizabilități* au un acces mai limitat la justiție. Limitele sînt cauzate de capacitățile reduse ale prestatorilor publici de asistență juridică în acordarea asistenței juridice specializate bazate pe drepturile stipulate în Convenția ONU cu privire la drepturile persoanelor cu dizabilități, pe de o parte, și de imposibilitatea persoanelor cu dizabilități intelectuale sau psihosociale de a accesa în mod independent serviciile de asistență juridică. Problemele cu care persoanele cu dizabilități se adresează pentru asistență juridică se referă la: tratament discriminatoriu pe criteriu de dizabilitate; încălcarea dreptului de acces la servicii sociale și de sănătate; încălcarea drepturilor persoanelor cu dizabilități de către angajați în cadrul instituțiilor rezidențiale; încălcarea drepturilor patrimoniale; lipsirea capacității juridice a persoanelor cu dizabilități; violarea dreptului la viața în comunitate (persoane izolate la domiciliu sau instituționalizate în instituții rezidențiale); limitarea dreptului la libertatea de circulație; discriminarea la angajare în câmpul muncii; inaccesibilitatea fizică în sediile instanțelor de judecată.

- *Persoanele cu venituri mici, în special din zonele rurale, persoanele în etate și femeile victime ale infracțiunilor* – din punctul de vedere al tratamentului mai puțin favorabil în interacțiunea cu autoritățile administrației publice centrale și

locale, cu organele de urmărire penală și cele ale procuraturii, precum și al accesului la justiție.

• *Grupurile minoritare, inclusiv romii, musulmanii, evreii, persoanele a căror identitate sexuală este de lesbiană, gay, bisexual sau transgen (în continuare – persoanele LGBT), persoanele cu dizabilități mintale.* Se atestă un discurs de ură în mass-media și sfera politică împotriva membrilor unor anumite grupe, precum sînt minoritățile etnice ale musulmanilor, romilor, evreilor, solicitanților de azil sau refugiaților, și lipsa responsabilizării pentru astfel de acte, în special din cauza lipsei legislației privind infracțiunile săvîrșite din ură. Totodată, lipsesc politici și măsuri pozitive orientate spre abilitarea grupurilor care sînt ținta instigării la discriminare.

Factorii cauzali

Existența unor deficiențe în transparența instituțiilor statului, precum și în procesul decizional, influențează negativ percepția oamenilor asupra modului de funcționare a acestora. Salarizarea joasă în cadrul sistemului de administrare publică generează un flux înalt de personal, iar responsabilizarea redusă pentru managementul defectuos al resurselor publice, nivelul scăzut de profesionalism și pregătirea insuficientă a agenților publici privind integritatea instituțională din cadrul administrației publice centrale sau locale duce la diminuarea eficienței actului de guvernare. Această stare este agravată de tolerarea lipsei de integritate a reprezentanților instituțiilor publice și de impunitatea agenților publici.

Vulnerabilitatea instituțiilor statului la ingerințele politicului, în mod special a instituțiilor de drept, afectează în mod direct independența puterii judecătorești de cea legislativă și executivă. Totodată, volumul de lucru al judecătorilor continuă să fie o provocare în realizarea eficientă a actului de justiție. În anul 2017, sarcina medie a dosarelor rămîne a fi la nivel de circa 63 de dosare per judecător, asistența judecătorilor în gestionarea corespunzătoare a acestora fiind limitată. Numărul mare de dosare, în special în anumite instanțe, generează, în mod direct, o eficiență scăzută a instanțelor judecătorești.

Deși încrederea oamenilor în instanțele judecătorești este la un nivel scăzut, soluționarea litigiilor pe cale alternativă (extrajudiciară) rămîne lipsită de popularitate, constituind cale pentru mai puțin de 1% din numărul total de litigii.

Viziunea strategică

Scopul strategic este creșterea calității și transparenței administrației publice centrale și locale, reducerea corupției și sporirea încrederii în actul de justiție.

Calitatea actului guvernării constituie unul dintre elementele fundamentale care determină calitatea vieții oamenilor. De funcționarea eficientă a instituțiilor statului, într-un mod transparent și centrate pe om, depinde calitatea și eficiența implementării politicilor și reformelor în orice sector. Sporirea ratei de încredere în instituțiile statului și în calitatea actului de justiție atrage după sine creșterea nivelului de investiții ale oamenilor în dezvoltarea statului. Administrația publică

centrală și locală trebuie să fie eficientă, transparentă și credibilă la toate nivelurile, inclusiv la nivel teritorial, unde activitatea administrației publice locale trebuie să fie mai aproape de oameni și în serviciul oamenilor. Prin urmare, pînă în anul 2030 se preconizează a fi atinse următoarele ținte strategice:

- promovarea supremației legii și asigurarea accesului egal la justiție pentru toate femeile, toți bărbații și copiii, în special al celor din grupurile vulnerabile (obiectivul de dezvoltare durabilă 16.3, obiectivul de dezvoltare durabilă 5.2);
- reducerea semnificativă a corupției și mituirii în toate formele sale (obiectivul de dezvoltare durabilă 16.5);
- dezvoltarea eficienței, responsabilității și transparenței instituțiilor la toate nivelurile (obiectivul de dezvoltare durabilă 16.6);
- asigurarea procesului decizional receptiv, incluziv, participativ și reprezentativ la toate nivelurile (obiectivul de dezvoltare durabilă 16.7).

Obiective specifice

- Impulsionarea procesului de consolidare a sectorului justiției, pentru a asigura independența și lipsa premiselor pentru corupție în cadrul acestuia, ceea ce va duce la sporirea încrederii oamenilor și investitorilor în actul de justiție.
- Reformarea administrației publice, atât la nivel central, cât și la nivel local, un accent deosebit fiind pus pe profesionalizarea și integritatea funcționarilor publici, pe elaborarea politicilor publice bazate pe evidențe și informare și pe modernizarea și sporirea accesului la serviciile publice prestate la nivel central și local, în baza unei planificări inteligente și participative și a implementării inovațiilor digitale și sociale (centrarea pe utilizator) în procesele de modernizare, prestare, evaluare a serviciilor publice administrative.

Acțiuni prioritare

- Îmbunătățirea funcționării întregului sistem de administrare publică centrală și locală, inclusiv elaborarea și implementarea politicilor, din perspectiva abordării bazate pe drepturile omului, prin:
 - elaborarea deciziilor publice în baza evidențelor privind impactul acestora asupra tuturor oamenilor, în special asupra celor mai vulnerabile categorii;
 - asigurarea unui proces decizional transparent, receptiv, incluziv, participativ și reprezentativ la toate nivelurile;
 - asigurarea unui mecanism clar de punere în aplicare a deciziilor conform principiilor subsidiarității și de monitorizare a implementării acestora.
- Evaluarea impactului implementării politicilor publice și actelor normative în mod constant și formalizat.
- Integrarea dimensiunii de gen în procesul de elaborare și implementare a politicilor publice în toate sferele vieții și responsabilizarea autorităților publice pentru asigurarea veritabilă a egalității de gen.

- Integrarea principiului egalității și nediscriminării în procesul de elaborare și implementare a politicilor publice.
- Incluziunea și abilitarea autentică a persoanelor cu dizabilități, în special a celor cu dizabilități mintale, ținând cont de recomandările Raportorului Special ONU și ale Comitetului ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități (dezinstituționalizare, recunoașterea capacității juridice, servicii autentice de sprijin în luarea deciziilor).
- Elaborarea și adoptarea activă a tehnologiilor avansate (blockchain, inteligență artificială și algoritmi de învățare asistată de calculator) pentru a spori transparența, integritatea și trasabilitatea activității autorităților publice și managementului public, cu un accent special pe sistemul finanțelor publice, administrarea proprietății publice și achizițiile publice.
- Reformarea modului de angajare și pregătire a funcționarilor publici, de evaluare a performanței și de responsabilizare a acestora, concomitent cu regândirea sistemului de motivare, pentru a îmbunătăți statutul, performanța și responsabilitatea serviciului public.
- Asigurarea unor servicii publice integrate, accesibile (nondiscriminatorii din punct de vedere fizic, economic, geografic și informațional), acceptabile și de calitate la fiecare etapă a vieții, care să corespundă necesităților individuale ale persoanelor, inclusiv a persoanelor care fac parte din grupurile vulnerabile.
- Dezvoltarea infrastructurii de guvernare electronică, pentru: a) sporirea accesibilității serviciilor publice administrative și datelor guvernamentale deschise, inclusiv prin puncte alternative, social incluzive de acces la nivel local; b) promovarea principiilor transparenței, trasabilității datelor deschise și a informațiilor oficiale, receptivității autorităților/instituțiilor publice la solicitările cetățenilor și mediului de afaceri; c) diminuarea și/sau eliminarea riscurilor corupției, fraudării, manipulării datelor în procesele de guvernare și de interacțiune cetățean–stat; d) eficientizarea activității autorităților/instituțiilor publice, prin debirocratizare, asigurarea schimbului de date și a interoperabilității în timp real între sistemele informaționale din sectorul public, diminuarea sarcinii administrative și a costurilor, atât pentru prestatorii de servicii publice, cât și pentru beneficiarii acestora, prin utilizarea inteligentă a tehnologiilor informaționale. Crearea unei administrații publice locale eficiente și mai aproape de oameni, adoptând un model optim bazat pe descentralizarea administrativă, astfel încât autoritatea publică locală să devină una independentă, fiabilă financiar, eficientă și responsabilă în relațiile cu oamenii.
- Consolidarea integrității în sectorul public, asigurat prin cultivarea climatului de toleranță zero la corupție prin sporirea controlului asupra responsabilității, transparenței și rezistenței față de riscurile de corupție a agenților publici.
- Promovarea alfabetizării juridice a populației și practicii de soluționare extrajudiciară a litigiilor.

- Edificarea unui sistem echitabil și accesibil al justiției, adaptat necesităților și nivelului de dezvoltare ale tuturor categoriilor de persoane, în special ale grupurilor vulnerabile.
- Asigurarea profesionalismului, independenței și integrității judecătorilor și procurorilor pentru a răspunde corespunzător provocărilor existente în societate, pentru a asigura supremația legii și pentru a crește încrederea în sistemul judecătoresc.
- Asigurarea asistenței juridice de calitate, în special a celei garantate de stat.
- Dezvoltarea noilor genuri de expertiză judiciară (în domeniul proprietății intelectuale, culturii și artei, ecologiei, lingvisticii etc.), inclusiv dezvoltarea activității de cercetare științifică în instituțiile de expertiză judiciară.
- Consolidarea capacităților instituțiilor responsabile de executare a hotărârilor judecătorești, conform scopului măsurilor și pedepselor stabilite, în condiții de respectare a drepturilor omului.
- Asigurarea calității de executare a hotărârilor judecătorești cu caracter penal și sporirea serviciilor de corecție și reintegrare socială a persoanelor aflate în sistemul de probațiune și sistemul penitenciar.
- Asigurarea că toți actorii implicați în prevenirea, investigarea și judecarea cazurilor de corupție beneficiază de autonomie, astfel încât să-și poată îndeplini funcțiile corespunzătoare, fără influența actorilor politici, administrativi și persoanelor terțe.

Impactul scontat

Implementarea principiilor de bună guvernare va fi asigurată prin participarea în egală măsură a bărbaților și a femeilor în procesul decizional, prin promovarea libertății de asociere și exprimare și printr-o societate civilă profesionistă. Cadrul legal va fi clar și va fi pus în aplicare în mod imparțial, asigurând o protecție deplină a drepturilor oamenilor, în special ale grupurilor vulnerabile. Punerea în aplicare echidistantă va fi asigurată de un sistem judiciar independent, imparțial și incoruptibil, finalizat cu un act de justiție responsabil. Luarea deciziilor și punerea în aplicare a acestora vor fi efectuate în mod transparent și într-o manieră care urmează strict reguli și reglementări clare. Informația va fi disponibilă public și va putea fi accesată de către cei care vor fi afectați de aceste decizii. Instituțiile publice și procesele administrative vor servi în egală măsură toți oamenii, într-un termen rezonabil de timp. În același timp, pentru a servi diferitor interese existente în societate, instituțiile publice vor tinde spre asigurarea unui echilibru între interesul general al societății și interesele și drepturile fiecărui cetățean. De asemenea, în procesul de elaborare a politicilor vor fi utilizate perspectivele pe termen lung asupra necesităților de dezvoltare umană durabilă, ținând toții membrii societății, în special cele mai vulnerabile grupuri. Instituțiile publice, procesele administrative și sistemul judiciar vor produce rezultate care vor răspunde necesităților societății, utilizând resursele în cel mai eficient mod posibil. Nu în ultimul rând, responsabilizarea va fi

promovată pe larg nu doar în administrația publică centrală și locală și în sistemul judiciar, ci și în mediul de afaceri și în societatea civilă, și nu va putea fi realizată fără transparență și supremația legii.

Indicatori de monitorizare și evaluare⁷⁹

Nr. crt.	Indicatorul	Sursa	Valoarea de referință	Ținta intermediară pentru 2022	Ținta intermediară pentru 2026	Ținta finală pentru 2030
Elementele viziunii strategice:						
– creșterea calității și transparenței administrației publice centrale și locale;						
– reducerea corupției;						
– sporirea încrederii în actul de justiție						
1	Ponderea cazurilor pierdute la CEDO, %	Ministerul Justiției	26,2 (2017)	21	18	15
2	Lipsa corupției în justiție (de la 0 la 1)	World Justice Project	0,36 (2017–2018)	0,5	0,7	0,8
3	Ponderea persoanelor care au efectuat plăți neoficiale (mită) în ultimele 12 luni	Centrul Național Anticorupție	11,3 (2017)	7	4	0
4	Ponderea antreprenorilor care au efectuat plăți neoficiale (mită) în ultimele 12 luni	Centrul Național Anticorupție	3,6 (2017)	2,5	1,2	0
5	Indicatorul privind „Controlul asupra corupției” (de la -2,5 la 2,5)	Banca Mondială	-0,8 (2017)	0,5	1,0	1,5
6	Indicatorul privind „Calitatea regulatorie” (de la -2,5 la 2,5)	Banca Mondială	0,0 (2017)	0,5	1,0	1,5
7	Ponderea cheltuielilor publice executate în totalul	Ministerul Finanțelor	93,4 (2017)	95	97	100

⁷⁹ Unde este posibil, toți indicatorii vor fi dezagregați în baza următoarelor criterii: mediu (rural/urban), sex, vîrstă, statut socioeconomic, dizabilitate (inclusiv tip și grad de dizabilitate), etnie și/sau limbă vorbită.

	cheltuielilor publice aprobate, %					
8	Ponderea femeilor în serviciul public la poziții de conducere de nivel superior, %	Cancelaria de Stat	34,5 (2015)	40	45	50
9	Ponderea femeilor alese în Parlament, %	Comisia Electorală Centrală	21,8 (2017)	30	40	50
10	Ponderea femeilor alese în administrația publică locală, %	Comisia Electorală Centrală	18,1 (2017)	28	40	50
11	Promovarea practicii de soluționare extrajudiciară a litigiilor (nr.)	Ministerul Justiției; Consiliul de Mediere	adresări – 277; soluționate – 164 (2017)	adresări – 677; soluționate – 364	adresări – 877; soluționate – 487	adresări – 1077; soluționate – 687
12	Dezvoltarea noilor genuri de expertiză judiciară (nr.)	Ministerul Justiției; Centrul Național de Expertize Judiciare	conform nomenclatorului expertizelor judiciare, 30 expertize	34 expertize	38 expertize	42 expertize
13	Ponderea spațiilor de detenție din instituțiile penitenciare care corespund standardelor internaționale, %	Ministerul Justiției; Administrația Națională a Penitenciarelor	25% (2017)	33%	41%	49%
14	Sporirea serviciilor de corecție și reintegrare socială a persoanelor aflate în sistemul de probațiune, %	Ministerul Justiției; Inspectoratul Național de Probațiune	60% (2017)	70%	80%	90%

9. Promovarea unei societăți pașnice, sigure și incluzive

Situația curentă

Gradul de siguranță în comunitate este exprimat atât prin indicatorii administrativi privind statistica infracționalității și accidentelor, cât și prin prisma

experiențelor individuale și percepției generale a populației. Datele statistice arată o diminuare continuă a incidenței infracțiunilor în perioada 1999–2007, urmată de o ușoară creștere începând cu anul 2007. Erupția din anul 2010 sugerează că datele reflectă într-o măsură mai mare impactul unor îmbunătățiri administrative în înregistrarea infracțiunilor ușoare (în special furturile, actele de huliganism) decât o agravare dramatică a mediului de securitate.

Indicatorii de crime violente soldate cu victime umane sau cu vătămări intenționate grave, mai puțin vulnerabili la ingerințele administrative, atestă, în linii mari, o îmbunătățire a situației, corelând și cu percepțiile individuale pozitive. Îmbunătățirea mediului de securitate este vizibilă mai ales dacă facem o comparație cu situația din anii '90, când crimele violente raportau o incidență de 3–4 ori mai mare decât în prezent. Se face remarcată, de asemenea, și scăderea numărului de accidente rutiere și a numărului de victime și persoane care au suferit traume de pe urma accidentelor rutiere.

În anul 2015 societatea civilă a raportat 1 atac împotriva proprietății (antisemitism) și 9 atacuri violente, 4 amenințări și 3 atacuri împotriva proprietății bazate pe prejudecata față de persoanele LGBT. În anul 2016, societatea civilă a raportat 27 de incidente, dintre care 10 atacuri împotriva proprietății (antisemitism), 5 amenințări și 11 atacuri violente (orientare sexuală sau identitate de gen) și 1 atac împotriva proprietății (prejudecată față de romi și sinti). În pofida acestor îmbunătățiri, Republica Moldova încă nu s-a degajat în mod credibil de modelul postsovietic caracterizat de un nivel înalt de violență și nesiguranță și nu a reușit să-și asigure o convergență credibilă măcar către media din țările Europei Centrale și de Est. În mod particular, se face remarcată diferența mare care separă Republica Moldova de țările Europei Centrale atunci când este vorba de siguranța omului în raport cu așa riscuri ca: accidentele rutiere, înecurile, intoxicațiile, omuciderile și accidentele cauzate de alți factori externi cu efect letal (electrocutări, accidente casnice, accidente de muncă).

Percepția populației reflectată de Barometrul Opiniei Publice indică faptul că, chiar dacă înregistrează anumite fluctuații de la o perioadă la alta, neîncrederea în poliție rămâne practic neschimbată din anul 2001, la nivelul mediu de 64%. Însă se consideră eronat că doar anumite instituții ale statului sînt responsabile de asigurarea securității la nivel comunitar. Aceasta, de fapt, începe cu fiecare persoană în parte, prin implicarea comunității și doar prin înțelegerea corectă a fenomenelor care au loc în societate.

Grupurile vulnerabile

- *Populația din zonele rurale* (mai ales, în regiunea de centru) este mai expusă violenței din partea altor oameni decât cei din mediul urban. Pe parcursul ultimilor 20 de ani, rata omuciderilor (număr de cazuri normalizat pe numărul populației) a fost semnificativ mai mare decât media națională în raioanele Ialoveni (cu circa 65% peste medie), în Anenii Noi, Șoldănești, Strășeni, Călărași și Căușeni

(circa 40% peste medie) și în Basarabeasca, Florești, Dubăsari și Cimișlia (circa 20–30% peste medie).

- *Femeile și copiii sînt mai frecvent victime ale violenței și abuzurilor sub toate formele.* De multe ori acestea se manifestă ca parte a unui fenomen mai general de violență în familie și, preponderent, este asociat cu abuzul de alcool de către agresor, dar și cu persistența/perpetuarea stereotipurilor și rolurilor tradiționale de gen. Numărul violurilor și al cazurilor de violență sexuală este în continuă creștere (posibil și datorită unei înregistrări administrative mai corecte a cazurilor): 243 de cazuri în medie anuală în anii '90, 266 de cazuri în anii 2000–2009, 337 de cazuri în medie în anii 2010–2016. Numărul de infracțiuni comise împotriva copiilor a crescut de la 456 în medie pe an în perioada 2000–2009 la 1000 de cazuri în medie în anii 2010–2016, nivelul de risc cu care se confruntă fetele fiind cu 40–60% mai mare decît băieții. Se observă și o creștere a infracțiunilor cu caracter sexual ale căror victime sînt copiii, precum și o diversificare a formelor acestora. Conform datelor Ministerului Afacerilor Interne, în anul 2015 au fost înregistrate în total 353 de infracțiuni cu caracter sexual, din care 26,4% împotriva copiilor. De menționat că în 11% dintre cazuri copiii au fost abuzați în familie (de către tatăl biologic, concubin și alte rude). Analizînd tendințele curente, se poate prezice impactul masiv și consecințele tehnologiei informației și comunicației asupra copiilor și adolescenților pînă în anul 2030.

- *Migrații sînt supuși unor riscuri specifice, inclusiv traficului de persoane.* Deși au fost întreprinse de către stat o serie de măsuri în direcția negocierii și semnării acordurilor bilaterale pentru reglementarea fluxurilor migraționiste, protecția lucrătorilor migrați și prevenirea traficului de ființe umane, cunoașterea acestora este destul de redusă printre migrați. În anul 2015, numărul victimelor traficului de ființe umane identificate a constituit 308, dintre care 22% au fost victime copii. În anul 2015 s-a constatat o creștere simțitoare a numărului de copii-victime identificați, de la 26 în 2014 la 68, aceasta s-a datorat depistării unui număr considerabil de cazuri de trafic de copii în scopul exploatării prin muncă. Cît despre adulți, în medie, în perioada 2013–2015 numărul de adulți-victime identificați a constituit 238 anual. Formele predominante de exploatare sînt sexuală, prin muncă (în special în sectorul agricol și cel al construcțiilor), urmate de cerșit, prelevarea de organe, țesuturi și celule, și criminalitatea forțată (în special, curierat de substanțe narcotice).

- *Copiii ai căror părinți migrează și copiii aflați în stradă.* Migrația părinților crește vulnerabilitatea copiilor față de violență, neglijare, exploatare, trafic, vagabondaj și alte riscuri asociate. Astfel, în cazul gospodăriilor casnice multigeneraționale cu membri migrați, 60,8% dintre copii continuă a fi lăsați în țară fără nicio formă de protecție legală (tutelă, curatelă), iar membrii familiei extinse sau persoanele cărora le sînt încredințați acești copii nu îi pot reprezenta și apăra drepturile lor legale în cazul survenirii situațiilor de risc. Fenomenul copiilor aflați în situații de stradă încă nu a fost soluționat, iar lipsa intervențiilor pe acest segment

perpetuează și escaladează comportamentul antisocial. Datele revizuirii strategice a sistemului de protecție a copilului din Republica Moldova denotă că 14% dintre copiii plasați în sistemul rezidențial de îngrijire sînt victime ale abuzului și neglijării ori ale situațiilor suspecte de acest gen. De asemenea, 6% dintre copii sînt plasați ca urmare a plecării părinților lor peste hotare.

- *Bărbații predomină în rîndul victimelor omuciderilor (circa 70%) și în rîndul autorilor (circa 90%).* Bărbații se confruntă cu riscuri semnificativ mai mari de a cădea victimă unui accident sau violenței: pentru bărbați riscul de a fi omorît este de 2 ori mai mare decît pentru femei, de intoxicație – de 3,3 ori mai mare, de înec – de 6,5 ori mai mare, în cazul accidentelor rutiere soldate cu rezultat tragic – de 5 ori mai des.

- *Grupurile minoritare, inclusiv persoanele LGBT, minoritățile religioase, preponderent evreii și musulmanii, persoanele de etnie romă, persoanele cu dizabilități.* Prejudecățile și stereotipurile din societate constituie una dintre cauzele infracțiunilor motivate de ură în societate.

Factorii cauzali

- *Factorii individuali* – particularitățile de personalitate, familia dezorganizată sau incompletă, lipsa abilităților parentale, dependența/abuzul de băuturi alcoolice, accesibilitatea acestora, inclusiv în virtutea producției în condiții de casă, dependența de substanțe stupefiante.

- *Factorii de grup* – normele sociale, influența nefastă din partea semenilor și adulților, violența în școală și în familie, familii vulnerabile, lipsa supravegherii din partea reprezentanților legali asupra copiilor. De exemplu, datele statistice arată că circa 20% din infracțiunile cu participarea copiilor sînt comise în grup sau împreună cu adulții.

- *Comunitari* – lipsa locurilor de muncă și a unor venituri permanente, lipsa unor activități extrașcolare pentru copii și adolescenți, infrastructura critică, urbanizarea intensă și concentrarea populației în centrele dezvoltate, violența în comunitate, stresul la locul de muncă, lipsa/insuficiența pîrghiilor legale de influență și control al comportamentului persoanelor predispuse la comiterea faptelor antisociale, activitatea insuficientă a autorităților cu atribuții directe în domeniile vizate. Combinat cu alte cauze, lipsa unui loc de muncă se conturează ca un factor predictiv important care poate determina comportamentul violent sau riscant – circa 25% dintre infracțiuni sînt comise de persoane care nu au loc de muncă. Totodată, datele arată că peste 60% dintre copii și adolescenți care comit infracțiuni nu sînt încadrați în sistemul educațional și nici nu lucrează. Instabilitatea sau schimbările permanente ce au loc în societate, mai cu seamă în relațiile de ordin economic, social, cultural, juridic etc., precum și scindarea etnică se răsfrîng direct asupra anumitor categorii de persoane.

- *Sistemici* – perpetuarea de către mass-media și cultura de masă a unor modele comportamentale negative, accesibilitatea produselor alcoolice

comercializate, accesul la arme, lipsa unui mecanism eficient și eficace de sancționare și prevalența aranjamentelor corupte, care permit eschivarea de la pedeapsă; pregătirea insuficientă a angajaților privind integritatea instituțională, lipsa unui mecanism de angajare și promovare în bază de merit și integritate profesională, admiterea manifestărilor de corupție și ineficiența mecanismului de control/sancționare a celor care nu denunță manifestările de corupție sau influențele necorespunzătoare la care sînt supuși, precum și toleranța angajaților față de incidentele de integritate, fapt confirmat prin numărul scăzut al denunțurilor în acest sens; lipsa programelor accesibile de instruire pe tot parcursul vieții.

- *Utilizarea rețelei globale de internet în mod abuziv și distructiv.* Anumite centre subversive și grupuri extremist-teroriste dedică în prezent resurse semnificative pentru producerea unor volume mari de materiale cu un conținut distructiv, inclusiv cu conținut terorist, care includ doctrine extremiste, manuale de formare, sfaturi practice de sinucidere, despre cum se pot obține arme, despre cum se fabrică bombe etc. Acestea difuzează materiale video cu atacuri reușite, tortura și execuția victimelor, propagă mesaje de sprijin și încurajare în continuare a atacurilor teroriste și a actelor de violență, prin internet. Internetul oferă recrutorilor radicali mai multe oportunități de a interacționa cu oameni care altfel nu ar fi accesibili prin mijloace convenționale. Interacțiunile on-line cu persoane care au viziuni similare pot înlocui comunitatea fizică în care trăiește o persoană și pot crea un mediu social on-line în care conduita deviantă, violența și abuzurile sînt acceptabile. Chiar dacă astfel de materiale on-line, în sine, nu sînt instrumente directe de radicalizare a persoanelor, acestea par a juca un rol în accelerarea procesului de radicalizare. Interacțiunea cu alte persoane prin intermediul canalelor on-line alimentează sentimentul de apartenență și de a avea o cauză comună.

Viziunea strategică

Scopul strategic este de a asigura un mediu de trai, de muncă și educațional sigur și fără violență.

Siguranța fizică și confortul psihologic în comunitate, familie, școală și mediul virtual sînt dimensiuni esențiale ale calității vieții, iar securitatea personală are implicații pozitive asupra dezvoltării. Totodată, omul are necesitatea fundamentală de a se simți parte din grup, de a interacționa cu alți oameni și de a participa la viața comunitară. Astfel, principalele elemente de intervenție necesare pe termen lung pentru a produce schimbarea în domeniul securității personale și comunitare sînt sistemul educațional, bunăstarea comunităților, servicii de protecție a persoanelor aflate în situații de risc și acțiuni pentru reducerea riscurilor pentru viață. În acest sens, urmează să fie implementate următoarele ținte strategice, în conformitate cu Agenda 2030:

- reducerea continuă și dinamică a tuturor formelor de violență, în special a violenței în familie și a violenței sexuale (obiectivul de dezvoltare durabilă 16.1);

- stoparea abuzului, neglijării, exploatării, traficului și a tuturor formelor de violență și torturii copiilor (obiectivul de dezvoltare durabilă 16.2);
- combaterea tuturor formelor de crimă organizată și a traficului de armament (obiectivul de dezvoltare durabilă 16.4).

Acțiuni prioritare

- Consolidarea activității psihologului în instituțiile educaționale, dar și a rolului acestuia în comunitate, care în mod profesionist trebuie să ajute la identificarea și controlarea factorilor de personalitate ce pot crea predispoziții pentru comportament violent sau riscant și să ajute persoanele să treacă peste dificultățile de adaptare, comunicare și socializare.
- Crearea oportunităților pentru petrecerea timpului liber în activități extrașcolare și de socializare civilizată, pentru a reduce incidența fenomenului delincvenței juvenile.
- Elaborarea și implementarea programelor de cultivare și îmbunătățire a abilităților parentale cu scopul creării unui mediu propice și sigur pentru dezvoltarea copiilor.
- Monitorizarea conținutului mediatic și on-line pentru a minimiza expunerea copiilor și adolescenților la violență, abuzul și exploatarea sexuală reflectată în mijloace de informare în masă și promovată în media și on-line (filme, știri, jocuri, conținutul rețelelor sociale) și pentru a reduce pe termen mediu și lung violența și agresivitatea din partea spectatorilor/utilizatorilor minori. Reducerea consumului de alcool, al substanțelor narcotice și psihotrope, ținând cont de accesibilitatea alcoolului produs în condiții de casă și de încălcarea frecventă a interdicțiilor de vânzare a alcoolului copiilor și tinerilor.
- Eliminarea violenței, neglijării, exploatării și traficului copiilor și femeilor, inclusiv înlăturarea lacunelor și curențelor existente în cadrul legal cu privire la incriminarea, sancționarea, prevenirea și combaterea pedepsei corporale, violenței în familie, precum și dezvoltarea serviciilor sociale pentru victimele infracțiunilor.
- Eficientizarea răspunsului multisectorial la cazurile de violență față de femei și violență în familie.
- Prevenirea și combaterea adecvată a infracțiunilor motivate de prejudecată, a profilării rasiale, discriminării, ținând cont de vulnerabilitatea persoanelor LGBT, persoanelor cu dizabilități mintale, inclusiv din instituțiile psihiatrice, romilor, minorităților etnice, religioase, persoanelor afro-americane și altor grupuri vulnerabile.
- Cercetarea sociologică a factorilor criminalității, punându-se un accent special pe elaborarea măsurilor de prevenție a delincvenței juvenile, precum și dezvoltarea unor noi tipuri de senzori pentru monitorizarea în timp real a climatului de securitate comunitar.

- Abordarea cauzelor profunde ale extremismului și combaterea multiplicării discursurilor de incitare la ură și diseminare on-line a materialelor teroriste sau extremiste, precum și dezvoltarea rezilienței individuale la astfel de propagandă.
- Îmbunătățirea relației comunitate-poliție prin activitatea în comun cu comunitatea în soluționarea problemelor ce țin de infracționalitate și securitate publică, pentru îmbunătățirea calității vieții, punând în valoare contribuția fiecărui cetățean și implicându-l de comun cu alte autorități la înlăturarea cauzelor și condițiilor generatoare de nesiguranță publică și corupție; sporirea rolului femeilor în poliția comunitară pentru a oferi un sentiment mai mare de securitate pentru populație, în special pentru femei și copii.
- Crearea condițiilor de muncă de calitate înaltă pentru a stimula creșterea eficienței angajaților, motivarea personalului, eliminarea barierelor legate de discriminare, creșterea numărului femeilor în sectoarele de securitate.
- Revizuirea mecanismului cu privire la accesul la arme din perspectiva restricționării acestuia și stabilirea unei proceduri riguroase de monitorizare, marcare a armelor din circuitul civil.
- Consolidarea și menținerea unui nivel înalt de securizare a frontierelor.
- Elaborarea, adaptarea sau transferul soluțiilor tehnologice noi pentru prevenirea situațiilor de criză și incendiilor în sectorul casnic.
- Adoptarea soluțiilor tehnologice inteligente pentru sporirea nivelului de securitate a circulației rutiere.
- Evaluarea continuă a riscurilor meteo climatice, geomorfologice, radiologice și seismice, evaluarea vulnerabilității fondului de clădiri și infrastructurilor critice și ajustarea standardelor tehnice și de securitate relevante.

Impactul scontat

Mai puțini copii victime ale infracțiunilor, azi, vor reduce numărul infracțiunilor în viitor și vor crea o societate sănătoasă. Mai puține femei agresate va crea un mediu familial și comunitar mai propice pentru muncă, trai și educarea copiilor. Asigurarea unui mediu mai sigur în societate va contribui la creșterea sustenabilă a calității vieții persoanelor și familiilor, ceea ce va duce la implicarea eficientă a acestora în activități de muncă, recreere și educaționale. Pentru mediul de afaceri, securitatea muncii și prevenirea prejudiciilor în urma accidentelor sau criminalității vor reduce perturbările în activitate, vor spori productivitatea și vor menține personalul calificat. La nivel de comunitate, siguranța duce la creșterea coeziunii între oameni, administrația publică centrală și locală și mediul de afaceri, creîndu-se astfel premise pentru realizarea necesităților tuturor.

Indicatori de monitorizare și evaluare⁸⁰

⁸⁰ Unde este posibil, toți indicatorii vor fi dezagregați în baza următoarelor criterii: mediu (rural/urban), sex, vîrstă, statut socioeconomic, dizabilitate (inclusiv tip și grad de dizabilitate), etnie și/sau limbă vorbită.

Nr. crt.	Indicatorul	Sursa	Valoarea de referință	Ținta intermediară pentru 2022	Ținta intermediară pentru 2026	Ținta finală pentru 2030
Elementele viziunii strategice:						
– asigurarea unui mediu de trai, de muncă și educațional sigur și fără violență						
1	Numărul victimelor omorului intenționat la 100 de mii de populație, pe sexe și categorii de vârstă	Ministerul Afacerilor Interne	4,8 (2014)	4	3	2,5
2	Incidența violenței fizice sau sexuale în rândul femeilor și copiilor, în ultimele 12 luni, pe grupuri de vârstă	Biroul Național de Statistică	9,6 (2012)	7	4	2,5
3	Percepția populației privind siguranța	Ministerul Afacerilor Interne; Barometrul Opiniei Publice	27,2 (2011)	42	56	65
4	Numărul victimelor traficului de ființe umane la 100 de mii de populație, pe sexe și grupe de vârstă	Ministerul Afacerilor Interne	7,4 (2014)	6,5	6	5
5	Numărul victimelor infracțiunilor de violență sexuală la 100 de mii de populație, pe sexe și categorii de vârstă	Ministerul Afacerilor Interne	9,8 (2014)	7,5	6,5	5

10. Asigurarea dreptului fundamental la un mediu sănătos și sigur

Situația curentă

Calitatea bună a mediului, precum și disponibilitatea resurselor naturale necesare pentru existența vieții sînt o precondiție pentru sănătatea populației, creșterea nivelului de trai, atragerea investițiilor, dezvoltarea sectorului economic și bunăstarea societății. O populație sănătoasă este aptă de a fi antrenată în câmpul muncii, contribuind la creșterea nivelului veniturilor și diminuînd povara asistenței sociale asigurate de stat. De asemenea, calitatea mediului are impact direct asupra calității produselor agricole, piscicole și produselor alimentare provenite din sectorul zootehnic. Astfel, componentele de mediu au un impact direct și indirect asupra

omului pe tot parcursul vieții, determinînd starea sănătății și, respectiv, nivelul productivității acestuia.

Apa este una dintre cele mai importante resurse naturale, care asigură existența și calitatea vieții. Rețeaua hidrografică de pe teritoriul Republicii Moldova poartă caracter zonal, densitatea acesteia scade de la nord la sud și este direct proporțională cu repartizarea precipitațiilor și a gradului de evapotranspirație. Resursele de apă de suprafață pe teritoriul Republicii Moldova, din punct de vedere cantitativ, constituie în mediu aproximativ 12 km³. Ponderea apelor de suprafață este repartizată astfel: în bazinul fluviului Nistru – 9,8 km³ și în bazinul râului Prut-Dunăre și Marea Neagră – 2,7 km³. Pînă la 75–80% din volumul scurgerii apelor de suprafață de pe teritoriul Republicii Moldova se formează pe teritoriul Ucrainei. Atît starea și evoluția apelor de suprafață, cît și degradarea acestora sînt determinate de factorii naturali (schimbările climei) și antropici (construcții hidrotehnice și utilizarea nerațională).

Calitatea apei este determinată de sursele de poluare și modul în care sînt administrate aceste surse. Gestionarea surselor de poluare devine mai sensibilă în momentul în care apa de suprafață este o sursă importantă de alimentare cu apă a populației. Principalele surse de poluare a apelor și solurilor din Republica Moldova sînt apele uzate neepurate sau parțial epurate, deșeurile municipale, precum și substanțele chimice.

Apele uzate. Conform datelor din anul 2017, din numărul total de sisteme de alimentare cu apă (1214 unități⁸¹), doar 164 sînt dotate cu sisteme de canalizare, dintre care funcționale sînt doar 141 de sisteme. Din totalul sistemelor de canalizare funcționale, 106 sînt dotate cu stații de epurare, dintre care doar 91 sînt funcționale. Dintre stațiile de epurare funcționale, niciuna nu epurează apa uzată conform normativelor prevăzute de legislația în vigoare⁸². Funcționalitatea stațiilor de epurare municipale depinde de calitatea apelor uzate evacuate în rețelele centralizate de canalizare. Astfel, apele uzate cu depășiri ale valorilor-limită admisibile la indicatorii de calitate a apelor uzate industriale necesită a fi preepurate înainte de a fi evacuate în rețelele centralizate de canalizare.

Deșeurile. La momentul actual, în Republica Moldova sînt exploatate circa 1146 de depozite de deșuri, ocupînd o suprafață totală de 1247,61 ha. Depozitele de deșuri sînt organizate de autoritățile publice locale și, în general, nu respectă standardele de protecție a mediului. Conform datelor statistice, cantitatea de deșuri menajere solide este în continuă creștere, de la 2130,8 mii m³ în anul 2008 la 3084,2 mii m³ în anul 2017⁸³. Circa 98% din cantitatea de deșuri municipale colectate de serviciile de salubritate au fost eliminate prin depozitare, colectarea

⁸¹http://statbank.statistica.md/pxweb/pxweb/ro/60%20Statistica%20regionala/60%20Statistica%20regionala__06%20LOC/LOC020100reg.px/table/tableViewLayout1/?rxid=9a62a0d7-86c4-45da-b7e4-fecc26003802

⁸² <http://www.statistica.md/newsview.php?l=ro&idc=168&id=5632>

⁸³http://statbank.statistica.md/pxweb/pxweb/ro/10%20Mediul%20inconjurator/10%20Mediul%20inconjurator__ME D060/MED060300reg.px/table/tableViewLayout1/?rxid=b2ff27d7-0b96-43c9-934b-42e1a2a9a774

selectivă fiind organizată parțial în municipiul Chișinău și unele centre raionale. Ratele de reciclare și valorificare a deșeurilor sînt încă foarte reduse⁸⁴.

Substanțele chimice. Majoritatea substanțelor și produselor chimice utilizate în Republica Moldova sînt acoperite de importuri. Cantități semnificative de substanțe și produse chimice sînt utilizate în toate sectoarele economiei naționale și în instituțiile științifice, inclusiv de către populație, preponderent fiind utilizate în sectorul agricol, prin aplicarea produselor de uz fitosanitar și fertilizanți. Din 2009 pînă în 2016, cantitatea utilizată a acestor produse în întreprinderile agricole și gospodăriile țărănești (de fermier) mari a crescut de peste 2,5 ori, de la 17,0 mii de tone la 44,6 mii de tone, ceea ce înseamnă 49,9 kg pe fiecare hectar de semănături⁸⁵. Reducerea riscurilor asociate utilizării substanțelor chimice pe tot parcursul vieții și a produselor de protecție a plantelor impune funcționarea eficientă și la standardele Uniunii Europene a procesului de autorizare, clasificare, etichetare, restricționare, inclusiv gestionare a acestora.

Un alt aspect important cu care se confruntă populația Republicii Moldova este *cantitatea apei disponibile* pentru utilizare. Volumul de apă disponibil este de aproximativ 500 m³ pe cap de locuitor pe an sau chiar mai puțin. Pragurile recomandate la nivel internațional definesc volumul de 1700 m³ pe cap de locuitor pe an drept nivel sigur de disponibilitate a apei dulci regenerabile. Dacă volumul de apă disponibilă este mai mic de 1000 m³ pe cap de locuitor pe an, lipsa apei poate împiedica dezvoltarea economică și poate afecta sănătatea și standardul de viață al populației⁸⁶.

Resursele funciare în Republica Moldova sînt subiectul unei valorificări antropogene intensive. Cota terenurilor utilizate pentru agricultură este una dintre cele mai mari în lume (73,9% din teritoriul), în timp ce ariile cu vegetație naturală sînt foarte limitate (păduri și alte terenuri cu vegetație forestieră – 13,8%). Solurile care au un nivel înalt de calitate și productivitate sînt supuse proceselor de degradare, eroziunea fiind cea mai gravă dintre ele. Reformele în sectorul agrar și schimbul formei de proprietate asupra pămîntului au intensificat procesul de degradare a resurselor funciare, astfel încît anual circa 6400 ha de terenuri agricole degradează și pierd fertilitatea (potențialul de producere) ori sînt scoase din circuitul agricol.

Resursele forestiere. Pădurile și alte terenuri cu vegetație forestieră acopereau în anul 2017 doar 13,8% din suprafața totală a Republicii Moldova, înregistrînd o creștere minoră de doar 0,1% din anul 2010⁸⁷. În țările Uniunii Europene, pădurile și alte terenuri împădurite acoperă peste 40% din suprafața terestră⁸⁸. Păstrarea și extinderea suprafețelor forestiere contribuie la diminuarea efectelor schimbărilor

⁸⁴ Anuarul IES – 2016, *Protecția mediului în Republica Moldova*.

⁸⁵ <http://www.statistica.md/pageview.php?l=ro&idc=315&id=2279>

⁸⁶ *Strategia de mediu pentru anii 2014–2023 și Planul de acțiuni pentru implementarea acesteia* (Hotărîrea Guvernului nr. 301/2014).

⁸⁷ http://statbank.statistica.md/pxweb/pxweb/ro/10%20Mediul%20inconjurator/10%20Mediul%20inconjurator__MED050/MED050200.px/table/tableViewLayout1/?rxid=b2ff27d7-0b96-43c9-934b-42e1a2a9a774

⁸⁸ http://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:2c1c71af-8384-11e3-9b7d-01aa75ed71a1.0003.01/DOC_1&format=PDF

climatice, previn eroziunea și degradarea continuă a solurilor și restabilesc nivelul corespunzător al apelor freatice în sol. Nu în ultimul rând, pădurile sînt o sursă alternativă de energie, atunci cînd sînt folosite rațional și conform unei planificări riguroase de consum și regenerare a terenurilor împădurite.

Poluarea *aerului* are impact asupra speranței de viață, deoarece efectele pe termen lung generează boli pulmonare și cardiace. În medie pe țară, transportului îi revin 86,2% din volumul sumar al substanțelor nocive emise în aerul atmosferic. Numărul unităților de transport este în continuă creștere (anul 2015 – 867,2 mii de unități de transport, anul 2016 – 892,7 mii de unități), iar importul vehiculelor învechite, cu un grad sporit de emisii, contribuie vehement la poluarea aerului atmosferic.

Schimbarea climei afectează toate domeniile de dezvoltare ale unui stat. Majoritatea sectoarelor sînt vulnerabile la schimbările climatice și sînt afectate de fenomenele extreme prezente pe teritoriul țării. În acest context, trebuie promovate măsuri de adaptare la fenomenul schimbărilor climatice și reducere a emisiilor de gaze cu efect de seră.

Integrarea măsurilor și principiilor *economiei verzi* în procesele de producție din ramurile economiei naționale va contribui la îmbunătățirea calității mediului și, respectiv, a nivelului de trai al populației Republicii Moldova. Acest mod de dezvoltare va spori procesul de decuplare a creșterii economice de degradarea mediului.

Grupurile vulnerabile

Efectele poluării mediului au un impact nefavorabil asupra întregii populații a Republicii Moldova. Aceste efecte se amplifică în condițiile schimbărilor climatice. În același timp, putem identifica anumite grupuri ale populației care manifestă o vulnerabilitate mai accentuată în anumite condiții de mediu:

- din punctul de vedere al calității apei potabile, cea mai vulnerabilă este *populația care se alimentează cu apă din fîntînile de mină*. Din cantitatea totală de ape subterane de adîncime, extrase sau cercetate pe teritoriul țării, circa 50% nu pot fi recomandate în scopuri potabile fără o tratare preliminară. Aceste ape se caracterizează prin conținut ridicat de mineralizare, fluor, hidrogen sulfurat, fier, sodiu, amoniac și alte elemente⁸⁹. În același timp, fîntînile de mină sînt poluate cu nitrați, nitriți și amoniac în proporție de circa 85%. În multe localități rurale, unica sursă de apă potabilă sînt fîntînile de mină, a căror apă este poluată de diverse surse de poluare, cum ar fi grajdurile de animale, toaletele, deșeurile, toate acestea fiind amplasate la o distanță mică de fîntîna de mină. În acest caz, cel mai vulnerabil grup sînt *copiii sugari cu vîrsta de pînă la 3 luni* care, la o concentrație mare de nitrați (transformați ulterior în nitriți), dezvoltă methemoglobinemie. De asemenea, în urma construcției mai multor apeducte în sate în anii 2009–2017 fără construcția sistemelor de canalizare, oamenii au creat mai multe haznale individuale de preluare

⁸⁹ <http://www.ehgeom.gov.md/ro/proiecte-din-bugetul-de-stat/monitorizarea-apelor-subterane>

a apelor reziduale neepurate, care ulterior pătrund în sol și în ape freatice, poluându-le semnificativ. *Femeile din mediul rural* sînt afectate disproporționat de criza de apă, deoarece, în virtutea stereotipurilor de gen înrădăcinate în societate, ele sînt frecvent responsabile de colectarea apei, îngrijirea copiilor. Astfel, lipsa apei și sanitației mențin femeile într-un cerc vicios al sărăciei;

- din punctul de vedere al calității apei pentru irigare, cei mai vulnerabili sînt *fermierii ale căror terenuri sînt amplasate în afara localităților urbane* și singura sursă de apă pentru irigare este apa din rîurile interne. Calitatea apelor de suprafață a rîurilor interne suferă de un grad mare de poluare datorat nefuncționării sau funcționării parțiale a stațiilor de epurare a apelor uzate. Din acest motiv, apa nu întrunește calitatea corespunzătoare pentru a putea fi folosită pentru irigare. Cu toate acestea, fermierii, neavînd alternativă, recurg la încălcarea legislației și utilizează apa poluată pentru irigarea culturilor agricole, expunînd consumatorii produselor agricole riscurilor de îmbolnăvire;

- din punctul de vedere al cantității apei pentru potabilizare, cei mai vulnerabili sînt *oamenii din localitățile a căror sursă principală de apă potabilă este fluviul Nistru*. Această vulnerabilitate s-a accentuat odată cu extinderea nodului hidrotehnic de la Novodnestrovsk din Ucraina, care influențează semnificativ debitul fluviului Nistru. În condițiile în care se planifică alimentarea cu apă potabilă din fluviul Nistru a șase raioane din nordul țării și a două raioane din centrul țării, numărul persoanelor potențial vulnerabile crește semnificativ. În același context, trebuie să ținem cont și de faptul că în cadrul programului *Compact* au fost renovate și trei stațiuni de irigare cu apa din fluviul Nistru, care trebuie să satisfacă necesarul de irigare pentru fermierii din mai multe localități amplasate de-a lungul fluviului. Astfel, dacă evacuările obligatorii zilnice ale volumelor de apă necesare pentru fluviul Nistru nu vor fi reglementate la nivel interguvernamental și respectate de Ucraina, acest grup de fermieri se va confrunta cu un mare deficit de apă pentru irigare;

- din punctul de vedere al riscurilor de inundații, cei mai vulnerabili sînt *oamenii din localitățile amplasate în luncile rîurilor, în mod special ale rîului Prut și fluviului Nistru*. Din cauza calamităților naturale, a căror intensitate se remarcă mai accentuat în ultimii 20 de ani, fermierii sînt cei mai afectați. Aici nu putem puncta care sînt cele mai vulnerabile regiuni, deoarece manifestarea calamităților naturale nu este uniformă;

- din punctul de vedere al calității aerului, cei mai afectați sînt *oamenii din municipiile Chișinău și Bălți*, din cauza concentrației mari a mijloacelor de transport. *Copiii, oamenii în vîrstă, persoanele care suferă de boli respiratorii* sînt afectați de calitatea aerului în mod special toamna, atunci cînd sînt arse frunzele din gospodării. Impuritățile nocive care se elimină la arderea deșeurilor, resturilor vegetale și frunzelor se acumulează în stratul inferior al atmosferei – zona de activitate umană intensă. O consecință gravă a arderii incomplete a resturilor vegetale împreună cu

alte deșeuri constă în faptul că celuloza formează combinații policiclice, cea mai periculoasă fiind benzopirina, care reprezintă un cancerigen puternic.

Factorii cauzali

- *Financiari.* Insuficiența resurselor financiare pune în dificultate autoritățile publice locale să întreprindă toate măsurile necesare pentru îmbunătățirea sau construcția infrastructurii de gestionare a apelor uzate și de gestionare a deșeurilor. Asistența tehnică acordată de către partenerii de dezvoltare în domeniul managementului resurselor de apă și managementului deșeurilor este importantă, însă aceasta nu acoperă toate necesitățile pentru îmbunătățirea semnificativă a calității mediului. Nivelul scăzut de venituri ale populației și ale agricultorilor menține parcul auto învechit, cu emisii mari în aerul atmosferic.

- *Individuali.* Nivelul scăzut de trai face ca populația să nu conștientizeze importanța resurselor naturale și a mediului curat pentru sănătatea și bunăstarea proprie, punând în prim-plan problemele sociale și economice și contribuind la poluare și nerespectarea legislației privind mediul.

Viziunea strategică

Mecanismele și politicile existente nu asigură conservarea și restabilirea componentelor-cheie ale mediului, iar lipsa unui sistem de monitoring și evaluare a calității factorilor de mediu face imposibilă realizarea acestor obiective. Pentru schimbarea situației, activitatea economică și umană trebuie să fie desfășurată în armonie cu mediul.

Această abordare va reduce poluarea mediului, eliminând sursele de poluare a apelor (obiectivele de dezvoltare durabilă 6.3, 12.4, 12.5, 14.1), va contribui la reducerea volumului de deșeuri și va spori managementul durabil al resurselor naturale și dezvoltarea serviciilor ecosistemice.

În contextul fenomenului schimbărilor climatice, este necesară reducerea emisiilor de gaze cu efect de seră și implementarea măsurilor de adaptare la schimbarea climei (obiectivele de dezvoltare durabilă 1.5, 9.4, 13.1, 13.2, 13.3). Unele dintre aceste măsuri se referă la împădurirea terenurilor și la managementul durabil al categoriilor de folosință, care ar reduce nivelul de degradare a solurilor, ar îmbunătăți calitatea și cantitatea resurselor de apă și ar contribui la dezvoltarea comunităților la nivel local prin oferire de servicii ecosistemice (obiectivele de dezvoltare durabilă 15.2, 15.3, 15.5, 15.9).

Vor fi implementate principiile economiei verzi, care contribuie la utilizarea eficientă a resurselor și energiei, la aplicarea tehnologiilor mai curate în sectorul economic, cu emisii de carbon și poluare redusă, și la minimizarea riscurilor de mediu. Economia verde reprezintă un nou model de creștere economică, un generator de locuri de muncă decente și o strategie vitală pentru eliminarea sărăciei. Pentru stoparea degradării mediului, societatea trebuie să fie mobilizată și participarea populației în conservarea ecosistemelor trebuie să fie stimulată. Prin

promovarea unui mod de viață armonios cu natura, este posibil de creat o societate care are grijă de mediu.

Obiective specifice

Avînd în vedere rolul fundamental al componentelor de mediu și al resurselor naturale pentru existența vieții și pentru sporirea calității vieții, obiectivele specifice urmăresc îmbunătățirea calității mediului pentru protecția sănătății populației și protecția și conservarea resurselor naturale pentru o dezvoltare durabilă a țării:

- îmbunătățirea calității apei și solurilor prin reducerea poluării în urma deversării apelor uzate în emisare sau în mediul natural, minimizarea deversării substanțelor chimice și periculoase și reducerea ponderii apelor uzate netratate;
- creșterea semnificativă a suprafeței terenurilor împădurite și ariilor naturale protejate de stat;
- stabilirea unui echilibru „0” dintre terenurile degradate și cele restabilite;
- asigurarea rezistenței la schimbările climatice prin reducerea riscurilor legate de schimbările climatice și prin facilitarea adaptării în șase sectoare prioritare – agricultură, resurse de apă, sănătate, forestier, energie și transport;
- îmbunătățirea progresivă a eficienței resurselor pentru consum și producere și decuplarea creșterii economice de degradarea mediului.

Acțiuni prioritare

- Abilitarea titularilor de drepturi pentru a-și cunoaște și revendica dreptul la un mediu înconjurător.
- Crearea unui sistem de monitoring și evaluare a calității factorilor de mediu în conformitate cu cerințele internaționale.
- Îmbunătățirea calității apelor din fluviul Nistru, râul Prut și pentru alte ape de suprafață (punîndu-se accent pe subbazinele hidrografice ale râurilor Răut, Bîc, Ichel, Botna, Naslavcea-Vasilcău, Delia, Șovăț, Frumoasa-Crihana); implementarea principiilor de management integrat al resurselor de apă pe toate bazinele și subbazinele hidrografice, inclusiv prin aplicarea practicilor prietenoase mediului în toate sectoarele economiei naționale.
- Construcția/reabilitarea stațiilor de epurare în localitățile cu un număr mai mare de 15 mii de locuitori, care să epureze apele uzate normativ, în conformitate cu valorile-limită admisibile ale indicatorilor de calitate a apelor uzate evacuate în corpurile de apă.
- Respectarea indicatorilor de calitate a apelor uzate industriale evacuate în rețelele centralizate de canalizare și în corpurile de apă de către toți agenții economici care își desfășoară activitatea pe teritoriul Republicii Moldova.
- Crearea sistemelor integrate de gestionare a deșeurilor și substanțelor chimice, care să contribuie la reducerea cantităților de deșeuri depozitate și creșterea ratei de reciclare, integrarea principiilor în domeniul managementului durabil al

substanțelor chimice prin dezvoltarea sistemelor de clasificare, etichetare, autorizare și restricționare a acestora.

- Extinderea suprafețelor de terenuri împădurite și a ariilor naturale protejate de stat, precum și asigurarea managementului eficient și durabil al ecosistemelor naturale; extinderea suprafețelor împădurite pe terenuri degradate, care constituie peste 100000 ha și care în prezent fac parte din fondul terenurilor cu destinație agricolă și alte categorii de terenuri; schimbarea destinației acestor categorii de terenuri în terenuri ale fondului forestier.

- Crearea sistemului de management integrat al calității aerului, reducerea emisiilor de poluanți în atmosferă și a gazelor cu efect de seră, comparativ cu anul de referință (1990); promovarea modernizării parcului auto din Republica Moldova, inclusiv prin introducerea taxei de mediu diferențiate pentru vehicule, în funcție de nivelul de poluare, percepută la testarea tehnică a vehiculelor, efectuată anual.

- Integrarea principiilor de protecție a mediului, de dezvoltare durabilă și dezvoltare economică verde, de adaptare la schimbările climatice în toate sectoarele economiei naționale.

- Crearea sistemului integrat multifuncțional de evidență și gestionare a substanțelor periculoase, precum și a producțiilor, obiectelor, utilajelor, instalațiilor, tehnologiilor cu riscuri de provocare a unor avarii sau catastrofe cu caracter tehnogen, care să contribuie la îmbunătățirea măsurilor de prevenire și de reducere a riscurilor de poluare a mediului, precum și să servească la creșterea gradului de protecție a intereselor vitale și a sănătății oamenilor față de eventualele riscuri majore și efectele acestora.

Impactul scontat

Asigurarea utilizării raționale, protecției și conservării resurselor naturale va permite îmbunătățirea calității componentelor mediului. La rândul său, aceasta va contribui la îmbunătățirea stării de sănătate a populației, care se va reflecta în creșterea speranței de viață și, respectiv, a perioadei active a oamenilor, creșterea productivității, reducerea cheltuielilor individuale și publice pentru tratarea bolilor. Totodată, prin împădurire va fi restabilită biodiversitatea țării, care este importantă în menținerea echilibrului ecosistemelor pentru combaterea poluării, restabilirea nutrienților, protejarea surselor de apă, stabilizarea și prevenirea schimbării climei. Nu în ultimul rând, promovând principiul economiei verzi, economia Republicii Moldova va fi adaptată la schimbările climatice globale și, respectiv, va fi mai competitivă la nivel regional și internațional, iar pe termen lung, Republica Moldova ar evita costurile economice imense din cauza degradării mediului.

Indicatori de monitorizare și evaluare⁹⁰

⁹⁰ Unde este posibil, toți indicatorii vor fi dezagregați în baza următoarelor criterii: mediu (rural/urban), sex, vîrstă, statut socioeconomic, dizabilitate (inclusiv tip și grad de dizabilitate), etnie și/sau limbă vorbită.

Nr. crt.	Indicatorul	Sursa	Valoarea de referință	Ținta intermediară pentru 2022	Ținta intermediară pentru 2026	Ținta finală pentru 2030
Elementele viziunii strategice:						
<ul style="list-style-type: none"> – îmbunătățirea calității apelor de suprafață; – diminuarea surselor de poluare a apelor; – îmbunătățirea sistemului de management al deșeurilor; – extinderea suprafețelor împădurite și a ariilor protejate; – atenuarea fenomenului schimbărilor climatice și reducerea emisiilor de gaze cu efect de seră; – aplicarea principiilor economiei verzi 						
1	Ape epurate normativ, ponderea din volumul total al apelor uzate evacuate în corpurile de apă, %	Agencia de Mediu	14,11 (2016)	22,0	30,0	40,0
2	Clasa de calitate a apelor de suprafață din bazine și subbazine hidrografice, I – foarte bună, II – bună, III – poluată moderat, IV – poluată, V – foarte poluată	Serviciul Hidro-meteorologic de Stat	Nistru – cl. III; Prut – cl. III; subbazine – cl. IV/V (2016)	Nistru – cl. III; Prut – cl. III; subbazine – cl. IV/V	Nistru – cl. II; Prut – cl. II; subbazine – cl. III/IV	Nistru – cl. II; Prut – cl. II; subbazine – cl. III/IV
3	Deșeuri eliminate prin depozitare, ponderea din volumul total de deșeuri formate, %	Agencia de Mediu	84,68 (2016)	80	77	68
4	Deșeuri reciclate, ponderea din volumul total de deșeuri formate, %	Agencia de Mediu	15,32 (2015)	20	23	30
5	Suprafețe acoperite cu păduri și alte	Agencia „Moldsilva”	13,8 (2016)	13	15	17

	terenuri cu vegetație forestieră, ponderea din suprafața țării, %					
6	Suprafața terenurilor ariilor protejate, ponderea din suprafața țării, %	Agenția de Mediu	5,7 (2016)	8	8	8
7	Emisii de poluanți în atmosferă, ponderea comparativ cu anul de referință (1990), %	Agenția de Mediu	100	80	60	40
8	Gaze cu efect de seră, ponderea comparativ cu anul de referință (1990), %	Agenția de Mediu	100	87	75	67
9	Populație cu acces la sisteme de canalizare îmbunătățite, pondere din numărul total al populației, %	Biroul Național de Statistică	23,1 (2017)	35	50	60
10	Populație cu acces la sisteme de colectare a deșeurilor, pondere din numărul total al populației, %	Biroul Național de Statistică	30,9 (2017)	45	60	70
11	Substanțe și obiecte periculoase luate în evidență, ponderea față de scenariul	Ministerul Economiei și Infrastructurii	70 (2017)	80	90	95

	liniei de bază, %					
--	----------------------	--	--	--	--	--

IV. IMPLEMENTAREA, MONITORIZAREA ȘI EVALUAREA STRATEGIEI „MOLDOVA 2030”

Principiile care vor sta la baza implementării Strategiei „Moldova 2030”

Lecțiile oferite de implementarea precedentelor documente naționale de planificare strategică indică necesitatea elaborării unor intervenții care să promoveze și să asigure respectarea drepturilor omului. Astfel, prin imperativul intervențiilor centrate pe om, Guvernul își propune:

- elaborarea politicilor și a documentelor de politici în baza unei colaborări fundamentate pe încredere cu oamenii asupra cărora deciziile și politicile Guvernului au impact, implicarea oamenilor în înțelegerea profundă a problemelor care trebuie soluționate și a cauzelor acestora, precum și urmărirea impactului tuturor politicilor asupra oamenilor;

- direcționarea și aplicarea pe larg a cercetărilor științifice și a abordărilor inovaționale pentru formularea opțiunilor de politici bazate pe evidențe;

- ancorarea documentelor de politici sectoriale pentru implementarea Strategiei „Moldova 2030” la principiile (interdependență, egalitate și nediscriminare, participare și abilitare, responsabilizare) și la standardele privind drepturile omului și egalitatea de gen;

- centrarea documentelor de politici sectoriale pentru implementarea Strategiei „Moldova 2030” pe reducerea inegalităților de șanse care pot să existe în diferite domenii în funcție de gen, vîrstă, mediu de reședință (rural/urban), etnie și/sau limbă vorbită, dizabilitate;

- realizarea analizei impactului migrațional și integrarea dimensiunilor migrației în planificarea sectorială în baza Strategiei „Moldova 2030”, ca surse care influențează puternic dezvoltarea economică și socială durabilă a țării;

- implementarea Strategiei „Moldova 2030” pe întreg teritoriul Republicii Moldova, inclusiv din stînga Nistrului, și promovarea principiilor care stau la baza dezvoltării regionale echilibrate, autonomiei locale și descentralizării administrative;

- promovarea în continuare a neutralității și neparticipării Republicii Moldova la conflicte armate regionale sau globale și utilizarea dialogului pașnic în soluționarea eventualelor provocări, întrucît promovarea calității vieții oamenilor poate avea loc doar în condiții de pace și securitate.

Coerența politicilor

Succesul implementării Strategiei „Moldova 2030” și, implicit, a Agendei 2030 depinde de coerența cadrului de planificare strategică, care este în prezent destul de problematică. Exercițiul de cartografiere a strategiilor, foilor de parcurs,

programelor și planurilor de acțiuni existente, efectuat de către Cancelaria de Stat în anul 2016, a arătat că în Republica Moldova există un număr excesiv de documente de politici (mai mult de 300 de documente de politici și numărul acestora continuă să crească), care, adesea, se suprapun sau se contrazic, pentru domenii de politici prea înguste, nefiind corelate cu strategiile sectoriale de bază și integrate în procesele de planificare bugetară, care nu sînt monitorizate corespunzător și nici evaluate corect, iar responsabilitățile între partenerii de implementare nu sînt clar repartizate.

Aceste constatări sînt confirmate de Raportul de evaluare SIGMA (Suport pentru Îmbunătățirea Guvernării și Managementului) cu privire la administrația publică din Republica Moldova, publicat în martie 2016. Conform acestei evaluări, nu este asigurat un mecanism de direcționare strategică a conținutului politicilor, iar sistemul de planificare la nivel central nu este pe deplin dezvoltat; calitatea elaborării politicilor bazate pe dovezi prin evaluarea impactului nu este consistentă, deoarece capacitățile de analiză sînt încă destul de slabe; strategiile sectoriale nu sînt formulate în baza unor reguli uniforme, estimarea costurilor reformelor se limitează la indicarea necesarului de resurse suplimentare și nu este asigurată o aliniere adecvată cu cadrul bugetar pe termen mediu; nu se aplică pe deplin sistemul de monitorizare pentru a furniza informații periodice cu privire la activitatea Guvernului; lipsește un sistem integrat și clar de raportare și nu sînt elaborate reguli detaliate cu privire la cerințele legate de forma, intervalul de timp și publicarea rapoartelor de monitorizare; rapoartele de monitorizare a strategiilor sectoriale nu furnizează informații cu privire la realizarea obiectivelor stabilite, ci doar cu privire la produse și activități.

Avînd în vedere cele menționate, Guvernul și-a propus, prin Strategia privind reforma administrației publice pentru anii 2016–2020 și prin Planul de acțiuni pe anii 2016–2018 pentru implementarea acesteia⁹¹, „să armonizeze procesul de planificare a politicilor, în special a celor relevante pentru procesul de integrare europeană, și Agendei 2030 cu cadrul bugetar pe termen mediu, aliniat la procesul bugetar și la resursele financiare publice disponibile”, prin optimizarea și operaționalizarea unui sistem de planificare strategică riguros, integrat și coerent, precum și prin corelarea cu resursele financiare.

Prin urmare, Strategia „Moldova 2030” devine documentul strategic de referință pe termen lung pentru asigurarea coerenței între politicile naționale, sectoriale și cadrul bugetar.

Strategia „Moldova 2030” include un șir de acțiuni prioritare și ținte interconectate, care, implementate de diverși actori, trebuie să ducă la atingerea obiectivelor de dezvoltare durabilă. Totodată, Strategia „Moldova 2030” ține cont de angajamentele Republicii Moldova pentru implementarea prevederilor Acordului de Asociere dintre Republica Moldova, pe de o parte, și Uniunea Europeană și Comunitatea Europeană a Energiei Atomice și statele membre ale acestora, pe de

⁹¹ Hotărîrea Guvernului nr. 1351/2016 cu privire la aprobarea Planului de acțiuni pe anii 2016–2018 pentru implementarea Strategiei privind reforma administrației publice pentru anii 2016–2020.

altă parte, în special cele care pot influența atingerea acestor obiective. Astfel, pentru implementarea obiectivelor, este inerent un sistem integrat de planificare strategică, cooperare la diferite niveluri și includerea tuturor părților interesate în procesul de planificare, implementare și monitorizare a politicilor. De asemenea, este necesar de schimbat modul de coordonare și armonizare a politicilor între ele la diferite niveluri și în diferite sectoare, precum și alinierea acestora la cadrul bugetar.

Implementarea Strategiei „Moldova 2030”

Strategia „Moldova 2030”, cu scopul său major de a spori, în mod vizibil, calitatea vieții oamenilor și cu cele zece obiective strategice de dezvoltare durabilă care tind a fi atinse în acest sens, formează cadrul primordial de planificare strategică a dezvoltării țării. Fiecare obiectiv dintre cele 10 conține o serie de acțiuni prioritare care are menirea de a seta repere și direcții de acțiune care vor sta la baza elaborării documentelor de politici sectoriale.

Autoritățile publice vor ajusta/elabora strategiile sectoriale, ținând cont de obiectivele specifice și acțiunile prioritare incluse în Strategia „Moldova 2030”. Strategiile sectoriale vor conține o analiză plenară a sectorului, vor oferi opțiuni detaliate de politici, urmînd principiile și standardele privind drepturile omului, și vor fi centrate pe reducerea inegalităților de șanse care pot să existe în diferite domenii în funcție de gen, vîrstă, mediu de reședință (rural/urban), dizabilitate, etnie și/sau limbă vorbită. Strategiile sectoriale vor include, de asemenea, toate țintele și indicatorii Agendei 2030 relevanți sectorului respectiv, adaptați la contextul național al Republicii Moldova.

Pentru raționalizarea numărului documentelor de politici sectoriale, asigurarea corelării și sinergiei între acestea și abordării sistemice dintre diverse domenii de politici, precum și pentru alinierea acestora la cadrul bugetar, se recomandă elaborarea strategiilor în mod prioritar doar pentru următoarele domenii de activitate, indicate în Legea nr. 136/2017 cu privire la Guvern:

- 1) economie, dezvoltarea afacerilor și forța de muncă;
- 2) protecția consumatorului, calitatea produselor și serviciilor;
- 3) dezvoltarea regională;
- 4) construcții, amenajarea teritoriului și urbanism;
- 5) tehnologia informației;
- 6) securitatea și eficiența energetică;
- 7) transport și infrastructura drumurilor;
- 8) ocrotirea sănătății;
- 9) protecția socială, a copiilor și a familiei;
- 10) educație, știință, inovații;
- 11) cultură;
- 12) tineret;
- 13) sport;
- 14) agricultură, dezvoltarea rurală și siguranța alimentelor;

- 15) reintegrarea teritorială;
- 16) finanțele publice, relațiile fiscale și vamale;
- 17) afacerile interne, ordinea publică și protecția civilă;
- 18) apărarea și securitatea națională;
- 19) justiție;
- 20) administrația publică și serviciile publice;
- 21) protecția mediului și resursele naturale.

În conformitate cu prevederile Acordului de Asociere dintre Republica Moldova, pe de o parte, și Uniunea Europeană și Comunitatea Europeană a Energiei Atomice și statele membre ale acestora, pe de altă parte, precum și conform altor tratate internaționale, pot fi prevăzute angajamente privind dezvoltarea și punerea în aplicare a unor strategii pentru anumite domenii. Însă, în acest caz, cuvântul „strategie” trebuie interpretat mai degrabă ca o modalitate propusă la nivel strategic pentru soluționarea problemelor și/sau atingerea obiectivelor asumate decât în sensul documentului de politici „Strategia”, reglementat prin cadrul normativ al Republicii Moldova. Această precizare este relevantă și prin prisma art. 22 lit. a) din Acordul de Asociere dintre Republica Moldova și Uniunea Europeană, prin care se urmărește „dezvoltarea instituțională și funcțională a autorităților publice pentru a spori eficiența activității acestora și pentru a asigura un proces de luare a deciziilor și de planificare strategică eficient, participativ și transparent”. Astfel, angajamentele internaționale de a dezvolta abordări și soluții strategice pe anumite domenii („strategii”) trebuie incluse în documentele de politici pentru sectoarele menționate mai sus, urmînd exigențele naționale pentru raționalizarea și eficientizarea procesului de planificare strategică. Totuși, dacă angajamentele internaționale prevăd expres unele documentele de politici care nu se încadrează în domeniile menționate sau țintesc subiecte intersectoriale, precum combaterea corupției, poate fi analizată oportunitatea elaborării și aprobării acestora. Cu toate acestea, pentru asigurarea coerenței în procesul de planificare strategică se recomandă integrarea aspectelor intersectoriale în strategiile sectoriale elaborate pentru domeniile de politici enumerate mai sus.

Experiența implementării precedentei strategii naționale de dezvoltare arată că succesul implementării acesteia depinde de instrumentele de operaționalizare. Prin urmare, documentul operațional de implementare a Strategiei „Moldova 2030” va fi Planul național de dezvoltare (denumire generică), care va include acțiunile și sursele financiare corespunzătoare necesare pentru implementarea obiectivelor strategiei, în conformitate cu strategiile sectoriale. Respectiv, Planul național de dezvoltare va reflecta structura Strategiei „Moldova 2030” și va substitui Planul de acțiuni al Guvernului, care se elaborează în prezent. Urmînd obiectivul de raționalizare și armonizare a procesului de planificare strategică la nivel național, Planul național de dezvoltare va include și prioritățile și acțiunile de integrare europeană, care în prezent sînt incluse în Planul național de acțiuni pentru

implementarea Acordului de Asociere dintre Republica Moldova și Uniunea Europeană.

Planul național de dezvoltare va fi elaborat pentru o perioadă de 3 ani, în baza priorităților incluse în strategiile sectoriale elaborate pentru implementarea Strategiei „Moldova 2030”, va fi documentul de referință în procesul de elaborare a cadrului bugetar pe termen mediu și, respectiv, va fi extins anual pînă la elaborarea cadrului bugetar pe termen mediu. Prin urmare, structura și destinația cheltuielilor publice urmează a fi adaptate la obiectivele strategice de dezvoltare durabilă a Republicii Moldova. În timp, va fi analizată oportunitatea combinării Planului național de dezvoltare cu cadrul bugetar pe termen mediu pentru a asigura o planificare mai riguroasă a politicilor, pe deplin aliniată la posibilitățile și angajamentele financiare, dar și pentru a raționaliza procesul de planificare strategică.

Cancelaria de Stat va fi responsabilă de coordonarea procesului de elaborare a Planului național de dezvoltare în conformitate cu prevederile Strategiei „Moldova 2030”, care va fi sincronizat cu procesul de elaborare a cadrului bugetar pe termen mediu și de monitorizare și evaluare a acestuia, implicit a Strategiei „Moldova 2030”. Ministerul Finanțelor va asigura elaborarea și adaptarea cadrului bugetar pe termen mediu, urmînd prioritățile stabilite în Strategia „Moldova 2030”.

Monitorizarea și evaluarea Strategiei „Moldova 2030”

Pentru fiecare obiectiv strategic sînt stabiliți o serie de indicatori, care relevă valoarea de referință și ținta pentru anul 2030. Acești indicatori vor fi considerați de bază în elaborarea strategiilor sectoriale și, alături de alți indicatori considerați relevanți, vor fi incluși în Planul național de dezvoltare. În strategiile sectoriale, indicatorii de referință din Strategia „Moldova 2030” vor fi dezagregați conform unor criterii relevante: gen, vîrstă, dizabilitate, etnie și/sau limbă vorbită, reședință, zonă geografică, statut socioeconomic. Pentru asigurarea unei monitorizări corespunzătoare, sistemul statistic național, care include Biroul Național de Statistică, precum și alți producători de statistici oficiale și deținători de date administrative, va asigura colectarea datelor dezagregate conform criteriilor menționate. Ținînd cont că Biroul Național de Statistică este în proces de revizuire a numărului populației conform noțiunii de reședință obișnuită⁹², iar aceasta va avea implicații pentru majoritatea indicatorilor statistici din domeniile sănătate, social, populație, economie, se recomandă revizuirea valorilor indicatorilor folosiți ca puncte de referințe și ținte în anul 2019.

Ținînd cont de orizontul pe termen lung al Strategiei „Moldova 2030”, valorile de referință se vor actualiza pe întreaga perioadă de implementare a strategiei. Prin urmare, va fi necesară o analiză continuă a scenariilor și proiecțiilor de dezvoltare pe termen lung la nivel național și internațional, precum și de monitorizare a tendințelor și vulnerabilităților prognozate, toate acestea fiind luate

⁹² <http://www.statistica.md/newsview.php?l=ro&idc=30&id=5650>

în considerare în planificarea politicilor de dezvoltare. În rapoartele sale de monitorizare și evaluare, Cancelaria de Stat va formula recomandări privind îmbunătățirea eficienței implementării obiectivelor și oricare alte modificări necesare.

Pe parcursul implementării Strategiei „Moldova 2030” vor fi realizate următoarele proceduri de monitorizare și evaluare:

- *monitorizarea trimestrială* a Planului național de dezvoltare în baza platformei monitorizare.gov.md. Trimestrial ministerele vor prezenta informații cu privire la gradul de implementare a acțiunilor (outputs – *elementele finale*) prevăzute în Planul național de dezvoltare. Cancelaria de Stat va genera rapoarte succinte cu prezentarea principalelor realizări și impedimente;

- *monitorizarea anuală* – în baza monitorizării trimestriale, va fi generat raportul anual privind implementarea Strategiei „Moldova 2030”. În comparație cu rapoartele trimestriale care vor prezenta statistica privind gradul de implementare a acțiunilor, raportul anual va avea un caracter analitic. Acesta va fi un document de referință pentru planificarea următorului ciclu al Planului național de dezvoltare și, respectiv, al cadrului bugetar pe termen mediu. Rapoartele anuale vor include analiza dinamicii indicatorilor incluși în Strategia „Moldova 2030” (outcomes – *rezultatele*), dezagregați după criterii de gen, vîrstă, dizabilitate, etnie și/sau limbă vorbită, reședință, zonă geografică, statut socioeconomic. Structura rapoartelor anuale va reflecta structura Strategiei „Moldova 2030”, analiza la nivelul fiecărui obiectiv general fiind asigurată de către ministerul responsabil de domeniul de politici corespunzător în baza informației furnizate de către celelalte autorități implicate, și va include analiza nivelului de implementare a obiectivelor specifice, a acțiunilor prioritare și a indicatorilor de monitorizare din perspectiva acțiunilor întreprinse de autorități pe parcursul anului. Concomitent, instituțiile naționale de protecție a drepturilor omului și organizațiile necomerciale vor fi invitate să prezinte rapoarte alternative privind implementarea Strategiei „Moldova 2030”, ce vor fi examinate în cadrul audierilor publice care se vor organiza anual la nivel de Parlament și Guvern;

- *evaluările intermediare* – la expirarea celor două etape intermediare de implementare a Strategiei „Moldova 2030” – anii 2022 și 2026, Cancelaria de Stat va elabora un raport de evaluare, care va analiza impactul implementării Strategiei „Moldova 2030” în baza țintelor intermediare, precum și va propune o ajustare a obiectivelor finale în funcție de progresul realizat și de tendințele social-economice la nivel național și internațional. În procesul de evaluare intermediară va fi analizat indicele teritorial de securitate demografică, care este un instrument de măsurare a nivelului de bunăstare demografică la nivel local, pentru a evalua impactul strategiei în fiecare unitate administrativ-teritorială din punct de vedere demografic⁹³;

⁹³ <http://ccd.md/indicele-securitatii-demografice>

- *raportul final de implementare* – la finalizarea implementării Strategiei „Moldova 2030”, Cancelaria de Stat va elabora un raport final privind rezultatele și impactul implementării acesteia.

Rapoartele anuale de monitorizare și rapoartele de evaluare intermediară și finală vor fi elaborate de către Cancelaria de Stat în baza informației prezentate de către autoritățile publice centrale conform unui format prestabilit, acestea fiind prezentate Consiliului Național de Coordonare pentru Dezvoltare Durabilă⁹⁴ pentru a fi validate. Ulterior, rapoartele vor fi făcute publice și prezentate Parlamentului.

⁹⁴ Creat prin Hotărîrea Guvernului nr. 912/2016 cu privire la instituirea Consiliului Național de Coordonare pentru Dezvoltare Durabilă.